

שיעור שבועי ממורנו ורבנו שליט"א

התשפ"ב

פרשת חיי שרה

דיני שביעית – ח"ה

סחורה בפירות שביעית ושוק הקניה בזמנינו

נאמר בתורה (ויקרא פרק כה פסוק ו): "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ודרשו בגמרא לאכלה ולא לסחורה^[א].

א. אסור לסחור בגידולים הקדושים בקדושת שביעית, והאיסור בין לאנשים ובין לנשים^[ב].

ב. פירות וירקות שאין בהם קדושה, היינו גידולי ששית או שאינם משטחי ארץ ישראל, אין בהם איסור סחורה^[ג].

ג. הפירות והירקות של יבול נכרי הנ"ל מותרים הן בסחורה הן באכילה ואין בהם איסור ספיחים ודינם כחולין לכל דבר.

ד. הלוקט פירות שביעית לאכילת בני ביתו ונותרו לו מהם, מותר למכרם באומד ובהערכה, אבל לא במידה ובמשקל ובמנין, ועכ"פ הדמים של המכירה נתפשים בקדושת שביעית, ולכן יש לרכוש בכסף זה מאכל או משקה ולאכלו בקדושת שביעית^[ד].

ה. אף שהכסף נתפש בקדושת שביעית, מכל מקום הפירות נשארים לעולם בקדושתם^[ה].

ו. מעות הקדושים בקדושת שביעית, יכול לחללם על דבר מאכל ולאכלו בקדושת שביעית וטוב לחללם לכתחילה בשווים^[ו].

ז. קנה בדמי שביעית דבר מאכל חולין, ירדה הקדושה מהכסף ועברה למאכל שקנה. וכן אם חילל את המאכל שקנה במאכל אחר, עוברת הקדושה למאכל האחרון^[ז].

עינים והארות

היכא דאיכא לאו בהדי עשה כמו יום טוב – כשם שהנשים מזהרות על הלאו כך חייבות בעשה אע"פ דהוי מצות עשה שהזמן גרמא, א"כ ה"ה הכא נמי כיון דמוזהרות על הלאו מזהרות גם על עשה. [ג] עיין בספר "אול"צ" (שביעית. פרק ה אות ו). ודע שיבול חו"ל הוא הדבר הטוב ביותר והעדף מכולם שלכל הדעות לא נוהג בו לא קדושת שביעית ולא ספיחין. ולכן אין צריך להזהר מלהפסיד הפירות ואין בהם איסור סחורה, וכן אין צריך לעשרם אא"כ היה גמר מלאכתן בארץ על ידי ישראל (ובכלל יבול חו"ל הוא איזור הערבה הדרומית ואילת שדינים כחול"ל).

[ד] "רמב"ם" (פרק ו' הלכה ב' וז') על פי המהרי"ק. "שביתת השדה" (פרק י"ז הלכה ב')

[ה] "רמב"ם" (פרק ו' הלכה ו'). "משפטי השדה" (פרק יב סעיף ח). [ו] ר"ש סריליאוי (ירושלמי שביעית פרק ט הלכה ח), וכן כתב ב"אור לציון" (שביעית פרק ב אות ב). וכ"כ בספר "שביתת הארץ" (שם).

[ז] והכלל הוא: פירות שביעית נשארים לעולם בקדושתם, ואינם יוצאים לחולין, שנאמר (ויקרא פרק כה פסוק ז) "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה" ודרשו חו"ל (תורת כהנים) בהוייתת תהיה. וכן התמורה האחרונה שניתנת עבור דמי השביעית נשארת קדושה בקדושת שביעית. "רמב"ם" (פרק ו' הלכה ו-ז). "דיני שביעית השלם" (פרק יז סעיף ו). "גבורי כח" (סימן יא הלכה ו)

[א] גמרא עבודה זרה (דף סב ע"א) ובכורות (דף יד ע"ב). "רמב"ם" (פרק ו הלכה א).

והמעט לזה כתב רבינו עובדיה מברטנורא (שביעית פרק ח משנה ג) כדי להודיע שהיבולים הם הפקר, וכן בכדי שימכרו בזול. ועוד שמתוך שמוכר בדרך שונה מהדרך הרגילה, יזכרו הקונים לנהוג בהם קדושת שביעית.

יש אומרים שדעת ה"רמב"ן" בספר המצוות בהוספתיו על מצוות עשה (מצוה ג), שיש מצוה באכילת פירות שביעית, ולומד זאת מהפסוק "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה" (ויקרא פרק כה פסוק ו). ונכפלה זו המצוה באמרו יתעלה (שמות פרק כג פסוק יא) "ואכלו אֲבִינֵי עַמְךָ" וכו'.

ומרן ה"חזון איש" (סימן יד ס"ק י) כתב, שאף לדעת ה"רמב"ן" אין מצוה באכילתם, ומה שכתב הרמב"ן מצות עשה, היינו שאם סחר בפירות שביעית עבר בעשה, אבל לכולי עלמא אין מצוה באכילתם, אלא שאסור לקלקלם. והובא בספר דיני שביעית השלם (פרק טז סעיף א). וכן כתב מו"ר בספר "אור לציון" (שביעית. פרק ב אות א) שאין מצוה באכילת פירות שביעית, אלא שיש לנהוג בהם קדושת שביעית שלא להפסידם ולא לסחור בהם, ולנהוג בהם שאר דיני קדושה.

[ב] והוא כמו שכתבנו בהקדמה "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", ודרשו בגמרא לאכלה ולא לסחורה, והמעט שהדגשנו שגם לנשים אסור לסחור בפירות שביעית מפני שמוכר בחינוך (מצוה שכז) כי

ח. הטוב ביותר לקיים מצות "משלוח מנות" בחג הפורים מפירות חולין אמנם אם כבר קיים מצות משלוח מנות לכתחילה מפירות חולין ורוצה לשלוח משלוחי מנות נוספים מפירות שביעית אין בזה שום בעיה אלא שצריך להודיע למקבל שהם פירות שביעית.¹⁰⁰

ט. הקונה פירות שביעית, ומשלם לאחר שאכלם, אין במעות קדושת שביעית. וכן אם נמכרים הפירות בהבלעה, אין במעות קדושה.¹⁰¹

י. אין להוציא פירות שביעית מארץ ישראל לחוץ לארץ. אבל מותר לקחת צידה לדרך כשיוצא לחוץ לארץ.

אוצר בית דין

מקור המנהג לאוצר ב"ד הוא מתוספתא (שביעית פ"ח ה"א): בראשונה היו שלוחי בית דין יושבין על פתחי עיירות, כל מי שמביא פירות בתוך ידו נוטלין אותן ממנו ונותן לו מהן מזון שלש סעודות, והשאר מכניסין אותו לאוצר שבעיר. הגיע זמן תאנים שלוחי בית דין שוכרין פועלין עודרין אותן ועושין אותן דבילה וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

הגיע זמן ענבים שלוחי בית דין שוכרין פועלין בוצרין אותן ודורכין אותן בגת, וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר.

הגיע זמן זיתים שלוחי בית דין שוכרין פועלין ומוסקין אותן ועוטנין אותן בבית הבר, וכונסין אותן בחביות ומכניסין אותן לאוצר שבעיר, ומחלקין מהן ערבי שבתות כל אחד ואחד לפי ביתו. ע"כ

ומכאן למדנו שבתי הדין היו מטפלים בפירות הפרדסים והם בעצמם היו משלמים לפועלים שילקטו את הפירות ויכניסו אותם לאוצר של אותה העיר ומחלקים אותם במחיר עלות של הפועלים בלבד.

יא. ישנם חקלאים שמוסרים את שדותיהם לבית דין שהוא יהיה אחראי על שדה ההפקר שברשותם, והב"ד מעמיד פועלים שיקטפו וימינו ויארזו ויאצרו את הפירות באוצר ב"ד, ורשאים הב"ד ליטול שכר מינימלי עבור הפועלים אך אין זה שכר עבור פירות שביעית, ולכן צריך להזהר שלא תהיה הפקעת מחירים, דא"כ מה הועילו חכמים בתקנתם, ויש שכתבו לפקפק בדבר זה בזמן הזהויא. ולכן הטוב ביותר לקנות יכול נכרי ורק מי שקשה לו יקח מאוצר ב"ד במחיר סימלי.

עיונים והארות

[1] והסמיכו חז"ל דין זה על הפסוק (ויקרא פרק כה פסוק ז): "בארצך תהיה כל תבואתה לאכל". "משנה שביעית" (פרק ו משנה ה). "רמב"ם" (פרק ה הלכה יג) וז"ל: פירות שביעית אין מוציאין אותן מהארץ לחוצה לארץ ואפילו לסוריא. וכן כתב בספר "שביתת השדה" (פרק יא סעיף לט). ובספר "ילקו"י" (פרק יז סעיף יז). "גבורי כח" (שם טו).

[יא] עיין למור"ה "אור לציון" (פ"ד הלכה ו דף סג) שכתב מי שיש לו פרדס, יש לו להפקיר את הפרדס כדינו, ואין לו לסמוך על חלוקת הפירות על ידי אוצר בית דין. ולפחות יפקיר כמה שעות ביום את הפרדס, ובשאר היום יסמוך על החלוקה על ידי אוצר בית דין. ופירות אלו חייבים בכיעור כשאר פירות שביעית. ולכן יש להזהר שלא לאכול פירות או לשתות יין של אוצר בית דין אחר זמן הביעור, ע"כ. מפורש בדברי רבינו ה"אור לציון" שיותר טוב לקנות יכול נכרי מאשר אוצר בית דין. וכתב רבינו שם אעפ"י שהרמב"ן, הר"ש, והראב"ד הזכירו התוספתא שדברה באוצר ב"ד, עכ"ז הרמב"ם השמיטה. ומבואר ברדב"ז שסובר בדעת הרמב"ם שאין נהוגת תקנה זו בימינו, ולכן כתב האורל"צ שראוי שלא לסמוך על תקנה זו של אוצר ב"ד. וכל זה לבעל השדה, אך הקונים אינם חשובים מסייעים בידי עוברי עבירה משום שיש להם רבנים לסמוך עליהם, ע"ש. ועיין "שמיטה כהלכתה" (עמ' סח) שיש שפקפקו

[12] "חזון עובדיה" (פורים דף קנד ועיין שם בהערות ובנימוקים וירוח לך) כן הובא בספר "חכו ממתקים" (חלק ב עמוד קעג) שהתיר הגרש"ז לקיים מצות משלוח מנות בדברים שיש בהם קדושת שביעית, וגם מותר להחזיר למי ששלח לו ואין בזה משום פריעת חוב וכו'. ע"כ. ובספר "שביתת השדה" (פרק יז סעיף ח) כתב, שאין לשלוח מנות בפירות שביעית ע"ש. אולם בקובץ "תנובות שדה" (גליון 34 עמוד 19) חזר בו, והתיר כיון שזו מצוה, ומשנה אחרונה עיקר. ע"ש. וכן דעת הגר"י קניבסקי זצ"ל הובא בספר "ארחות רבנו" הקה"י (חלק ב עמוד שלד אות נא), שמותר לכתחילה לקיים מצות משלוח מנות בפירות שביעית. וכן מצות מתנות לאביונים במעות שביעית, והוסיף דהא מותר לעשות מצוה בפירות שביעית. וכשנשאל אם כן מהו הספק בירושלמי (שבת פרק ה הלכה א) אם יוצאים ידי חובה ביין של שביעית בארבע כוסות בפסת, הרי זו מצוה-ומסיק שם שיוצאים ידי חובה, השיב, שדברי הירושלמי מוקשים וכבר רבו בהם הפירושים. ע"ש. "גבורי כח" (שם).

[13] "חזון א"י" (סימן י אות יג). "דרך אמונה" (פרק ו ס"ק יז ופרק ח ס"ק עח). "משפטי ארץ" (פרק יב סעיף י). "אורל"צ" (שביעית פרק ב הלכה י בהערה). "גבורי כח" (סי' יא הלכה יב) והטעם שאין הדמים נתפסים בקדושת שביעית, כיון שהתשלום לאחר שנאכלו הפירות נחשב כפרעון חוב, ולא כתשלום על הפירות.

יב. גם המוסר פירותיו לבי"ד צריך להפקיר שדהו ואין לו לסמוך על חלוקת הפירות ע"י אוצר בית דין בלבד, ולפחות יפקיר כמה שעות ביום, ובשאר היום יסמוך על החלוקה שעל ידי אוצר בי"ד ויב.

יג. שלוחי בית דין רשאים לקצור הפירות כדרכם ואפילו בבת אחת, וכן לשקול ולמדוד את הפירות, מכיון שאין זו מכירה רגילה כי התשלום אינו על הפירות יג.

יד. פירות אוצר בית דין קדושים בקדושת שביעית ויש להזהר שלא להפסידם כדין פירות הקדושים בקדושת שביעית יד.

טו. פירות הנמצאים ברשות אוצר בית הדין חלה עליהם חובת ביעור. ויש אומרים שאין צריך לבער טו.

מאמרי הזוהר בפרשה

ח"א קב"ט ע"א

וְאֶבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים וַיְהוּה בְּרִיךְ אֶת אֲבְרָהָם בְּכָל. רַבִּי יְהוֹדָה פִּתַּח (תהלים סה)
אֲשֶׁרִי תִבְחַר וּתְקַרֵּב יִשְׁכַּן חֲצֵרֶיךָ, הַאִי קָרָא אֶתְמָר, אֲבָל זִפְאָה הוּא
בְּרִי נֶשׁ דְּאוֹרְחוֹי אֶתְכַשְׁרֵן קָמִי קְדִישָׁא בְּרִיךְ הוּא זה הפסוק נאמר, אבל אשרי האדם שדרכיו מקובלות ורצויות לפני הקב"ה וְאִיהוּ אֶתְרַעֵי בֵּיהּ לְקַרְבָּא לִיְהוּה לְגַבִּיהּ והקב"ה רצה בו ובחר בו לקרב אותו אצלו.
תָּא חַוִּי, אֲבְרָהָם אֶתְקַרֵּב לְגַבִּיהּ וְתַאוּבַתִּיהּ דִּילִיְהוּה הָוָה כָּל יוֹמוֹי בְּהַאִי, בַּא וְרַאָה,
 אברהם נתקרב לגבי הקב"ה ותשוקתו של אברהם היתה כל ימיו בזה להיות קרוב לקב"ה וְלֹא אֶתְקַרֵּב אֲבְרָהָם
בְּיוֹמָא חָדָא אוּ בְּיוֹמָא חָדָא ולא נתקרב אברהם ביום אחד או בפעם אחת, אֲלֵא עוֹבְדוֹי קָרִיבוּ לִיְהוּה
בְּכָל יוֹמוֹי מְדַרְגָּא לְדַרְגָּא, עַד דְּאֶסְתַּלַּק בְּדַרְגוֹי אלא מעשויו הטובים קרבו אותו בכל יום ממדרגה
 למדרגה, עד שנתעלה במדרגותיו בחסד עליון. **כִּד הָוָה סִיב וְעָאֵל בְּדַרְגִּין עֲלָאִין כְּדָא חַוִּי דְכַתִּיב**
וְאֶבְרָהָם זָקֵן כאשר היה זקן ועלה במדרגות העליונות כראוי כמו שכתוב ואברהם זקן, **וְכִדִּין בָּא בַּיָּמִים בְּאֲנוּן**
יוֹמִין עֲלָאִין בְּאֲנוּן יוֹמִין יְדִיעָאן בְּרִזָּא דְמַהִימְנוּתָא ואז בא בימים – באותם ימים עליונים שהם

עיונים והארות

כ סעיף ב-ג). "שמיטת קרקעות" (פרק יב סעיף כג). ספר "פירות שביעית" (פרק ט סעיף כו). "משפטי ארץ" (פרק יג סעיף ב). "ילקו" (פרק יח סעיף ד). "גבורי כח" (סימן יב הלכה ד).

[יד] ועל בית הדין להודיע לציבור שפירות אלו קדושים בקדושת שביעית, כגון באמצעות מדבקות והותמות על המגשים והאריזות, וכן במודעות במקומות החלוקה, כדי שיוהרו לנהוג בהם בהתאם.

ספר "שביטת השדה" (פרק יג סעיף י). "גבורי כח" (שם הלכה ו) [10] מו"ר בספר "אול"צ" (שביעית. פרק ד אות ו) כתב שפירות אוצר בית דין, חייבים בביעור כשאר פירות שביעית, אף בזמן שהם ברשות בית הדין. ע"ש. ועיין עוד שו"ת "כרם שלמה" (חלק א שביעית סימן ו-ז).

אולם דעת ה"רמב"ן" (ויקרא פרק כה פסוק ז) שאין צריך לבער. וכן דעת ה"חזו"א" (סימן יא ס"ק ז ד"ה אם וד"ה במש"כ. ובסימן יב ס"ק ו). "דרך אמונה" (פרק ו ס"ק יט ובצה"ל ס"ק מו). ספר "דיני שביעית השלם" (פרק כ סעיף ו. פרק כא סעיף טז). "משפטי ארץ" (שביעית פרק יג סעיף ג ופרק לב סעיף ח).

באוצר בי"ד משום שצריך בי"ד ממש והיינו ת"ח שראויים לדון גם דיני ממונות וצריך לזה בקיאות והבנה בחושן משפט ועוד, ואינו מצוי בזמננו.

אמנם בשו"ת "חלקת השדה" (חלק א הלכות שביעית סימן א-ב), כתב לחזק את ענין חלוקת הפירות על ידי האוצר בית דין, ושעדיף הדבר מאשר לרכוש מנכרים. וכן כתב בספרו "שביטת השדה" (פרק יג סעיף א). ע"ש. והוסיף (סעיף ה), שגם המוסר שדותיו לבית דין צריך להפקיר את המטע והשדה, ובית הדין מכת סמכות הציבור, מטפל בפירות לטובת שולחיו, וכל עוד הפירות ברשות בית הדין (הן באוצר המרכזי והן בתחנות החלוקה) הם הפקר. ולכן בזמן הביעור אין צריך להפקיר את הפירות שברשות בית הדין, כיון שהם הפקר. וכן דעת ה"חזו"ן איש" הובא בספר "ארחות רבנו" הקה"י (חלק ב עמוד שפה) ובספר "דרך אמונה" (פרק ו ס"ק מו) שפירות שברשות בית דין בזמן הביעור אין צריך לבערם.

[יב] עיין הערה הקודמת.

[יג] "חזו"ן איש" (סימן יב אות ו). ובספר "דיני שביעית השלם" (פרק

שבעה חסדים, באותם ימים הידועים בסוד האמונה, שהיא המלכות הנכנסת בראשונה. ויהוה ברוך את אברהם בכל שהוא מידת היסוד. דמתמן נפקין כל ברכאן וכל טיבו שמשם יוצאות הברכות, ויוצאים השפע והחסדים לעולם.

זכאין אנון מאריהון דתשובה דהא בשעתא דהא ביומא דהא ברגעא דהא (דף קכט ע"ב) קריבין לגבי קדשא בריך הוא אשריהם אלה בעלי התשובה, שהרי בשעה אחת של תשובה וחרטה בכל הלב, וביום אחד וכנראה שהוא יום המיוחד בשנה יוה"כ, וברגע אחד של הרהור תשובה ע"ז מתקרבים אל הקב"ה, מה דלא הוה הכי אפילו לצדיקים גמורים דאתקריבו גבי קדשא בריך הוא בכמה שנין מה שאינו כן אפילו אצל הצדיקים הגמורים שנתקרבו לגבי הקב"ה בכמה שנים. אברהם לא עאל באנון יומין עלאין עד דהוה סיב פמה דאתמר שהרי אברהם לא נכנס באלה הימים העליונים עד שנעשה זקן כמו שנאמר לנו. וכן דוד דכתיב (מלכים א א) והפלך דוד זקן בא בימים וכן דוד לא נכנס לימים העליונים רק כשנעשה זקן, כמו שכתוב והמלך דוד זקן בא בימים בא בימים העליונים מידות העליונות. אבל מאריה דתשובה מיד עאל ואתדבק ביה בקודשא בריך הוא אבל בעל התשובה נכנס מיד ונדבק בו בקב"ה.

רבי יוסי אמר, תנינן, אתר דמאריהון דתשובה קיימי ביה בההוא עלמא, צדיקים גמורים לית לון רשו לקיימא ביה רבי יוסי אמר, שנינו בגמ' ברכות מקום שבעלי התשובה עומדים בו באותו עולם עוה"ב, צדיקים גמורים אין להם רשות לעמוד בו [א], בגין דאנן קריבין למלכא יתיר מבקלהו לפי שהם קרובים למלך הקב"ה יותר מכולם, ואנן משכי עליהו ברעותא דלכא יתיר ובחילא סגי' לאתקרבא למלכא והם מושכים עליהם אור קדושה וטהרה ברצון הלב יותר, ובכח גדול להתקרב למלך הקב"ה וכ"ז ע"י שבירת לבם שפועלים יותר משאר צדיקים.

תא חזי, פמה אתרין מתוקנין ליה לקודשא בריך הוא בההוא עלמא בא וראה כמה מקומות מתוקנים לו לקב"ה באותו עולם, ובקלהו בי מותבי לון לצדיקים, כל חד וחד לפום דרגיה בדקא חזי ליה ובכולם יש מקום מושב להם לצדיקים כל אחד ואחד לפי מדרגתו כמו שראוי לו.

עינים והארות

וכל אחד לסוג אחד מן הצדיקים והמקומות מעולים זה מזה כפי גדולת הכת ההיא. ואף במקום הכת האחת אין כולם שווים כי נחלקים בפרמן בגודל האור כל א' מחבירו. והוא פירוש והצעה לג' הבחינות שאמר בפסוק: הצריך, ביתך, היכלך. אלון אתרין ודרגין לבר וכו' הנה סדר המדרגות הללו הם כך: הצריך הם בני"ע של מטה, שהוא בעשיה רוחנית שהיא חצר המשכן משכן מטטרו"ן, שהוא ביצירה שהם ז' היכלות מלבנת הספיר למעלה. וחצר המשכן הוא העשיה שהוא לפני המשכן. וביתך הוא המשכן שהוא היצירה בנוכר. והיכלך הוא עולם הבריאה דהיכל ק"ק שהוא ראש היצירה והוא עצמו סוף הבריאה כמו שקבלנו משם ההריאה זלה"ה. עכ"ל הרא"ג.

[א] רבי יוסי נותן טעם לדבר איך בעלי תשובה נכנסים מיד, וחולק על רבי יהודה שאמר שמקום שהצדיק גמור נכנס בסוף ימיו, הבעל תשובה נכנס מיד בתשובתו. ור' יוסי אמר שאותם בעלי תשובה, למעלה מן הצדיקים הגמורים נכנסים כדתנן מקום שבעלי תשובה עומדים וכו'. ונותן שני טעמים. א. דמשכי עליהו ברעותא דלכא יתיר כלומר, שמושכים עליהם אור הקדושה העליונה ככוונה גדולה מפני שהם נכלמים הרבה ולפי רוב כלימתם יכנעו וישוּבו וידבקו בקונם. מה שא"כ בצדיק שאין לבו נכנע כל כך לפי שהוא צדיק. ב. ובחילא סגי' לאתקרבא למלכא כלומר, לפי שהם סגורים בעמקי הקליפות וצריכים מלחמה גדולה להומם ולאדם לבא אל המלך, לכן יעלו על מעלת הצדיק. ולכל הצדיקים יש להם מקום מיוחד וז"ש כמה אתרין,

כְּתִיב, (תהלים סד) **אֲשֶׁרִי תִבְחַר וּתִקְרַב יִשְׁכַּן חֲצֵרֶיךָ, דְּקִדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא קָרִיב לִוְן לְגַבִּיּה דְסֻלְקִין אַנּוּן נִשְׁמָתִין מִתַּתָּא לְעֵילָא וּלְאַתְאֲחֵדָא בְּאַחְסַנְתִּיהוֹן דְאַתְתִּקְנִן לְהוּ אֲשֶׁרִי אוֹתוֹן הַנְּשֻׁמוֹת שֶׁהִקְבִּיָּה מִקְרַב אוֹתוֹן אֲצִלוּ שְׁעוֹלוֹת אוֹתוֹן הַנְּשֻׁמוֹת מִמַּטָּה לְמַעְלָה לְהִתְאַחַז בְּנַחֲלַת שְׁנַתְּקָנָה לְהוּ. יִשְׁכַּן חֲצֵרֶיךָ, אֵלֶיךָ אֲתֵרִין וְדִרְגִין לְבַר, וּמֵאַן אַנּוּן כְּמָה דְאַתְּ אָמַר פִּי, אֵלֶּה הֵם מִקּוּמוֹת וּמְדֻרְגוֹת שֶׁמְחוּץ לַגֹּ'עַ הָעֲלִיּוֹן וּמִי הֵם, הֵם הַשּׁוֹכְנִים בַּחֲצֵר כְּמוֹ שְׁנֵאמַר (זְכַרְיָה ג) וְנָתַתִּי לָךְ מִהֲלָכִים בֵּין הָעוֹמְדִים הָאֵלֶּה. וְהֵאֵי הוּא דִרְגָא בֵּין קַדִּישֵׁין עֲלָאִין וְזוּ הִיא מְדֻרְגָה חֲשׁוּבָה בֵּין הַמְּלָאכִים הַקְּדוּשִׁים הָעֲלִיּוֹנִים בְּעוֹלָם הַיְצִירָה.**

וּמֵאַן דְּזֻכְאִין לְדִרְגָא דָא, אַנּוּן שְׁלִיחֵן דְּמֵאֲרֵי עֲלָמָא כְּאַנּוּן מְלָאכִין וְעִבְדִין שְׁלִיחוֹתָא תְּדִיר בְּרַעוּתָא דְּמֵאֲרִיהוֹן וְאַלֶּה שׁוֹכְאִים לְמְדֻרְגָה זוּ הֵם נַעֲשִׂים שְׁלוּחִים שֶׁל אֲדוֹן הָעוֹלָם כְּאוֹתָם הַמְּלָאכִים הָעֲלִיּוֹנִים וְעוֹשִׂים שְׁלִיחוֹתָם תְּמִיד בְּרִצּוֹן הָאֲדוֹן שְׁלֵהֶם, בְּגִין דְּאַלִּין (אֲתִקְדְּשׁוּ) תְּדִיר בְּקְדוּשָׁה וְלֹא אֲסִתְּאֲבוּ לְפִי שְׂאֵלָה הִיוּ תְּמִיד בְּתוֹךְ הַקְּדוּשָׁה וְלֹא נִטְמְאוּ וְלֹכְן זֻכְרִים לְמְדֻרְגָה זוּ. כְּגִוּוֹנָא דָא, מֵאַן דְּאַסְתְּאֲב בְּהֵאֵי עֲלָמָא אִיהוּ מְשִׁיךְ עֲלֵיהּ רוּחַ מְסָאֲב כַּעֲיֵן זֶה מִי שֶׁנִּטְמָא בְּעוֹנוֹת בּוֹהַ הָעוֹלָם הוּא מִמְשִׁיךְ עֲלָיו רוּחַ טוֹמְאָה, וְכִד נֶפֶק נִשְׁמָתִיהּ מִגִּיּוֹה מְסָאֲבִין לִיָּה וּמְדוּרִיָּה בֵּין אַנּוּן מְסָאֲבִין וְאַלִּין אַנּוּן מְזִיקִין דְּעֲלָמָא וְכִאֲשֶׁר יוֹצֵאת נִשְׁמָתוֹ מִמֶּנּוּ מִטְמָאִים אוֹתוֹ וְדִירְתוֹ בֵּין אוֹתוֹן רוּחוֹת טְמָאוֹת וְאַלֶּה הֵם הַמְּזִיקִים שֶׁל הָעוֹלָם. כְּמָה דְאַתְּ מְשִׁיךְ בְּרַ נֶשׁ גְּרַמִּיָּה בְּהֵאֵי עֲלָמָא הָכִי הוּא מְדוּרִיָּה וְאַתְּ מְשִׁיךְ בְּהֵאֵי עֲלָמָא וְכִידוּעַ שְׁכֵמוֹ שֶׁמִּמְשִׁיךְ הָאֲדָם עֲצָמוֹ בּוֹהַ הָעוֹלָם כִּי מְדוּרוֹ לְמַעְלָה וְנִמְשַׁךְ בְּאוֹתוֹ עוֹלָם לְמִקּוּם קִשָּׁה (וְאַנּוּן רוּחִי מְסָאֲבִי מְסָאֲבִין לִיָּה וְאַעֲלִין לִיָּה לְגִיָּהֶנּוּ).

תָּא חַוִּי, מֵאַן דְּאַתְּ קַדִּישׁ וְנָטִיר גְּרַמִּיָּה בְּהֵאֵי עֲלָמָא דְּלֹא אֲסִתְּאֲב בַּא וְרֵאָה מִי שֶׁמְקַדֵּשׁ עֲצָמוֹ וְשׁוֹמֵר עֲצָמוֹ בּוֹהַ הָעוֹלָם שְׁלֹא יִקְבַּל טוֹמְאָה. מְדוּרִיָּה בְּהֵאֵי עֲלָמָא בֵּין אַנּוּן קַדִּישֵׁין (ד' ק' ק' ע"א) **עֲלָאִין וְעִבְדִין שְׁלִיחוֹתָא תְּדִיר** מִקּוּמוֹ בְּאוֹתוֹ עוֹלָם בֵּין אוֹתָם מְלָאכִים וְנִשְׁמוֹת קְדוּשִׁים עֲלִיּוֹנִים וְהֵם עוֹשִׂים שְׁלִיחוֹת שֶׁל הַקְּבִיָּה תְּמִיד, וְאַלִּין קְיָיְמִי בְּחֲצֵר כְּמָה דְאַתְּ אָמַר וְאַלֶּה עוֹמְדִים בַּחֲצֵר כְּמוֹ שְׁנֵאמַר, (שְׁמוֹת כ"ז) **אַתְּ חֲצֵר הַמְּשִׁיכֵן.**

מֵאֲמֵרֵי הַזֹּהַר "ק בַּעֲנִין" מְעַרְתַּת הַמְּכַפְּלָה

ח"א קב"ז ע"א

רַבִּי יְהוֹדָה אָמַר הִטְעַם שְׁבַחַר אֲבֵרָהֶם אֲבִינוּ אֵת מְעַרְתַּת הַמְּכַפְּלָה לְמִקּוּם קְבוּרָה, אֲבֵרָהֶם יָדַע בְּהֵאֵיָּה מְעַרְתָּא סִימְנָא הִיָּה יוֹדַע בְּאוֹתָהּ מְעַרְתַּת הַמְּכַפְּלָה בְּסִימְנָן שֶׁשֶׁם תְּהִיָּה קְבוּרָתוֹ, וְלִבִּיָּה וְרַעוּתִיָּה תִּמְנָן הָוָה וְלָבוֹ וְרִצּוֹנוֹ שֶׁם הִיָּה שִׁיזוּכָה לְהַכְּנִס שֶׁם וְלְהַקְבֵּר בָּהּ, בְּגִין דְּמִקְדָּמַת דְּנָא עָאֵל לְתִמְנָן לְפִי שֶׁמְקוּדָם לֹכְן כְּבַר נִכְנַס לְשֵׁם בְּיוֹם הַשְּׁלִישִׁי לְמִילְתּוֹ ע"י רַפְּאֵל שֶׁנִּהְפֵּךְ לְפַר-אֵל וְרַץ לְהִרְאוֹת לוֹ וּלְגַלוֹת לוֹ אֵת הַמִּקּוּם הַזֶּה וְחָמָא לְאַדָּם וְחָוָה טְמִירִין תִּמְנָן וְרֵאָה שֶׁם אֵת אֲדָה"ר וְחָוָה טְמוּנִים שֶׁם. וּמִנָּא הָוָה יָדַע דְּאִינּוּן הָוּוּ וּמִנִּין הִיָּה יוֹדַע שְׂאֵלָה צִיּוּנֵי הַקְּבֻרוֹת הֵם שֶׁל אֲדָה"ר וְחָוָה. אֲלֵא חָמָא דְּיוֹקְנֵיָהּ, וְאַסְתְּפַל אֵלֶּה רֵאָה צוּרְתוֹ

של אדה"ר ודיוקן נפשו על הקבר איך היא עומדת והתבונן בה: **וְאִתְּפַתַּח לִיָּה חַד פְּתָחָא דְגִנְתָּא דְעַדְן תַּמָּן** ונפתחה לו שם דרך אחת ופתח אחד של גן עדן שם במערת המכפלה [ב] **וְהָוָא דְיֻקְנָא דְאָדָם הָוָה קָאִים לְגַבִּיָּה** ואותה הצורה של אדה"ר היתה עומדת אצלו בפתח ג"ע, ולכן ידע שהנפש שעל הקבר היא אדה"ר.

וְתָא חַיִּי וְבָא וְרָאָה, פֶּל מָאן דְאֶסְתַּבֵּל בְּדְיֻקְנָא דְאָדָם לָא אֲשֵׁתִיב לְעֵלְמִין מְמִיתָהּ כל מי שמסתכל בדיוקן ובצורה של אדה"ר לא ינצל לעולם מהמות כי כך היא הדרך חולה שרואה דמות אדה"ר סימן לו שימות, **בְּגִין דְהָא בְּשַׁעְתָּא דְבֵר נָשׁ אֶסְתַּלַּק מֵעֵלְמָא** לפי שהרי בשעה שהאדם מסתלק מזה העולם, **חַמִּי לִיָּה לְאָדָם, וּבְהָוָא זְמָנָא מִית** רואה את אדה"ר ובאותו זמן מת. **אַבְל אַבְרָהָם אֶסְתַּבֵּל בֵּיהּ וְחָמָא דְיֻקְנִיָּה וְאִתְקִיָּים** אברהם אבינו הסתכל באדה"ר וראה את צורתו ובכ"ז התקיים ועמד, **וְחָמָא נְהוּרָא דְנְהִיר בְּמַעְרְתָא** וראה אור אחד שמאיר במערה מצד הנפש של אדה"ר, ועוד ראה את אור השכינה שם **וְחַד שְׂרָגָא דְלִיק** ואחד נר דולק מצד הנפש של חוה, **בְּרִין תְּאִיב אַבְרָהָם דְיֻרִיָּה בְּהָוָא אֲתֵר** ואז היה תאב וחומד אברהם אבינו שיזכה שדירתו הקבועה לאחר מיתתו תהיה באותו מקום, **וְלִבִּיָּה וְרַעוּתִיָּה הָוָה תְּדִיר בְּמַעְרְתָא** ולבו ורצונו היה תמיד שם במערה.

עינונים והארות

והאם יוכלו לראותו. חששו פן יקראוהו אסון. לבסוף נתן אות והעלוהו מן המערה, וכל יהודי חברון יושבים ושמים לקראתו. בשובו מן המערה אמר לחבריו, שהראו לו מן השמים שבקרוב יסתלק מן העולם וייכנס לג"ע יחד עם האבות.

כל אותו הלילה היו חבריו יושבים עימו, והוא דורש לפניהם בפרדס החכמה ובסתרי תורה בקבלה עד עלות השחר. כאשר הפציע אור הבוקר ירד הצדיק למקווה טבל ועלה, לבש בגדי לבן, קרא קריאת שמע, ויצאה נפשו בטהרה... וכל ישראל מצטערים כי אבד הסיד... בבראשית (דף נ"ז) מבאר, כי אחרי שגורש אדם הראשון מגן העדן, נשלח לעבוד את האדמה. ומרחמנותו של ה' יתברך השאירו בסמוך לגן העדן התחתון, עד שבסמוך למיתתו, ראה אור אחד דקיק עולה באותו מקום, שיוצא מגן עדן, והצב שם את המערה וטמן בה את עצמו ואת אשתו, וזו היתה מערת המכפלה. ובווהר חדש (רות) מוסיף רבי קיסמא לבאר שבשעה שמתה חוה, רצה אדם הראשון לקבורה שם, כי הריח שם ריחות גן עדן. וכשרצה לחצוב עוד חלקים מן המערה יצאה בת קול ואמרה לו "דייך". באותה שעה עמד ולא חצב יותר, ושם נקבר. ומי נתעסק בקבורתו? שת בנו, שהיה בדמותו ובצלמו. רבנאמר, אמר, הקב"ה נתעסק בו בשנוצר, ונתעסק בו כשמת, ולא היה מי שיודע מקומו, עד שנכנס אברהם למערה, הריח ריח בשמים של גן העדן, ושמע קול מלאכי השרת אומרים, אדם הראשון קבור כאן, ואברהם יצחק ויעקב מוכנים יהיו למקום הזה, ראה את אדם הראשון ונר דולק מעל ראשו, ויצא. ומאי היתה תאוותו על המקום הזה. אמר רב הונא, קודם שבא אברהם, רבים היו מבקשים ליקבר שם, ומלאכי השרת היו שומרים המקום, ע"י אש שהיתה דולקת שם, עד שבא אברהם ונכנס, וקנה את המקום. המדרש נחומא (חיי שרה) מספר שגם שרה בעצמה ידעה מקדושת המערה, ומה שכתוב (משלי לא) "וממה שדה ותקחהו" והו רצונה לקנות את שדה מערת המכפלה.

[ב] וז"ל הרמ"ק: כי ידע שהשכינה שם עמהם. ומה שאומר שפתח ג"ע במערה אין הכוונה שיהיה ג"ע תחת קרקע העולם ח"ו להאמין זה. אמנם ירצה שדרך אותו פתח הגשמי אשר במערה יזדכך מעט מעט עד שיתדבק ברוחני, ונמצא דבקות הרוחני בגשמי שם. וענין זה הארכתי בהוא עובדא דסבא ותיקונים. עכ"ל.

מעשה מהנאון הצדיק רבי אברהם אזולאי זצ"ל שירד למערת המכפלה: פעם בא הפחה מקושטא לעיר חברון. ומנהג הערבים, שהולכים ביום שישי למערת המכפלה. בתוך הערבים הבאים למערת המכפלה היה גם הפחה הבא מקושטא, וכאשר ראה את פתח הבור מעל המערה ביקש לרדת לתוך המערה אזי הבהירו לו שאין יצור אנוש אשר יעז לרדת למערה עצמה.

התעקש הפחה לראות מה בתוך המערה, הסיר את המכסה מעל פי הבור אשר מעל המערה, והתכופף. בתוך כך נפלה חרבו מן הנדן והתנגלה למעמקי מערת המכפלה. חרב זו היתה משובצת אבנים טובות ומרגליות ושווה כל הון. גזר הפחה על אחד הישמעאלים לרדת לתוך המערה ולהוציא את החרב. שילשלו את אחד המשרתים בחבל לתוך הבור, והנה אך ירד – יצאה נפשו. והורידו עוד ישמעאלים אחרים, לא הספיקו להגיע למטה, והוציאו מתים. כיוון שראה הפחה כך, אמר "מה אעשה, וכי אמית את כל משרתי?". אזי גזר על היהודים לרדת ולהביא את החרב.

הפילו יהודי חברון גורלות מי ירד למערה, ונפל הגורל על רבי אברהם אזולאי. כשראה הצדיק שעליו נפל הגורל, טבל ועלה ולבש בגדי לבן. כל אותו הלילה היו אנשי חברון יושבים לפניו, והוא דורש לפניהם בסתרי תורה. כשהאיר השחר, קם ואמר לחבריו שיתפללו עליו שלא יאונה לו כל רע. הלך אל מערת המכפלה, קשרוהו בחבל, וירד הצדיק לתוך המערה... כיון שירד, העלה להם את החרב בחבל – והחל להתהלך בתוך המערה, וניגלו אליו נשמות האבות. עברו שעות, וכל היהודים ממתינים ומצפים: מתי ישוב רבי אברהם אזולאי מן המערה

נְתַתִּיהָ וְגו' והוא מכר לו את השדה אמר כן ומכר. בְּגִין דְּכָלָא הָוּה מָאִים עֲלֵיהּ דְּעֶפְרוֹן דְּלֹא יָדַע מַה הָיָא לְפִי שֶׁהִכַּל הִיָּה מָאוּס עֲלֵיו עַל עֶפְרוֹן שְׁלֵא יָדַע מַעֲלָתָהּ וְעֵרְכָהּ, וְלִכֵּן מִכַּר אֶת הַשְּׂדֵה אִפִּי' שְׁלֵא בִיקַשׁ אֲבֵרָהֶם.

וְתָא הָיוּ וּבֵא וּרְאָה, כִּד עָאֵל אֲבֵרָהֶם בְּמַעֲרָתָא בְּקַדְמֵיתָא כַּאֲשֶׁר נִכְנַס בַּמַּעֲרָה בְּתַחֲלִילָהּ, הָמָא תַּמָּן נְהוּרָא רָאָה שֶׁם אֹר שֶׁהָאִיר אֶת הַמַּעֲרָה שִׁירָאָה אֶת הָאוּצְרוֹת שִׁישׁ שֶׁם שָׁהִם הַקְּבָרִים הַחֲשׂוּבִים, וְאִתְרַמֵּי עֶפְרָא קַמֵּיהּ וְהוֹרֵם הַעֶפְר מִלִּפְנֵיו, וְאִתְנַלָּא לֵיהּ תַּרְיִן קַבְרִין וְנִגְלוּ לוֹ שְׁנֵי קְבָרִים אֲדִהְכִי אֶסְתַּלַּק אָדָם בְּדִיּוּקְנֵיהּ וְחָמָא לֵיהּ לְאֲבֵרָהֶם וְחִיִּיךְ בְּתוֹךְ כִּךְ עֵלָה אֲדַה"ר בְּצוּרְתוֹ מִהַקְּבֵר וּרְאָה אֲדַה"ר אֶת אֲבֵרָהֶם וְחִיִּיךְ וְשִׁמַּח כְּדִי שִׁדַּע שְׁעֵדִיין לֹא הִגִּיעַ זְמַנּוֹ שֶׁל א"א ע"ה, בֵּיהּ (הָוּה) יָדַע אֲבֵרָהֶם דְּתַמָּן הוּא זְמִין לְאִתְקַבְרָא וּבֹזָה יָדַע אֲבֵרָהֶם אֲבִינוֹ שֶׁשֵּׁם (הָוּה) הוּא עֵתִיד לְהַקְּבֵר.

אָמַר לֵיהּ אֲבֵרָהֶם, בְּמָטוּ מֵינְךְ אִמַּר לוֹ אֲבֵרָהֶם אֲבִינוֹ לְאֲדַה"ר בְּבִקְשָׁה מִמֶּךָ, קוּסְטָרָא קָטִיר אֵית הָכָא הָאֵם הֵיכַל שֶׁל נִשְׁמוֹת שְׁהוּא ג"ע קְשׁוּר יֵשׁ כַּאֲן, כְּלוּמַר עַד כַּאֲן מִגִּיעַ ג"ע. אָמַר לֵיהּ, קַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא טַמְרָנִי הָכָא אִמַּר לוֹ אֲדַה"ר הַקְּב"ה טַמֵּן אוֹתִי כַּאֲן, שְׁכַאֲן הוּא הִפְתַּח לִג"ע וְסַמּוּךְ לוֹ וּמַהְוָה זְמַנָּא עַד הַשְּׂתָא אֶתְטַמְרָנָא וּמֵאוֹתוֹ זְמַן עֲכָשִׁיו אֲנִי טַמּוֹן כַּאֲן וְלֹא עֲלִיתִי לְמַקּוּמֵי לְמַעֲלָה וְאֲנִי טַמּוֹן כַּאֲן בְּגִילָדָא דְקִירְטָא עַד דְּאִתִּית אֲנִי בְּעֵלְמָא כְּעוֹר שֶׁל מַקְלַע עַד שְׁבַאת אֲתָהּ בְּעוֹלָם, כִּי אֲתָהּ הִמְתַּקַּן שְׁלִי, הַשְּׂתָא מְכַאֲן וְאִילָךְ הָא קִיּוּמָא לִי וְלְעֵלְמָא הָוּה בְּגִינְךְ עֲכָשִׁיו מְכַאֲן וְהִלָּאָה הִרִי הַקִּיּוּם שְׁלִי וְשֶׁל הָעוֹלָם הוּא בּוֹכוֹתְךָ כִּי אֲתָהּ תִּתְקַן אוֹתִי וְאֵת כֹּל הָעוֹלָם.

תַּמִּי מַה פְּתִיב וַיִּקְרָם הַשְּׂדֵה וְהַמַּעֲרָה אֲשֶׁר בּוֹ רָאָה מַה כְּתוּב אַח"כ, קִימָה מִפּוֹשׁ הָוּה לֵיהּ מַה דְּלֹא הָוּה לֵיהּ עַד הַשְּׂתָא קִימָה מִמַּשׁ הִיתָה לוֹ מַה שְׁלֵא הִיָּה לוֹ עַד עֲכָשִׁיו, כִּי עַל יְדֵי שְׁבַא הַשְּׂדֵה לְרִשׁוֹת אֲבֵרָהֶם קָמוּ הַשְּׂדֵה הַתַּחְתּוֹן וְהַעֲלִיּוֹן בְּרִשׁוֹתוֹ.

רַבִּי אַבָּא אָמַר וַיִּקְרָם הַשְּׂדֵה, פִּי וְדָאִי קִימָה מִפּוֹשׁ דְּקָם וְאֶסְתַּלַּק קַמֵּיהּ דְּאֲבֵרָהֶם בּוֹדָאִי קִימָה מִמַּשׁ הִיתָה לוֹ שֶׁהַשְּׂדֵה קָם וְנִתְעַלָּה לְפָנֵי אֲבֵרָהֶם כְּמוֹ שְׁקָמִים לְפָנֵי אָדָם גְּדוֹל כִּךְ קָמָה הַשְּׂדֵה בְּגִין דְּעַד הַשְּׂתָא לָא אִתְחִי תַּמָּן כְּלוּם לְפִי שְׁעַד עֵתָה לֹא הִיָּה נִרְאָה שֶׁם כְּלוּם וְלֹא הִיָּה לוֹ שׁוּם חֲשִׁיבוֹת וּמַעֲלָה, וְהַשְּׂתָא מַה דְּהוּא טַמִּיר קָם וְאֶסְתַּלַּק וּבְרִין קָם כְּלוּם בְּנַמּוּסוֹי וְעֵתָה שְׁקֵנָה אוֹתָהּ אֲבֵרָהֶם שִׁדַּע עֵרְכָהּ וְסוּדָה לִכֵּן מַה שְׁהִיָּה סְתוּם קָם וְנִתְעַלָּה כְּמַשְׁפָּטוֹ וְכַאֲשֶׁר נִתְעַלָּה הַשְּׂדֵה הַתַּחְתּוֹן גַּם הַשְּׂדֵה הַעֲלִיּוֹן נִתְעַלָּה זֶה כְּנִגְדָה זֶה.

אָמַר רַבִּי שְׁמַעוֹן בְּשַׁעֲתָא דְּעָאֵל אֲבֵרָהֶם בְּמַעֲרָתָא וְאֲעִיל שָׂרָה תַּמָּן אִמַּר רַשְׁב"י, בְּשַׁעָה שְׁנַכְנַס א"א ע"ה לְמַעֲרָה וְהַכְּנִיס אֶת שְׂרָה לְשֶׁם, קָמוּ אָדָם וְחִוָּה וְלֹא קָבִילוּ לְאִתְקַבְרָא תַּמָּן קָמוּ אָדָם וְחִוָּה כְּנִגְדָם וְלֹא רִצּוּ לְקַבְּלָם לְהַקְּבֵר שֶׁם, אָמְרוּ וּמַה אַנְן בְּכַסּוּפָא קַמֵּי קַדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בְּתַהוּא עֵלְמָא בְּגִין תַּהוּא חוּבָא דְּנַרְיָמָנָא אִמְרוּ אָדָם וְחִוָּה וְהִרִי אֲנַחְנוּ בְּבוּשָׁה לְפָנֵי הַקְּב"ה בְּעוֹלָם הַעֲלִיּוֹן בְּשִׁבִיל אוֹתוֹ הַחֲטָא שְׁגַרְמָנוּ וְהַשְּׂתָא יְתוּסָה לָן כְּפּוֹסָפָא אַחְרָא מְקַמֵּי עוּבְדִין טַבִּין דְּבַכּוֹ וְעֲכָשִׁיו עוֹד תַּתּוּסַף לָנוּ בּוּשָׁה אַחֲרַת מִפְּנֵי הַמַּעֲשִׂים הַטּוֹבִים שְׁבַכְּם.

אָמַר אַבְרָהָם הֲאֵאָנָא זְמִין קָמִי קְדָשָׁא בְּרִידָה הוּא בְּגִינְךָ דְלָא תִכְסִיף קָמִי
 לְעֵלְמִין אָמַר א"א ע"ה לַאֲדָם הַרְאִשׁוֹן אֲנִי מוֹכֵן לְהַתְפַּלֵּל לִפְנֵי הַקְּב"ה בְּשִׁבְלֵךְ שְׁלֵא תְבוּשׁ עוֹד לְעוֹלָם. מִיָּד
 וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת (דף קכז ע"ב) שָׂרָה אִשְׁתּוֹ, וּמִפְרָשׁ מָאִי וְאַחֲרֵי כֵן מַה בָּאוּ לְלַמֵּד
 לִי הַתִּיבוֹת "וְאַחֲרֵי כֵן", בְּתַר דְקָבִיל אַבְרָהָם עֲלֵיהּ מְלָה דָא וּמִפְרָשׁ, לְאַחַר שְׁקִיבַל א"א ע"ה עֲלֵיו דְבַר
 זֶה לְהַתְפַּלֵּל עַל אֲדָם הַרְאִשׁוֹן.

אָדָם עָאֵל בְּדוֹכְתִּיהּ חוּהָ לָא עָאֵלַת וְאִזְ אַדְהָר חוּר וּנְכַנְס בַּחוּרָה לְמַקְוֵמוּ כִּי נִתְפַּיֵס בְּדַבְרֵי א"א ע"ה,
 אֲבַל חוּהָ לָא הִסְכִּימָה לְהַכְנִס שְׁפַחְדָּה מְאֹדָה ר' שִׁיאֲמַר לָה כְּנַגְד, רַאֲי צְדָקַת זֹו כְּמַה טוֹבָה גְרַמָּה לְבַעֲלָה וְאֵת כְּמַה צְרוּת
 גְרַמַת לִי, עַד דְקָרִיב אַבְרָהָם וְאַעִיל לָהּ לְגַבִּי אָדָם וְקָבִיל לָהּ בְּגִינִיהּ עַד שְׁבַא א"א ע"ה
 וּפַיֵּס אֹתָהּ שְׂשֵׁרָה הִיא הַתִּיקוֹן שְׁלָהּ וּבִזְכוּתָהּ יִהְיֶה לָהּ שְׁלוֹם עִם אַדְהָר וְאִזְ הַכְנִיס אֹתָהּ א"א ע"ה וְקִיבַל אֹתָהּ אַדְהָר בִּזְכוּת
 א"א ע"ה, הֲדָא הוּא דְכָתִיב וְאַחֲרֵי כֵן קָבַר אַבְרָהָם אֶת שָׂרָה אִשְׁתּוֹ,
 לְשָׂרָה לָא כְּתִיב אֱלֹא אֶת שָׂרָה לְאַסְנָאָה חוּהָ וּמִפְרָשׁ, לָא כְּתוּב קָבַר אַבְרָהָם לְשָׂרָה אֱלֹא אֶת שָׂרָה
 תִּיבַת "אֵת" בָּאָה לְרַבּוֹת שְׁגָם אֵת חוּהָ הַכְנִיס לְמַקְוָמָה, וְכִרְיִן אֶתִּישְׁבוּ בְּדוֹכְתִּיהּ פְּדָקָא יָאוּת וְאִזְ
 הִתִּישְׁבוּ אָדָם וְחוּהָ בְּמַקְוֵמָם בְּעוֹלָם הַעֲלִיּוֹן כְּרַאוּי, הֲדָא הוּא דְכָתִיב וְזֶהוּ שְׁכַתוּב, (בְּרַאשִׁית ב) אֱלֹהֵי תוֹלְדוֹת
 הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהַבְרָאָם, וְתִנְיִן בְּאַבְרָהָם וּלְמַדְנֵוּ אֵל תִּקְרִי בְּהַבְרָאָם אֱלֹא בְּאַבְרָהָם, שְׁבִזְכוּתוֹ הַתִּקְיִמוֹ
 תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ, וּמִפְרָשׁ מִי הֵם תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ.

תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ דָּא אָדָם וְחוּהָ הֵם אָדָם וְחוּהָ שְׁעֵתָהּ בִּזְכוּת אַבְרָהָם נִתְקִימוּ וְעַמְדוּ בְּג"ע וְכַאֲן
 בְּמַעֲרַת הַמְּכַפְּלָה. אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ לָא כְּתִיב לָא כְּתוּב אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ שִׁיחִיָּה מִשְׁמַע
 מִמֶּשׁ שְׁמַיִם וְאָרֶץ, אֱלֹא תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ וְלֹא תוֹלְדוֹת בְּרַ נֶשׁ אֱלֹא תוֹלְדוֹת שְׁמַיִם שְׁהוּא
 ז"א וְאָרֶץ שְׁהִיא הַנוֹק' וְהֵם אָדָם וְחוּהָ שְׁהַקְּב"ה בְּרַא אֹתָם וְהֵם לֹא תוֹלְדוֹת בְּנֵי אָדָם. וְאִינּוֹן אֶתְקִימוּ בְּגִינִיהּ
 דְאַבְרָהָם וְהֵם נִתְקִימוּ בִּזְכוּתוֹ וּבְשִׁבְלֵי אַבְרָהָם. וּמִנָּא לָן דְאַתְקִימוּ בְּגִינִיהּ דְאַבְרָהָם וּמִנִּין לָנוּ
 שְׁנִתְקִימוּ בִּזְכוּת אַבְרָהָם. דְכָתִיב וַיִּקָּם הַשָּׁדֶה וְהַמְּעָרָה אֲשֶׁר בּוֹ לְאַבְרָהָם פִּי בִּזְכוּת אַבְרָהָם הִיתָה
 קִימָה וְכַח וְקִיּוּם לְאוֹתָם הָאֲנָשִׁים הַקְּבוּרִים שָׁם. וְעַד דְאַתָּא אַבְרָהָם לָא אֶתְקִימוּ אָדָם וְחוּהָ
 בְּדוֹכְתִּיהּ בְּהַחוּהָ עֲלָמָא וְעַד שְׁבַא אַבְרָהָם אֲבִינוּ לָא נִתְקִימוּ אָדָם וְחוּהָ בְּמַקְוֵמָם בְּג"ע שֶׁל מַעֲלָה כִּי עֲדִיין לָא
 זָכוּ לְהַכְנִס לְמַחִיצָתָם.

רַבִּי אֶלְעָזָר שָׂאִיל לְרַבִּי שְׁמַעוֹן אַבּוּי ר' אֶלְעָזָר שָׂאִל אֶת רַשְׁבִּי אַבּוּי, אָמַר הֵיא מְעַרְתָּא
 לָאוּ אִיהוּ כְּפִילְתָּא אָמַר, וְכִי זֹו הַמַּעֲרָה הִיא לָא כְּפוּלָה, דְהָא כְּתִיב מְעַרְתַּי הַמְּכַפְּלָה וְהִרִי
 כְּתוּב מַעֲרַת הַמְּכַפְּלָה שְׁהִיתָה מַעֲרָה כְּפוּלָה בֵּית וְעֵלְיָהּ, וְקָרָא קָרִי לָהּ לְבַתָּר מְעַרְתַּי שְׁדָה הַמְּכַפְּלָה,
 מְכַפְּלָה קָא קָרִי לִיהּ לְשָׂדָה וְהִרִי אַח"כ קוּרָא לָהּ מַעֲרַת "שְׁדָה" הַמְּכַפְּלָה הִרִי מְכַפְּלָה קוּרָא לְשָׁדָה וְלֹא לְמַעֲרָה
 וּבּוּדָאִי תְּפוּס לְשׁוֹן אַחֲרוֹן.

אָמַר לִיהּ הָכִי קָאֲרִי לִיהּ מְעַרְתַּי הַמְּכַפְּלָה אָמַר לוֹ רַשְׁבִּי כִּךְ קוּרָאִים אֹתָהּ מַעֲרַת הַמְּכַפְּלָה כִּי הַפְּסוּק
 קוּרָא לָהּ כִּךְ כְּמַה דְאַתָּא אָמַר כְּמוֹ שְׁנִיאֲמַר וַיִּתֵּן לִי אֶת מְעַרְתַּי הַמְּכַפְּלָה, אֲבַל וְדָאִי
 חֲתִידָה לָאוּ מְעַרְתָּא אִיהוּ מְכַפְּלָה אֲבַל שִׁיחִיָּה לָךְ בְּרוּר כְּמוֹ שְׁאֵתָה חִי בּוּדָאוֹת שְׁאֲפִי שְׁהַתוּרָה קוּרָאִת אֵת

המקום מערת המכפלה לא המערה עצמה נקראת מכפלה כי היא לא היתה בית ועליה אלא חדר לפנים מחדר ולא ע"ש זה נקראת מכפלה. **וְלֹא שְׂדֵה אֶקְרִי מִכְפֵּלָה** ולא שם השדה הוא מכפלה, **אֲלֵא הָאִי שְׂדֵה וּמְעַרְתָּא** אלא זו השדה והמערה **עַל שׁוּם מִכְפֵּלָה אֶקְרוּן שְׂדֵה הַמִּכְפֵּלָה וְדָאִי** על שם השדה העליונה שהיא השכינה "המלכות" ששרתה שם נקראת "מכפלה" כי המלכות היא שם ב"ן כזה: יו"ד ה"ה ו"ו ה"ה שהיא הוי"ה כפולה גימ' חמשים ושתיים **וְלֹא מְעַרְתָּא, דִּהָא מְעַרְתָּא בְּשְׂדֵה אִיהִי, וְהָהוּא שְׂדֵה קָאִים בְּמִלָּה אַחְרָא** ולא נקרא כל המקום מערת המכפלה שהרי המערה היתה בתוך השדה וע"ש השדה נקראת וזה השדה עומד על באור שהוא שדה רוחני עליון שהיא השכינה.

תָּא תַּוּי בא וראה, **יְרוּשָׁלַם כָּל אַרְעָא דִּישְׂרָאֵל אַתְכַּפַּל תַּחֲזוּתָהּ** העיר ירושלים כל ארץ ישראל נכפלה תחתיה ורומזת על השראת השכינה שישנה בירושלים. **וְאִיהִי קַיִמָּא לְעֵילָא וְתַתָּא** והיא השכינה נמצאת בעליונים ובתחתונים, **כַּגְוֹנָא דָּא יְרוּשָׁלַם לְעֵילָא יְרוּשָׁלַם לְתַתָּא** כדוגמא זו יש ירושלים של מעלה וירושלים של מטה, **אַחֲדָא לְעֵילָא וְאַחֲדָא לְתַתָּא** קשורה למעלה וקשורה למטה, **יְרוּשָׁלַם לְעֵילָא אַחֲדִידַת בְּתַרִין סְטָרִין לְעֵילָא וְתַתָּא** (ירושלם לתתא אַחֲדִידַת בְּתַרִין סְטָרִין לְעֵילָא וְתַתָּא) **וּבְגִין כַּד כְּפַלְתָּא הִיא** ירושלים של מעלה אחוזה בב' צדדים למעלה כאשר יונקת, ולמטה כאשר משפיעה, ולכן היא כפולה.

וְעַל דָּא הָאִי שְׂדֵה מַהֲהִיא כְּפַלְתָּא אִיהוּ דְבִיהַ שְׂרִיא ולכן שדה זו מערת המכפלה היא מאותו הכפל ששמה השכינה שורה ולכן נבחרה לקבורת האבות. **כַּגְוֹנָא דָּא כְּתִיב כְּרִיחַ שְׂדֵה אֲשֶׁר בְּרָכוּ יְיָ לְעֵילָא** (דף קנט ע"א) **וְתַתָּא** כעין זה כתוב כאשר יצחק בירך את יעקב אמר כריח שדה, ונתכוין לשדה המכפלה אשר ברכו ה' למעלה ולמטה, **וּבְגִין כַּד שְׂדֵה הַמִּכְפֵּלָה וְדָאִי וְלֹא שְׂדֵה כְּפֹל** ולכן נקרא שמו שדה המכפלה שהיא השכינה שיש בה כמה ענינים שהם כפולים.

תַּוּ רְזָא דְמִלָּה שְׂדֵה הַמִּכְפֵּלָה וְדָאִי עוד בסוד הדבר למה נקראת השכינה שדה המכפלה ודאי, **מָאן מִכְפֵּלָה, ה' דְּבִשְׂמָא קַדִּישָׁא דְאִיהִי מִכְפֵּלָה** ושואל מהו מכפלה, ומתרץ לרמוז על השכינה שהיא אות ה' שהיא כפולה בשם הוי"ה ב"ה. **וְכֹלָא קַיִמָּא כְּחַד** ושתיהן עומדות כאחת, שה' ראשונה שבהוי"ה רומזת לאם העליונה שהיא אם כל הו"ק, וה' אחרונה למלכות אימן של כל נשמות ישראל, **וּבְגִינִיָּה קְאָמַר בְּאוֹרַח סְתִימָה ה' מִכְפֵּלָה** ולפיכך אמר הפסוק בדרך סתום ה'—מכפלה **דְּלֹא הָוִי בְּשְׂמָא קַדִּישָׁא אֶת אַחְרָא מִכְפֵּלָה בַר אִיהִי** שאין בשם הוי"ה ב"ה אות אחרת כפולה חוץ מזו האות ה'.

וְאִף עַל גַּב דְּמְעַרְתָּא כְּפַלְתָּא הָוִה וְדָאִי דְאִיהִי מְעַרְתָּא גּוּ מְעַרְתָּא ואע"פ שמערת המכפלה היתה בודאי מערה לפנים מערה וזהו כפשוטו ועל כן נקראת מכפלה, **אַבְל עַל שׁוּם אַחְרָא אֶקְרִי מְעַרְתַּ שְׂדֵה הַמִּכְפֵּלָה כְּמָה דְאַתְמָר** אבל ע"ש הסיבה האחרת נקראת מכפלה כמו שבארנו, שהיא השכינה מלכות, שכפולה בכמה בחינות.

וְאַבְרָהָם יָדַע ואברהם ידע את הסוד הזה ששמה השכינה שרויה, **וְכַד אָמַר לְבְנֵי חַת פְּסִי מִלָּה** ואמר ויתן לי את מערת המכפלה, **עַל שׁוּם דְאִיהִי מְעַרְתָּא כְּפַלְתָּא** וכך אמר לבני חת כדי להסתיר את הסוד שבדבר, ואמר ויתן לי את מערת המכפלה על שם שהיא מערה לפנים מערה כפשוטו,

ואורייתא לא קרי לה אלא מערת שדה המכפלה פדקא יאות אבל התורה לא קראה לה כי אם מערת "שדה" המכפלה כפי הראוי לרמוז על השכינה שנקראת "שדה". וקודשא בריך הוא עבד כללא לאשתפתא האי עלמא פגוונא דלעילא והקב"ה ברא את כל עניני העוה"ז בצורה כזו שהכל יהיה כדוגמת העולמות העליונים, ולא תדבקא דא ברא ושיהיו דבוקים אחד בשני שהעליון ישפיע בתחתון, למיהוי יקריה לעילא ותתא וע"כ יתפרסם ויתגדל כבוד הקב"ה למטה כדוגמת העליונים. זכאה חולקיהון דעדיקאי דקודשא בריך הוא אתרעי בהו בהאי עלמא ובעלמא דאתי אשרי חלקם של הצדיקים שהקב"ה רצה ובחר בהם בעוה"ז ובעוה"ב.

תוספתא

זכאה איהו מאן דאזעיר גרמיה בהאי עלמא אשריו הוא מי שמקטין עצמו בזה העולם, שע"ז זה, פמה איהו רב ועלאה בהוא עלמא כמה הוא גדול ורם המעלה באותו עולם - עוה"ב. ודכי פתח רב מתיבתא, מאן דאיהו זעיר איהו רב וכך פתח וביאר ראש הישיבה, מי שהוא קטן הוא גדול. מאן דאיהו רב איהו זעיר מי שהוא גדול הוא קטן. דכתוב ויהיו חיי שרה וגו' מאה דאיהו חושבן רב פתיב ביה שנה שכתוב מאה שהוא חשבון גדול כתוב בו שנה שהוא מיעוט, זעירו דשנין חד אזעיר ליה למיעוט של שנים שהוא אחד הקטין אותו. שבע דאיהו חושבן זעיר אסגי ליה ורבי ליה דכתוב שנים שבע שנים שהוא חשבון קטן הגדיל אותו וריבה אותו שכתוב שנים.

תא חזי בא וראה, דלא רבי קדשא בריך הוא אלא לדאזעיר שלא מגדיל הקב"ה אלא את מי שמקטין עצמו, ולא אזעיר אלא לדרבי ולא מקטין הקב"ה אלא למי שמגדל עצמו. זכאה איהו מאן דאזעיר גרמיה בהאי עלמא אשריו הוא מי שמקטין עצמו בזה העולם, פמה איהו רב בעלויא לההוא עלמא כמה הוא גדול במעלתו באותו עולם - עוה"ב.

מאן דפסק יתפסק מי שפוסק יהיה נפסק. מאן דקצר יתקצר מי שקיצר יתקצר. מאן דקצר יתארך מי שמקצר יתארך. רצונו לומר, מאן דפסק מלין דאורייתא על מלין בטלין יתפסקון חיהי מהאי עלמא מי שפוסק מדברי התורה עבור דברים בטלים יתפסקו חיי ח"ו מזה העולם ודיניה קיימא בההוא עלמא ודינו קיים כדי לעונשו באותו העולם - עוה"ב. מאן דקצר אמן ולא מאריך גו גייתא מי שמקצר בענית אמן ולא מאריך בו לאומרו בנחת יתקצר מחיין דהאי עלמא יתקצר מהחיים של העולם הזה. מאן דאמר אחד אצטריך לחטפא אל"ף ולקצר קריאה דיליה מי שאומר אחד בפסוק ראשון של ק"ש צריך לחטוף באל"ף של אח"ד ולקצר בקריאה שלו ולא יעבב בהאי אות פלל ולא יתעבב בזו האות כלל, ומאן דיעביד דא יתארכון חיי ומי שיעשה כן יאריכו חיו.

שבת מברכים של ר"ח כסלו

השבוע פרשת חיי שרה, היא שבת מברכים של ר"ח כסלו. לא מכבר היה ראש השנה וכבר עברו תשרי וחשוון, וצריך האדם לשים לב על עצמו לראות מה הבטיח וקבל על עצמו בר"ה וביו"ב איך יהיו החיים שלו, ולראות האם עמד בכך. והוא ארבעים יום לאחר "הושענא רבא" ויש בו מקדושת יוהכ"פ.

ודע לך אחי חביבי כי הבעש"ט כתב שעדיין אפשר לחזור בתשובה עד הנוכה, ואפי' אם נגזרה ח"ו איזו גזירה על האדם בר"ה, אפשר לבטל אותה גזירה ע"י שיחזור בתשובה עד הנוכה, ויזכה לשנה טובה. ואע"פ שרבנו האר"י ז"ל כתב שעד הושענא רבה אפשר לחזור בתשובה ולבטל גזירות ח"ו, ואח"כ א"א יותר לבטל, רבנו הבעש"ט דרך אחרת עמו, ואומר שיש יד פשוטה בשמים לקבל את השבים בתשובה לפניו יתברך.

ורמזו בר"ת תשרי חשוון כסלו שם קדוש חת"ך ס"ת פותח את ידך והיא היד הפתוחה שמקבלת את החוזרים בתשובה עד הנוכה ה' יזכנו אמן.

חודש כסלו הוא כנגד בנימין

חודש זה – "כסלו", הוא מלשון (איוב לא, כד) "אם שמתני זהב כסליו", וכן (משלי ג, כו) "כי ה' יהיה בכסלך" שהוא לשון מבטח עוו. ונראה שעיקר עסק חודש זה הוא, שכל אחד מישראל יהיה לו מבטח עוו בה'.

רבנו האר"י ז"ל הישב את י"ב חדשי השנה כנגד י"ב השבטים וכסדר הדגלים, ונמצא כי חודש כסלו הוא כנגד בנימין, עליו נאמר (דברים לג, יב) "ידיד ה' ישכון לבטח עליו", כלומר שיש לו מבטח עוו בה', ובחודש זה זכינו לנס הנוכה שהיה שלא בדרך הטבע כלל, רק על ידי מבטח עוו שהיה לכהנים, כי אין מעצור לה' להושיע כרב או במעט, על ידי זה נצחו – מסרת גבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים", והיה זה בחודש כסלו שנקרא על שם המבטח עוו שיש לישראל, "כי ה' יהיה בכסלך".

"כסלו" – ס"ך ל"ו

"כסלו" ראשי תיבות: ס"ך ל"ו, שהם הל"ו נרות שמדליקין בתנוכה שבחודש כסלו. וגם אותיות כס – לו כלומר כיסוי לל"ו אורות דאור הגנוז שהיה ל"ו שעות בבריאת העולם ואח"כ גנוז השי"ת בתורה, ובכ"ה בכסלו מאיר אור זה דרך הל"ו נרות דהנוכה. ולכן כסלו ר"ת וירא ה' כי סר לראות כלומר סר לראות את אור הגנוז, צרוף שם הוי"ה דחודש כסלו וי-ה"ה.

היוצא מר"ת וירא יושב הארץ הכנעני (בראשית ג, יא) כי נשלמו שבעים יום בחודש כסלו אחר יעקב אבינו שנסתלק בסוכות, בסוד "ויעקב נסע סכותה" (שם לג, יז). וכתב ה"תפארת שלמה" על הפסוק ריש פרשת וישלח: "כ"ה תאמרו לאדוני לעשו כ"ה אמר אחיך יעקב" ואח"כ כתוב "ויחץ את העם לשני מחנות". חנ"ו הם אותיות המפרידות בין ב' אותיות מ-ת, חנ"ו וכ"ה האמור תחלה הם אותיות הנוכ"ה.

חודש כסלו מזלו קשת, כי יעקב תיקן קינאה שינאה ת'אווה ר"ת קש"ת

החודש הזה נקרא "כסלו" ע"ש הכתוב (משלי ג, כו) "כי ה' יהיה בכסלך ושמר הגלך מלכד", ורש"י ז"ל פירש שם, והוא מהירושלמי (פאה פ"א ה"א) ובב"ר (א, ב) – אפילו בדברים שאתה כסיל בהם, היינו, כי על ידי השאור שבעיסה ושעבוד מלכויות ותוקף הגלות נחשכו עינינו מראות אור פני מלך חיים וכו', ועל ידי האמונה ובטחון שבטוח בה' שאין סוף ואין חקר לגדולתו, כי עוד יראה וישקיף וירחם עליו ויוציא ממסגר אסיר נפשו ויהיה לו לעזר ולמגן, זוכה כי ישמר רגליו מלכד, כי בעת הזאת גם זה הוא יקר בעיני ה', וכמאמר הכתוב (ש"א ג, א) "ודבר ה' היה יקר בימים ההם", היינו בימים ההם אף הדיבור בלבד מה שאומר אדם לחברו שיש ה' שהוא היחיד ומיוחד, גם זה הוא יקר בעיני ה'.

וכמו שאמרו בשם הר"ח וויטאל שהקשה להאר"י הק' על הירושלמי (שבת סופ"ה) על המשנה – פרתו של ראב"ע היתה יוצאת ברצועה שבין קרניה שלא ברצון חכמים. א"ר חנניה פעם אחת (בלבד) יצאת, והשחירו שיניו מן הצומות. והקשה לו, אגן מה נעני אבתריה, אם בארזים נפלה שלהבת מה יעשו אזובי קיר, ואם על הדבר הקל הזה היה מסגף את עצמו כל כך עד שהשחירו שיניו, אגן מה נעני אבתריה. והשיב לו: בזמן הזה אף צעקה ואנחה אחת אמיתית מעומק הלב מתקבלת לרצון לפני ה' כתעניות משנים הקדמונות.

"ושמור רגלך מלכד", היינו ההולך בדרך באור היום, לא צריך למי שישמור רגלו מלכד, אבל ההולך בחשכת הלילה שאינו רואה וקשה לו להזהר, בוודאי נהוין לו מאוד מי שישמור את רגליו מלכד שלא תמוט רגלו באבן נגף. ובחודש הזה שהוא התחלת תוקף החשכות, הקב"ה שומר רגלי ישראל מלכד שלא יפלו ח"ו ברשת היצר, ואף מי שנפל ח"ו, שומר את רגליו שלא יפול עוד, ויאר לנו מתוך החשיבה למען ילכו בדרך החיים בקרן אורה אור תורה.

וענין החשכות הוא כמו שאמרו חז"ל (ב"ר כ, ה) "וחושך על פני תהום" – זו מלכות יון שהחשיכה עיניהם של ישראל בגזירותיהן, שהיתה אומרת להם כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל, ומגדל הכנעתם מחסרון הדעת שהיה להם אז היו זוכים לישועת ה', ויוצאים מאפילה מחשכות נפשם לאור גדול – אור נהורא עילאה, הוא אור נרות החנוכה שאור נר מצוה האיר להם הקב"ה בכל החשכות, כן נזכה לישועת ה' ולכל בני ישראל יהיה אור, להרגיש אור הגנוז ולהאיר לנפשנו לעבודתו ית"ש, אמן.

ר"ח כסלו בו מתגלים כל האורות של חנוכה

השבוע ביום ראשון יהיה ר"ח כסלו שבו מתגלים כל האורות של חנוכה שהוא האור של התורה. וידוע שבזמן שהקב"ה ברא את העולם – באותו יום שברא את האדם הראשון, היה אור שמאיר את העולם מתחילתו ועד סופו, ושלט אור זה שלושים ושש שעות. אח"כ ראה הקב"ה שלא כדאי שישתמשו בו הרשעים, גנזו לצדיקים לעתיד לבוא. והיכן גנזו – בתורה הקדושה ובזוהר הקדוש. וכתוב בספרים הקדושים שהאור הזה מאיר דרך האור של הל"ו נרות של חנוכה, שכל ימי חנוכה מדליקים שלושים וששה נרות, והשורש של חנוכה נמצא כבר מר"ח כסלו, ולכן כסלו אותיות כס – לו הכיסוי לל"ו נרות וכן סך-לו.

ותמיד אנחנו אומרים שיש ארבעה זמנים של תשובה, כל ערב כשאדם בא הביתה לפני שישן צריך לעשות תשובה בק"ש שעל המטה. אח"כ בסוף כל שבוע צריך לעשות תשובה על כל השבוע. אח"כ בסוף כל חודש על כל החודש. והזמן הרביעי הוא בסוף השנה מאלול עד יו"כ. ולכל הפחות יעשה אדם תשובה כל שבוע, כי בדרך כלל האדם עייף וקשה לו לעשות חשבון נפש כל יום. אבל בסוף כל שבוע, אדם יכול לקחת לו או יום חמישי בערב או יום שני, ויעשה חשבון נפש איך מתקדם השבוע. ואם יכול לעשות תשובה יחד עם חברים בקבוצה זה יותר טוב. ואם יעשה עם כולם זה עוזר מאוד שיוכל להתמיד בזה. גם אנחנו בישיבת נהר שלום בכל סוף שבוע בליל ששי הולכים לכותל עושים תשובה ותקון הצות ותפילות ב"ה. ואחר סוף כל חודש, כל ערב ר"ח יש בכל העולם מנהג לעשות תשובה ואסור להזניח את זה, כי זה מכפר על כל החודש כולו. ואם יכול אדם לצום זה דבר גדול. ואם לא יכול לצום, לפחות יאכל בקדושה ויתגבר על תאוות האכילה, ועל כל מה שאוכל יברך כראוי ויעשה תשובה חזקה מכל לבו. ויקרא כל התהלים עם שבעה כורתי ברית, כפי שמורנו ראש הישיבה זצ"ל הנהיג בישיבת "פורת יוסף" כמובא בכף החיים, כל ער"ח קוראים כל התהלים עם שבעה כורתי ברית. והיו ת"ח גדולים שבער"ח לא למדו אלא עזבו את לימודם וקראו תהלים, בקשו רחמים, כי עם ישראל זקוק לרחמים, ובפרט עכשיו זקוקים הרבה לרחמים. ואח"כ אדם עושה תשובה בסוף כל שנה בחודש אלול.

מסופר על החפץ חיים שפעם היה בער"ח בעיירת גור בחו"ל. הוא חיפש מקום לתפילת יום כיפור קטן. הלך לבית הכנסת. אמרו לו שהר"ק'ה מגור לא עושה ערב יום כיפור קטן. התפלא החפץ חיים, אבל היה נזהר מאוד מלשון הרע ומאבק לשון הרע, ואמר להם אני אסביר לכם מה עושה הר"ק'ה. יש הבדל בינינו לבין הר"ק'ה, והסביר להם ע"פ משל: יהודי אחד שהיה רוצה לנסוע מגור מהלך 12 שעות, עלה לרכבת והנה הוא רואה עוד ידיד אחד יושב לידו. אמר לו גם אני נוסע לאותו מקום. עברה שעה והנה הידיד יורד. שאל אותו חברו, אמרת לי שאתה נוסע 12 שעות ונלמד ביחד. אמר לו, גם כן אני נוסע לאותו מקום, אבל לי לא היה כסף לשלם אלא רק לתחנה אחת, וכעת אני צריך לאסוף כסף לעוד תחנה, ואח"כ לעוד תחנה. אבל לך יש לשלם בפעם אחת כדי להגיע למקום ההוא. אמר החפץ חיים זה ההבדל ביני לבין הר"ק'ה. אני לא יכול לעשות כמוהו, אני צריך לעשות תשובה כל חודש כדי לשלם לעוד חודש, אבל הר"ק'ה שילם בפעם אחת לכל השנה כולה, ברגע אחד הוא נוסע, אבל אנחנו צריכים לעשות ערב יום כיפור קטן כל חודש, כי יש לנו דברים שהיצה"ר פיתה אותנו, ואנחנו מבקשים מחילה מהקב"ה שיהיה לנו כח להמשיך.

לכן ידע לו האדם חוק ולא יעבור. שיעשה כל ער"ח תשובה וכמו שידוע כי בזמן רבנו האר"י אף אחד לא מת קודם זמנו בזכות הנהגה חשובה זו.

הנה אנהנו כבר בפרשת תולדות הזמן הולך מהר מהר, אם אדם לא למד טוב את הלימודים שלו, את ההלכות, לא למד רש"י היטב על כל פרשה ופרשה, איך הוא רוצה להתקדם. צריך ללמוד כראוי לחזור טוב טוב, ולדעת טוב טוב, כל הלכה וכל פרשה ופרשה, ולהבחין על הכל, אם לא כן אדם מפסיד את כל החיים שלו.

קבלת התורה בעל פה בחודש השלישי – חודש כסלו

ביסלו ג' סיון

אמרו רז"ל (שבת פה.) "ברוך רחמנא דיהב אוריין תליתאי לעם תליתאי על ידי תליתאי ביום תליתאי בירחא תליתאי". הנה כתיב (שם יב, ה): "והייתם לי סגולה" – בחינת סגול"ל, ששתי נקודות מתמוגות בהכרע של נקודה שלישית המכריע ביניהם, בין שני הקצוות, ואז ניכר ונתגלה הדבר על ידי הכרעה של הדעת בין ההפכים, וזהו סגול"ל – תלת נקודין. ולכן היה התגלות הדעת בירח ג' שבו קבלו התורה ונתגלה היראה בעולם, "יראת ה' ראשית דת" (משלי א, ז).

הנה כשם שבחג השבועות הוא זמן קבלת התורה שבכתב, כמו כן בחנוכה הוא הזמן מקבלת תורה שבעל פה, כי כשם שקבלת תורה שבכתב היא בחודש ג' מחדשי הקיץ, כמו כן קבלת תורה שבע"פ היא בכ"ה בכסליו, שהוא חודש השלישי מחדשי החורף וכו'... ולכן בחנוכה הוא העת שיקבלו ישראל עליהם לעסוק בתורה שבע"פ בקבלת עול מלכות שמים.

והנה כשתחשוב הששה חדשים שמניסן ועד תשרי, הם ששה קצוות: ניסן – חסד, אייר – גבורה, סיון – תפארת, שבו מתן תורה, והוא סוד תורה שבכתב בחי' תפארת. אבל המכוון לנו בחודש כסליו בהדלקת נר חנוכה, ולכן "כסליו" שהוא ממש גימטריא "סיון", שהוא גם כן סוד מתן תורה שניתנה בחודש השלישי לחודשי החורף בחי' תפארת, דאיתיהבת בתרין ספרין כנ"ל, אך שהוא רמוז לסוד תורה שבעל פה. ולכן מתתיהו ובניו מסרו נפשם על תורה שבע"פ בכ"ד ימים בכסליו.

והשי"ת נקרא בשם 'אור' שאורו מאיר בכל העולמות ובכל הנבראים, והתורה נקראת 'אור' כמו שכתוב (משלי ו, כג) "כי נר מצוה ותורה אור" והנשמה שבאדם נקראת גם כן בשם 'נר' כמו שכתוב (שם ב, כז) "נר ה' נשמת אדם", ולכן על ידי שישראל עוסקים בתורה שבכתב ובעל פה בנר מצוה ואור תורה, ממשיכים עליהם אורו של השי"ת, שיהיה קוב"ה ואורייתא וישראל כולהו חד.

מאמרי הפרשה

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

מדוע נקראת הפרשה "חיי שרה" ולא מיתת שרה

לכאורה פרשה זו היתה צריכה להקרא פרשת "מיתת שרה" ולא פרשת "חיי שרה", שהרי מיד בתחילת הפרשה, הפסוק הראשון מסכם את מנין שנותיה של שרה אשר חייתה, ובפסוק שלאחר מכן מציין את מיתתה, ואם כן מדוע נקראת הפרשה "חיי שרה"?

אלא בא הכתוב ללמדנו שהייהם של הצדיקים האמתיים הם לא בעבור העולם הזה החולף ועובר כחלום, שאין מטרת העולם הזה, אלא כל מה שהם עושים, דעתם ומטרתם היא רק על חיי העולם הבא, חיי הנצח. כמו שאמרו רבותינו, התקן עצמך בפרוודור כדי שתכנס לטרקלין (אבות פ"ד מ"ז) שהוא העולם הבא. ואם כן רק לאחר פטירת האדם מהעולם הזה, ראוי הוא להקרא "חיי" כיון שהולך הוא לחיי נצח. שהעיקר הוא שיסגל לעצמו כאן בעולם הזה, תורה ומצוות ואז שם יוכל לחיות חיי נצח בגן עדן. ועל כן פרשה זו נקראת פרשת "חיי שרה", כי למעשה שרה התחילה לחיות חיים אמתיים ומאושרים רק לאחר מיתתה, בזכות שכל ימיה עסקה בגמילות חסדים ובמצוות.

אומרים על מרן ה"חזון איש" זצ"ל, שכך היה אומר, פלא גדול הוא על אותם אנשים שלא שומרים תורה ומצוות, שכשמיניע יום הולדתן חוגגים אותו בשירים ובתזמורות. כי להיפך הם צריכים להיות עצבים, שהרי ככל שהם מזדקנים הרי הם קרבים ליום הדין והתוכחה האיום והנורא. אולם לעומת זאת, השומר תורה ומצוות, יש לו שמחה מיוחדת ביום הולדתו, מכיון שכל יום ויום הוא מתקרב להיות במחיצתן של התנאים והאמוראים, לזכות לגן עדן לעולם שכולו טוב, ובכל שנה ושנה מתווספים אצלו הרבה מצוות ומעשים טובים.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֵׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)
שרה קיבלה את כל מאורעות חייה באהבה ובשמחה

רש"י במקום עמד על הכפילות בפסוק "ויהיו חיי שרה", "שני חיי שרה" ומבאר, שחיי שרה הראשון הוא ללמדנו על מנין שנותיה של שרה, והשני ללמדנו על שנותיה של שרה ש"כולן שווין לטובה".
 נשאלת השאלה, איך אפשר לומר על שנים כאלו קשות עם כל הניסיונות שעברו על שרה, שהוצרכה לעזוב את הארץ, רעב, פרעה, עקרות, אבימלך, בפרט שרוב הניסיונות היו למעשה של שרה יותר מאברהם, אז איך אפשר להגיד על שנותיה כולן שווין לטובה? הרי היא היתה מרכז הניסיונות! ונסיון העקדה עולה על כולם, שהיא חשבה שבנה הלך לישיבה והנה מתברר לה שבכלל הלכו לשחוט אותה, ובעקבות כך היא מתה. היתכן לומר "כולן שווין לטובה"? מעניין לראות שעל אף אחת מהאימהות לא כתוב כמה שנים הן חיו ואיך היו חייהן. אפילו על אברהם אבינו לא כתוב "שני חיי אברהם". אם כן במה זכתה שרה דוקא לאריכות הפסוק?
 שרה זכתה בכך מכיוון שכל חייה היו שווים לטובה, כל מה שעבר עליה מעולם לא התלוננה, לעולם אמרה "כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא הכל לטובה", לכן כל חייה למרות התלאות והניסיונות היו לטובה, וזכתה לבן יורש וממשיך אחריה, יצחק אבינו...

רמז לזה נמצא בביאורו של רש"י שכתב, בת ק' כבת כ'. ומה מפליא שפרק ק' בתהילים הוא, "מזמור לתודה..." ופרק כ' בתהילים הוא "למנצח מזמור לדוד יענך ה' ביום צרה..." רש"י הקדוש מתכווין לרמזו לנו, בת ק' כבת כ', אמרה את מזמור ק' כמו מזמור כ', ידעה שרה לומר מזמור לתודה גם על הצרות שפקדו אותה...

בדומה כתב לבאר החיד"א זיע"א (פני דוד, ריש פרשתנו) שתיבת "ויהיו" נקראת במיושר וגם למפרע, ולרמז, שקיבלה את כל מאורעות חייה באהבה ובשמחה אף כשחייה התנהלו למפרע, דהיינו להיפך מרצונה, תמיד האמינה בה' שהוא נמצא עמה בכל עת וזמן, בכל מקום ובכל אתר, והוא "הגומל חסדים טובים לעמו ישראל", ועל כן "כולן שווין לטובה" בידיעתה, שאף שבשעת מעשה נראה הדבר כצרה חס ושלוה, לבסוף יתגלה שכולו לטובה ולברכה.

מדת ההשתוות

ואיתא ממרן הבעל שם טוב זי"ע (כתר שם טוב סי' רכ), וזה לשונו, שויתי ה' לנגדי תמיד, "שויתי" לשון השתוות, בכל דבר שיארע לו, יהיה הכל שווה אצלו, בין בענין שמשבחים אותו בני אדם או מבזים אותו, וכן בכל שאר דברים וכן בכל האכילות, בין שאוכל מעדנים, בין שאוכל שאר דברים, הכל שווה בעיניו... וכן בכל אשר יארע עמו, יאמר הלא זה נשלח מאתו יתברך שמו.

ואדרבה, עיקר אמונתו של אדם ניכרת בעת ההסתר והקושי, כעין מאמרו של הרה"ק החתם סופר זי"ע (חוט המשולש עמ' קכ"ט) שעל אלו שהטילו ספק באמיתות תורת הקבלה, אמר, "מי שבנגלה כופר בנסתר, הרי בנסתר הוא כופר בנגלה". כלומר, מי שבנגלה, בפרהסיא, בקהל עם ועדה, כופר בתורת הנסתר, הרי וודאי שבנסתר, כלומר בנסתר, הוא כופר בתורת הנגלה? אף לדין ייאמר, מי שבנגלה אינו מאמין בנסתר, מי שכשהנהגת ה' עמו היא בהסתר פנים אינו מאמין שה' מנהיגו, הרי שאף בנסתר כלומר בנסתר לבבו, אין אמונתו בשלימות אף בהנהגת נגלה, אף כשמאיר ה' פניו אליו אין אמונתו שלימה שה' מנהיגו.

וכמו שדרשו משם הרה"ק הבית אברהם זי"ע (פר' ויגש ד"ה שיר המעלות) על הכתוב בתהלים (קכו, א) שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים, וזה לשונו, "היינו כחולמים", היינו כיוסף בעל החלומות, שעברו עליו כל כך הרבה צרות, כמאמר הכתוב, כל משברריך וגליך עלי עברו (תהילים מב, ח), ובסופו של דבר נתברר שהכל היה לטובה עבורו. כמו כן "בשוב ה' את שיבת ציון", כשתהיה הגאולה, יכירו וידעו שכל היסורים והגלויות, הכל היו לטובה, ועל כך ממשיך הפסוק, "אז ימלא שחוק פיני ולשונו רנה", כמשל מי שנתעורר מחלום שהיה רואה בחלומו הרבה צער וכאב, כשקם משנתו, כל הצער הוא לשחוק בעיניו, באותו האופן יביטו כשתהיה הגאולה העתידה על כל הצרות שעברו.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֵׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

שרה בת שבע שנים כבר היתה גדולה בקומה ויפה כבת עשרים

ברש"י כתב, "לכך נכתב שנה בכל כלל וכלל, לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת מאה כבת עשרים וכו', ובת עשרים כבת שבע ליופי".

הקשה בתוספות השלם (על פסוק זה אות י"ח) שדברי רש"י לכאורה תמוהים מאד, שהלא אשה בת עשרים יפה יותר מילדה בת שבע, שכשהיא בת עשרים היא יודעת לקשט וליפות עצמה יותר מקטנה בת שבע, אם כן למה פירש שהיתה שרה יפה בשנת עשרים כמו בת שבע?

ויש לומר שבדורות הראשונים היו העמים גדולים כענקים בקומה, וכשהגיעו לשנת שבע או שמונה, כבר היו גדולים מאוד. ולכן כשהיתה שרה בת שבע שנים, כבר היתה גדולה בקומה ויפה כבת עשרים. וכן מצינו גם ברבקה, שהלכה לשאוב מים מן הבאר בהיותה רק בת שלש שנים, מפני שכבר היתה גדולה בקומה.

שרה לא התיפתה במיני תמרוקים ובשמים

בדרך אחרת דרך רבנו הרי"ח הטוב וצוק"ל (עוד יוסף הי דרושים) להסביר את הדמיון "בת כ' כבת ז' ליופי" כך, כשם שבת ז' אינה דואגת על יפיה להתיפות ולמפח את עצמה, ואף על פי כן יש לה חן. כך שרה אמנו כשהיתה בת כ' בגיל שדרך נשים להתיפות, לא התיפתה במיני תמרוקים ובשמים, אלא היתה כבת שבע שאינן מחשיבות את היופי כלל, ללמדך על הצניעות שהיתה בה.

לשרה היו שתי מעלות

עוד מסביר מורנו ורבנו הרי"ח הטוב וצוק"ל (שם), בת מאה כבת עשרים, ידוע הוא כי לזקנה ישנן מעלות ויתרונות משלה, כגון, ישוב הדעת, קרירות לגבי תאוות וכיוצא בזה. מאידך ישנן מעלות ויתרונות גם לנעורים, כגון, התלהבות, מרץ, זריזות וכיוצא בזה.

כאן באה התורה לספר לנו, כי בשרה היו תמיד שתי המעלות גם יחד, גם מעלותיה של הזקנה וגם של הנעורים. בהיותה בת עשרים כבר היתה מחוננת במעלותיה של בת ק', ובהיותה בת מאה, עדיין היו בה מעלותיה של בת כ' זריזה ובעלת מרץ.

מה לא פסק מעל שולחנו של רבנו הקדוש

ומכאן נלמד שהאדם בצעירותו צריך ללמוד בחשק ובהתלהבות, בכל המרץ והפלפול, ומצד שני שהכל יהיה במתינות ובלי פזיזות להוציא הלכה לאורה במתון, ולחזור ולשנן ורק אחר כך לפסוק ההלכה. וכן זקני תלמידי חכמים אף על פי שהם כבר מתונים, מאידך אוהבים ללמוד דברים קלים ונחמדים ובעיקר לחזור על הלימוד, בכל זאת ילמדו בצעירים בחשק ובהתלהבות לחדש ולפלפל.

וכמו שהסביר מורנו ורבנו ראש הישיבה הנאון ר' יהודה צדקה זצ"ל הא דאמרינן בברכות (דף נז:) שלא פסק מעל שולחנו של רבנו הקדוש לא צנון ולא חזרת, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים. והסביר הרב, "צנון" הוא הריף ורומז להריפות, "חזרת" פי' חזרה לחזור על הלימוד, וזהו שאמרו, לא פסק מעל שולחנו הריפות של הצעירים ואף לא החזרה השייכת יותר לזקנים, לא בימות החמה, הרומזים לצעירות, ולא בימות הגשמים, הרומזים לימי הזקנה, תמיד עסק בצנון וחזרת.

ולמוד גדול בא ללמדנו, כי אינם דומים ימי העליה שבאדם, לימי העמידה, ולימי הירידה. לצעיר יש זריזות, חשק, שאיפה לעלות ולהגיע למטרה שבחר לו. לעומת זאת חסרונותיו הן, התגברות התאוה, ועשייתו את התורה והמצוות שלא לשמה, מכיון ששואף למלא רצונותיו.

מהות עבודת האדם לעבוד על עצמו

ועל זה פירש ה"תולדות" (ויקרא ב, יא-יב) את הפסוק, "כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ, כי כל שאור וכל דבש לא תקטירו ממנו אשה לה'. קרבן ראשית תקריבו אותם לה' ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח". שאמרו חז"ל (פסחים נ:) לעולם יעסוק אדם בתורה ומצוות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה. אבל רק בצעירותו הותר לו ללמוד שלא לשמה, על מנת שיגיע ללשמה. וזהו שנאמר, כל המנחה אשר תקריבו לה' לא תעשה חמץ (ויקרא ב, יא), "חמץ" הוא היצר הרע, שהוא השאור שבעיסה, "כי כל שאור", היינו ההתנשאות, שלומד על מנת לעשות את התורה עטרה להתעטף בה, "וכל דבש" הם הנאות העולם הזה, שזה קרדום לחפור בו, "לא תקטירו ממנו אשה ליהוה", "קרבן ראשית תקריבו אותם" "ראשית" היינו בשנות הילדות, אבל "ואל המזבח לא יעלו לריח ניחוח", כי הן רק הכנה ואמצעי להגיע על ידי זה אל הלשמה.

לזקן יש מעלות, ישוב הדעת, מיעוט התאוה, ויותר אפשרות ללמוד תורה ולקיים המצוות לשמן. לעומת זאת חסרונותיו הן כבידות, חוסר זריזות, ומיעוט שאיפה לעלות.

וזאת כל עבודת האדם לעבוד על עצמו, להגביר כח הנשמה על הגוף, להכניע את יצרו ואת חסרונותיו שבכל תקופת חייו. ובדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו (מכות י:). וכמו שכתב האור החיים הקדוש (ר"פ חיי שרה) שבאמצעות דביקות האדם בקונו, יתהפכו היסודות כולם ליסוד האש, ויסוד האש, ליסוד אש הנשמה. עכ"ל. כלומר שיש אפשרות להפוך את טבעו ממש על ידי הדביקות בבורא. וזה שהיו חסידים ואנשי המעשה שרים בשמחת בית השואבה

(סוכה נג.) "אשרי ילדותנו שלא ביישה את זקנתנו". כי כבר בילדותם היו מושלמים כבוקנותם, על ידי שהפכו את טבע הילדות לטבע של הזקנה.

הדרכה זו לימדה אותנו התורה לפי פירש"י במה שכתב ששני חיי שרה היו "כולן שוים לטובה", ללא הפרש בין זקנה לילדות, כבר כשהיתה בת כ' היתה כבת ק' ובהיותה בת ק' היתה כבת כ'. ועבודה גדולה, ומעלה נפלאה היא, לעבוד על עצמו, להפוך את טבעו.

שינוי פיתויי היצר

רמז להדרכה זו, יש לראות בדברי תנא דבי ר' ישמעאל (קידושין ל:), בני אם פגע בכך מנוול זה משכהו אחריו לבית המדרש. אם "אבן" הוא נימות, ואם "ברזל" הוא מתפוצץ. עד כאן. בימי הבחורות דומה היצר הרע ל"ברזל", הן מהברזל עושים קרדום לחפור בו, וכן שפוד לאפות ולצלוח, וכן הרב ללחום. כן מתלבש היצר הרע על האדם בצעירותו לייגעו בטרדות הפרנסה (זהו קרדום לחפור בו), ולהנות מתענוגי העולם הזה (זהו שפוד לאפות ולצלוח), וללחום באדם שיעבור על כל מיני עבירות שבין אדם לחברו, כדי להשיג מטרותיו וכדומה וכדי שישגיג את הקנאה התאוה והכבוד (זהו הרב ללחום).

ובימי הזקנה דומה היצר הרע ל"אבן", הן הזקן שואף למנוחה, להיות דומם כאבן. היצר הרע בזקנה משתמש בעצלות ובכבודות למונעו מעבודת ה'. לא די ליצר הרע שאיבד מהאדם את מיטב שנות חייו, אלא אף בוקנותו, הוא מונעו מלהשלים את מה שהחסיר.

לזה אומר התנא, ה"מנוול הזה" היצר הרע, המתכל לך לגזול ממך את שנות חיך חס ושלום, הן בימי הבחורות ואף גם בימי הזקנה, אל תשמע לו! "בני" צווחו דבי ר' ישמעאל, שמע בני, "משכהו אחריו לבית המדרש" על כרחו ותתגבר עליו, בין שנדמה לך כברזל, ובין כאבן, כי שם בבית המדרש תראה בעיניך שהוא נימוח ומתפוצץ על ידי קדושת התורה.

גבורת האדם על יצרו

ואביא לפניך מה שכתב בחוברת חיזוק של הרה"ג "כרם יוסף" שליט"א וזה לשונו, אמרו רבותינו במסכת סנהדרין (לה). תנו רבנן, אדם נברא בערב שבת, ומפני מה, שאם תזוח דעתו עליו אומר לו, יתוש קדמך במעשה בראשית. ובמדרש רבה (בראשית פ"ח) איתא, זכה אדם אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת, ואם לאו אומרים לו זבוב קדמך, יתוש קדמך. וצריך ביאור דלכאורה במציאות הוי תרתי דסתרי, מצד אחד יש באדם חיסרון שאפילו יתוש קדמו, ומצד שני יש בו מעלה שקדם למלאכי השרת. ועוד צריך ביאור מה הפשט והכוונה במה שקדם הוא למלאכי השרת או בזה שיתוש קדמו?

וביאור הדברים למדנו מתורתו של הגר"א באבן שלמה (פרק א) בהקדים דברי חז"ל בבראשית רבה (שם) על הפסוק אחר וקדם צרתי (תהלים קל"ה, ה), אמר רבי אלעזר, אחר למעשה יום הראשון, וקדם למעשה יום האחרון, הוא דעתיה דרבי אלעזר, דאמר רבי אלעזר תוצא הארץ נפש חיה למינה, זה רוחו של אדם הראשון. אמר ר' שמעון בן לקיש, אחר למעשה יום אחרון, וקדם למעשה יום הראשון, הוא דעתיה דרבי שמעון בן לקיש, דאמר רבי שמעון בן לקיש, רוח אלהים מרחפת על פני המים, זו רוחו של מלך המשיח. ופירש שם בע"ז יוסף, דרוחו של מלך המשיח היא רוחו של אדם הראשון.

ולפי זה רוחו ונשמתו של אדם הראשון נבראו ביום הראשון, לפני כל הבריאה, וגופו נברא אחרון לכל הבריאה. ועל זה אמרו חז"ל בהמשך דבריהם שם, זכה אומרים לו אתה קדמת למלאכי השרת ואם לאו אומרים לו זבוב קדמך, יתוש קדמך. וביאר שם בע"ז יוסף, דמצד רוחו ונשמתו, הוא קודם גם למלאכי השרת, שהרי נברא ביום הראשון, ומצד גופו הוא פחות גם מהבעלי חיים, שהם נבראו קודם לגופו.

וכתב בזה רבנו הגר"א, וזה לשונו, מצד הגוף ונפש האדם, הוא גרוע מכל החי, אבל מצד הרוח והנשמה הוא גדול מכולם (ועיין בקובץ מאמרים שהביא הגר"א וסרמן זצ"ל מדברי הזוהר הקדוש, שכל התכונות הרעות שיש בחיות הרעות נמצאים באדם מצד גופו).

ולפי זה הביאור בהא דמבואר בדברי חז"ל שאם זכה, אומרים לו אתה קדמת למעשה בראשית ואתה קדמת למלאכי השרת, ואם לא זכה, אומרים לו זבוב ויתוש קדמך. דהיינו אם זכה והגביר את נשמתו על גופו וחי חיים של נשמה ולא חי הגוף, הרי הוא ראש וראשון לכל מעשה בראשית, שנשמתו נבראה לפני מעשה בראשית, וגם הוא קודם למלאכי השרת שנבראו אחריו. ואם לא זכה והגביר גופו על נשמתו וחי חיים בהמיים של גוף, כיון שמצד גופו הוא אחרון לכל מעשה בראשית, הרי הוא אחרון למעשה בראשית, שאומרים לו יתוש קדמך.

יש לאדם ב' חשבונות

ובזה יבואר הפסוק, ואברהם זקן בא בימים (חיי שרה כד, א), שפסוק זה צריך ביאור מה הכוונה זקן בא בימים? ובמדרש רבה (נפ, ו) אמר רב אחא, יש לך אדם שהוא בזקנה ואינו בימים, בימים ואינו בזקנה. אבל כאן זקנה כנגד ימים, וימים כנגד זקנה. עד כאן. דהיינו יש אדם שיש לו זקנה ואין לו ימים ויש להיפך יש לו ימים ואין לו זקנה, ולכאורה המדרש בלתי מובן, איך יתכן זקנה בלי ימים, או להיפך.

דברים נמרצים כתב בזה הפנים יפות (הורוויץ, חיי שרה על הפסוק הנזכר) וזה לשונו, עניינו הוא, כי כל ימיו של אדם קצובים, ואמרו חז"ל כי בשעת הדין צריך ליתן דין וחשבון על כל יום מה שהיה קצוב לו לתקן בכל יום ויום. ויש לפרש בזה מה שאמר שלמה המלך ע"ה, עד אשר לא יגיעו ימי הרעה והגיעו שנים אשר תאמר אין לי חפץ בהם (קהלת יב, א), הם הימים והשנים שעברו בלי תיקון, והם ימי הרעה שצריך ליתן דין וחשבון עליהם בשעת הדין. ובזה מובן מה שסידר הגאון חיד"א בתפילה שלפני תהלים לומר "ואל תקחני מהעולם הזה קודם זמני עד מלאת שבעים שנה, באופן שאוכל לתקן אשר שחתתי". ולכאורה יפלא, וכי מי שזקן כבן ע' שנה לא יאמר כן?! (וכבר כתב המשנה ברורה (סי' תקפ"א סק"ג) שיש לדלג התיבות שבעים שנה), גם מה הפירוש "באופן שאוכל לתקן" וכו'? אך המובן בזה, שמי שעברו כמה ימים ולא תיקן בהם, הוא זקן בלא ימים, וצריך לעשות תשובה ולהשלים ולעסוק בתורה, וישים לילות כימים, יותר מן המחויב. וזהו שאפילו מי שהוא זקן, מבקש שיאריכו ימיו, שישוב בתשובה וישלים אשר שיחת בביטול תיקונם, וזה שאמרו באברהם שהיו לו ימים נגד הזקנה. עד כאן לשונו.

נמצא שיש לאדם ב' חשבונות, חשבון השנים, שבכל שנה ביום שנולד בו עברה עליו עוד שנה. וחשבון הימים שצריך לחשב כמה ימים של עבודת ה' היו לו באותה שנה, האם היו כל הימים מלאים, או שהיתה זו שנה חסרה או ריקה חס ושלום. ובאברהם נאמר "זקן בא בימים" וכלשון המדרש הנזכר, שהיו לו זקנה כנגד ימים וימים כנגד זקנה, דהיינו שכל ימיו ממש נצלם לעבודת השם, ולא החסיר יום אחד מעבודתו יתעלה, והרי שהוא בא ב"זקנה" יחד עם ה"ימים".

מעשה בכתב סופר

רגילים העולם לשמוח ולהודות לה' ביום ההולדת, בבחינת שהחיינו וקיימנו והגיענו להשלים עוד שנה לטובה. אבל מה מפליאים הדברים המסופרים על הכתב סופר זצ"ל (מובא בהקדמת כת"ס עה"ת) שבהגיעו לשנתו הנ"ד, היה אז רחוק מביתו בעיר הבירה בודאפעסט (בה ישב ג' חדשים בעת הפילוג מהרפורמים ויסוד הקהלות החרדיות). פעם בישובו לבדו בתדרו, נכנס אליו תלמידו שהיה כבר אחד מגדולי הרבנים, ומצאהו בוכה. נבהל התלמיד ושאל, רבנו מה קרה, ענהו הכתב סופר, היום מלאו לי לטובה נ"ד שנה, והנני יושב ועושה חשבון הנפש, איך נצלתי את ימי לילותי ושנותי, ואיך לא אבכה? ובכו שניהם יחדיו.

אם בארזים נפלה שלהבת, מה יענו איזובי הקיר. כל ימי הכתב סופר זי"ע היו נ"ו שנים, בהן הספיק להרביץ תורה לאלפי תלמידים, מהם ממש מאות רבנים וראשי ישיבות, ולכתוב בכתב יד קדשו ד' חלקי תשובותיו, ו' חלקי ספריו בסוגיות הש"ס, דרשותיו, ספרו על התורה, ובכל זאת ישב ובכה על השנים שכאילו היו בלי ימים, מה נענה אנן אבתריה.

תשובה עושה תחיית המתים ל"ימים מתים"

אבל הא ניהא, למי שזכה שבילדותו עסק בתורה ובמידות טובות וכן בזקנותו עוסק בתורה בחשק. אבל מה יעשה הזקן שלא זכה בילדותו ללמוד תורה, ורק בימי הזקנה מתחרט על הילדות?

וראה בבאר מים חיים (ר"פ חיי שרה) שפירש את מאמר חז"ל (ברכות ה.) לעולם ירגיז אדם יצר הטוב על יצר הרע, נצחו, מוטב. ואם לאו, יזכיר לו "יום המיתה". עד כאן. דלכאורה היה להזכיר לו את המוות עצמו, או את אשר עתיד ליתן דין וחשבון אחר המוות, ומה זה להזכיר לו "יום" המיתה. אלא שאם עובר יום בלי עבודת ה', הרי זה יום מת, שאין לו חיות, ואי אפשר עוד להשלימו, כי אם יעבוד למחר, אין זה משלים את יום האתמול, שהרי למחר מצווה הוא שוב על יום המחר. כעין שבי המשנה ברורה (סי' תקמ"ה סקמ"ז) להתיר לכתוב חידוש תורה בחול המועד, אפילו אם לא ישכחו עד לאחר המועד, כיון שבכל עת רגע מוטל על האדם לעמול בתורה ולהחדש בה כפי יכולתו, אין שייך לומר שימתין עד אחר יום טוב, ואז יכתוב את החידוש, שאחר יום טוב, יהיה עליו חיוב אחר, דהיינו שיחדש אחר כך חידושים אחרים. עכ"ל. וגם כאן כיצד ישלים מחר את היום שעבר, הרי אז חל עליו חובת יום המחר.

מכל מקום עיין שם בבאר מים חיים שמאריך, שבתשובה גדולה, אפשר לתשובה זו להיות בגדר "תחיית המתים", דהיינו להחיות את היום הנחשב למת בלי תורה ועבודת ה'.

ועמד המנחת יוסף על כך כיצד מועילה תשובה להחיות יום המת. יש לבאר שאם זו תשובה מאהבה, הרי נהפכות אפילו הזדונות לזכויות (וימא פו), וכמו שביאר החתם סופר ז"ל (דרשות לשיר השירים דף יט). שמכזיב נבילה שאכל באיסור ושב מאהבה נעשה לו ממש כזית בשר של אכילת קרבן פסח. ואם כן מכל שעה בטלה, נעשית שעה של תורה ועבודת ה', ונמצא שאת ימיו "המתים", את ימי הבטלה, הפך לימי "חיים", לימי עבודת השם. אכן מי יזכה לתשובה מאהבה, אשר זו מדרגה רמה.

אכן מדברי הפנים יפות הנ"ל שכתב, וצריך לעשות תשובה, ולהשלים בעסק התורה, וישים לילות כימים יותר מן המהוייב. עד כאן. מבואר שהתשובה מועילה לבני אדם רגילים לתיקון הימים שכבר עברו ואינם עוד, ואין צריך לכך דווקא את התשובה הגדולה מאהבה. והיינו שכאשר שב מעיקרו ומתחרט, ומשנה מעשהו בפועל, ו"משים לילות כימים יותר מן המהוייב", שאמנם בן אדם מהוייב לעסוק בתורה כפי כחו ואפשרות פרנסתו, אבל זה שלומד יותר מכחו, וגם יותר מאפשרות פרנסתו, הקדוש ברוך הוא ברוב רחמיו, מחשיב לו את העודף הזה, וכפי הנראה שמחשיב גם שעה של עודף לכמה שעות רגילות, שהרי אינה דומה שעה של התאמצות ומסירות נפש, לשעת שלווה ומנוחת הנפש, ועל ידי זה ישלים לו השי"ת את חסרוני ימיו, באורך ימים ושנות חיים.

ויש לרמוז זאת במאמרם ז"ל (ברכות לא). שבהלולא דמר בריה דרבינא, אמרו רבנן לרב המנונא זוטי "לישרי לן מר" (ישיר לנו אדוני) (ומאחר שסבר שרבתה מדי השמחה ובדיחות הדעת) אמר להו ווי לן דמיתנן ווי לן דמיתנן (אוי לנו, שנמות, אוי לנו שנמות), אמרי ליה אנן (אנחנו) מה נעני בתרך (מה נענה אחרך (כחרוז חוזר בשיר זה), אמר להם (כך תענו) הי (היכן) התורה והי (והיכן) המצוה דמננו עלן (שיננו עלינו). עד כאן. שבשעת התרוממות הרוח ביקשו רבנן לשמוע איזו התעוררות מרב המנונא, והתחיל לשורר ווי על הימים המתים, ההולכים מאתנו בלי היות כמו שצריך, וזהו "ווי דמיתנן" שימי החיים שלנו חס ושלום הם כמתים. ושאלוהו רבנן אם כן מה נענה אבתרך, היש תקנה לאותן ימים יקרים, שהלכו לאבדון, או שאפשר עוד להחיותם? והשיב להם, תתעוררו ותשירו, הי תורה והי מצוה דמנני עלן, שעל ידם אפשר להחיות את הימים המתים, אם תתעסקו בתורה ומצוות בכל כחכם.

"ויהיו חיי שְׂרָה מֵאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שְׂרָה" (כג, א)

כשמתה שרה, החל אדם הראשון לדבר תרגום

איתא במדרש פליאה (מובא בספרים רבים כגון בריון דאורייתא דף כ"ד ע"א בשם הה"ק ר' מנחם מנדל מויזניצה), כשמתה שרה, החל אדם הראשון לדבר תרגום. עד כאן. וצריך להבין מה קשורים הדברים זה בזה.

התשובה, ידוע (בוהר ה"א דף נו ע"ב) שכשאדם הראשון אכל מעין הדעת נגזרה מיתה על אדם הראשון ועל כל זרעו אחריו (עירובין יח:), וכל אדם שנפטר בא בטרוניא אצל אדם הראשון ואומר לו, ואתה גרמת לי למות, וראה איך שכל בני ובנותי מצטערים בוכים ומבכים. עונה לו אדם הראשון, בא נפתח את הספרים שלך ונראה כמה עוונות אתה עשית, והנה כולו מלא חטאים עוונות ופשעים, ואז מיד מסתלק והולך לו, שגם ללא אדם הראשון היה מת בחטאיו. **ומעתה** אצל שרה כתוב, מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים. ופירש"י ממדרש רבה (נ"ה, ד'), לכך נכתב "שנה" בכל כלל וכלל (במנין המאות כתוב "שנה" וכן במנין העשרות ובמנין היחידות, ככתוב מאה "שנה" ועשרים "שנה" ושבע "שנים"), לומר לך שכל אחד נדרש לעצמו, בת ק' כבת כ', מה בת כ' לא חטאה, שהרי אינה בת עונשין, אף בת ק' בלא חטא. עד כאן. נמצא כששרה באה במרום אצל אדם הראשון ואמרה לו, אתה גרמת לי שאני אמות, והרי בן אחד יש לי שבא לי בזקנותי ועדיין לא הכנסתי אותו לחופה, לא היה לו מה לענות לה. ולכן מיד התחיל אדם הראשון לדבר תרגום לפי שזהו לשון התרגום של פסוק זה, והווי חיי שרה מאה ועשרין ושבע שנים. עד כאן. נמצא שהתרגום השמיט את התוספת של "שנה" "שנה", וממילא לפי התרגום אין את הדרשה שמביא רש"י, ואין ראה שבת מאה כבת עשרים ללא חטא.

"ויהיו חיי שְׂרָה" (כג, א)

"ויהיו" בגמט' ל"ז, ללמדנו אדם שאין לו בנים חשוב כמת

בזוהר הקדוש (ה"ג דף קכ"ג ע"א) "ויהיו" בגמט' ל"ז לרמוז שבאותה שעה היה יצחק בן ל"ז שנים כששב מהעקידה. ולפי זה יש לומר שבאה התורה ללמדנו את מאמר חז"ל, אדם שאין לו בנים חשוב כמת (נדרים סד:), שהרי שרה אמנו חיותה קכ"ז שנים, ורק אותם ל"ז שנים שהיה בנה אצלה, אותם שנים נחשבים שהייתה בהן. וזהו שנאמר "ויהיו חיי שרה" כמנין "ויהיו", אלו הן "חיי שרה", הימים הללו היו עיקר חייה. שהרי כשהייתה בת צ' שנה נולד יצחק (בראשית יז, יז) ונפטרה בת קכ"ז. ויצחק אבינו בן ל"ז שנה היה כשנעקד (זוהר הנ"ל, וראה רש"י להלן כד, כ) ואז נפטרה אמו.

"מָאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

מֵאֵן דַּאִהּוּ רַב – כַּאֲן בַּעוּה"ז, אִיהּוּ זַעִיר – בַּעוּה"ב

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קס"ח ע"א, ונעתיק לשונו בהערה) כתב הטעם שאצל "מאה" שהוא מנין רב כתוב "שנה", ואצל המנין המועט "שבע" כתוב "שנים"? ללמדנו מוסר, מאן דאיהו רב (מי שהוא גדול), כאן בעולם הזה, איהו זעיר (הוא קטן) בעולם הבא, ומאן דאיהו זעיר (כלומר מי שהוא עניו) בעולם הזה, איהו רב לעולם הבא. וזה מרומז כאן שנאמר "מאה", שזה הרבה שנים דהיינו מי שמחשיב עצמו לרב, נחשב ל"שנה" אחת, ואילו המחשיב עצמו מועט "שבע" אז הוא רב שעליו נאמר "שנים", שנים מועטות נחשב לשנים מרובות.

כיוצא בזה מצינו במסכת פסחים (דף נ). רב יוסף בריה דרבי יהושע בן לוי חלש, גווע ופרחה רוחו (רב יוסף חלה ונפטר). כי הדר (בשחורה נשמתו), אמר לאביו, ראיתי אותם שהיו בעולם הזה בכבוד ובעושר, שם בעולם האמת היו כביזוי ובעער, ואלו שהיו כביזוי ובשפלות, שם ראיתם בכל עונג ושלוה.

מוסר מצורת אצבעות האדם

וכן כתוב, קטון וגדול שם הוא (איוב ג, יט), היינו שאין הפרש בקבר בין העשיר לעני, אלא כולם הולכים אל מקום אחד. וכתב הרב בעל שבט מוסר, שמאצבעות ידי האדם יש ללמוד מוסר, שהרי האצבעות כשהן זקופות ועומדות, שאז הן בחינת חי שהוא עומד, יש הבדל והיכר בכל אצבע בין גדול לקטן, אבל כשהן כפופות, הן בבחינת מיתה, כמו המת שהוא שוכב, הן שוות. ואין היכר, בין אצבע לאמה. כי כאמור בשעת המיתה אין הבדל בין קטון וגדול.

"וַיְהִי חַיֵּי שָׂרָה מָאָה שָׁנָה וְעֶשְׂרִים שָׁנָה וְשֶׁבַע שָׁנִים שְׁנֵי חַיֵּי שָׂרָה" (כג, א)

מצמיח ישועות מהצרות

בראשית שנות התר"מ, בתוככי אחד מגדודיה הגדולים של צבא ארה"ב, קמה וגם ניצבה פלוגה עצמאית – מהחיילים היהודים שנויסו לגדוד. הם ארגנו לעצמם ביהמ"ד שיעורי תורה, ספר תורה ואוכל כשר ושאר שירותי הדת, הצבא האמריקאי הכיר בבקשות החיילים והשיג עבורם כל מצרכי הדת ואפילו ספר "מחנה ישראל" שיצא אז לאור על ידי מרנא החפץ חיים זצ"ל שקיבץ לפונדק אחד את כל ההלכות השכיחות לחיילים במצב דומה.

והנה באחת מהפלוגות של הפלוגה התחוללה סופה אדירה, האוניה הגדולה שהכיל מאות חיילים מבעה, ועמה נספו כל החיילים ששהו על סיפוניהם, ביניהם גם חיילים מאותה קבוצה יהודית. אחד מהם נותר – הניצול היחידי מכלל החיילים היה הבהור "יחיאל" שנסחף לאי זנוח שהיה בקירוב מקום, הוא מצא את עצמו בודד ושומם על אדמת נכר – מודה על כל נשימה, אך מנותק לגמרי מכל העולם ללא שום אמצעי תקשורת.

אמריקה וכל העולם נעשו כמרקחה עם היוודע האסון הכבד, אך משלא נמצאו שרידים נשכה העניין מכל לב. לבנתיים מנסה יחיאל לשרוד על האי ולחיות מפרי העץ, מי הים וצידת דגים כשבראש מעייניו חיפש דרך להיחלץ ולהגיע לאדמת מבטחים, אך לשוא. כל מאמציו עלו בתוהו, גם איתותי המדורות הקטנות שהדליק מאבני המקום – היו ללא תועלת. הייאוש החל לכרסם בו ובלית ברירה החליט להגן על עצמו מפני רוחות גשמים וחיותו יער בבניית ביקתת עצים וקש – עדי יחמול עליו המרחם. גזו ענפים, קיצץ אילנות, צירפם וחיברם, עד שקמה וגם ניצבה בקתה דלה שתשמש עבורו כמחסה ומסתור מזרם וממטר, עד יעבור זעם. החורף הכבד צבר תאוצה, הקור התעצם והכפור השתלט על כל אבריו, בקושי מצא מענה בבקרתו ממטרות העזו ומטר ומטללי הרוחות, אך יותר מכך – כלום.

ויהי בחצי הלילה, ארובות שמי האי נפתחו, מבויל עז ניתך ארצה מלווה בסערות רעמים ובמתקפות ברקים ללא רחם. בקושי מצא יחיאל מסתור בבקרתו מהגשמים, אך שמחתו לא ארכה, כשלפתע פגע בה ברק וכן רגע הפכה כולה למאכולת אש אימתנית שצירפה להגינה אף את העצים השכנים. יחיאל עומד ועיניו כלות – עד כאן! מאומה לא נותר לי מלבד בקתתי הדלה, והנה גם היא איננה, ואני אנה אני בא. גשמי דמעותיו הצטרפו לנחלי הגשמים שהלכו לים הסוער. א-לי א-לי למה עזבתני...

עולמו שחרב עליו באחת שבר אותו לגמרי בצעקות קולות וברקים עד לב השמים.

מתוך המרמור והבכי כי רבה, והנה רואה הוא לפתע מולו את הלא-יאומן: אור קטן שמתגדל עוד ועוד אט אט... אנייה מתקרבת! הוא שפסף את עיניו בתימהון, ומיאן להאמין: האם הגיע זמן גאולתי, מישהו זיהה אותי, גילה אותי. הודו לה' כי טוב. הוא סופר את השניות והחלום הופך למציאות, אניית מטען גדולה עוגנה בסמיכות אליו.

באפיסת כוחות עלה על הסיפון, התחמם בבגדים יבשים שהוצעו לו ובמלוגמת משקה חמימה, ולאחר כשחזר לנפשו ניגש לרב החובל והודה לו על הצלתו, אך תמה בפניו: חודשים מספר שהנני מנסה בכל דרך לאותת לאניות

לאור היום והלילה ובכל מצב שהוא, וכלום. והנה עתה באפלת הלילה גילית אותי בתוך הסערה, האיך, אתמהה. תמה עליו רב החובל וענה לו. וכי עיוור אני?! הן מרחוק ראיתי את המדורה הגדולה שהדלקת ואותות המצוקה ששידרת, ללא מחשבה שניה, תיכף ומיד, הפנתי את האנייה והנה הייתי שליח הצלה. אך, המשיך רב החובל בנשימה אחת לעומתו, אמור לי אתה... איך הצלחת בתוך גשם העבותות להדליק מדורת אש שכזו? הלוא דבר הוא...

דווקא הצרה והקושי, הקש ששבר את גב הגמל, הם היו ישועתו של יחיאל. וכפי שכתב יחיאל בעצמו במכתב הצלתו 'מתברר שהקושי האיום והנורא שהיה לי, הוא היה ישועתי – הכל לטובה' ומעתה הנה אל ישועתי אבטח ולא אפחד.

ומכאן לסיפור השגחה-פרטית בן זמנינו. אחד מן היהודים המקומיים בארה"ב, שנוקק היה להלוואה דחופה נכנס לארגון גמ"ח של רחמנים בני רחמנים ולווה סך חמישים אלף דולר תמורת ציקים שהפקיד לתוספת ביטחון בידי הנהלת הגמ"ח, ציק לכל חודש, אך התנה עליהם מראש שכיוון שאין לו די כסף בבנק לכן יביא בעצמו לגמ"ח כסף מזומן כל חודש ותמורתו יקבל חזרה את הציק של אותו חודש. וכך הוה בחודש הראשון השני וגם השלישי, הכל התנהג כמסוכסם וכשורה, אך בחודש הרביעי שכח בעל הגמ"ח והפקיד את הציק לבנק ואפילו לא זכר לעדכן את הלווה בעל הציק.

באותו לילה חזר הלווה מעבודתו מחוץ לעירו הביתה כשהוא עייף ויגע מעמל היום. אך באמצע והנה רואה הוא כי עוד מעט ואין דלק, ובאין קמה אין תורה. למולו הספיק המקצת דלק שנותר בכדי להגיע לתחנת הדלק הקרובה. בזריזות ניגש לעמדה למלא דלק באופן עצמאי, הוציא את כרטיס התשלומין (אשראי) ורצה לשלם ביודעו בבירור שיש לו קצת כסף בבנק, אך באותו היום ירד הכרטיס יחד עם הציק, והאשראי לא עבר. בצר לו התקשר לבנק בדק ונודע לו שהופקד הציק של הגמ"ח שלא כרצונו בבנק ובכך התרוקן חשבונו לחלוטין.

מה עושים. הוא נמצא מחוץ לעיר, אין לו שום גואל ומכר בכל הסביבה, ומאין יבוא עזרו. אך, לא אמר נואש אלא עמד בצד ואמר בכוונה יגם זו לטובה – כל מה דעביד רחמנא לטב עביד. הוא החל לחפש ברכב אולי ימצא שאריות מטבעות פה ושם, חיפש בעמל ומצא מטבע שם ודולר כאן וכיו"ב ויגיעת ומצאת תאמין עד שהתקבץ אצלו עשרים ושלושה דולר, אמנם לא מספיק למלא את מיכל הדלק עד תומו, אבל יספיק לו די והותר להגיע למחוז חפצו לביתו שבעיר. לקח את הכסף והלך לשלם בחנות התחנה, משהגיע לשם הציע לו הגוי שעבד בתחנה שימלא דלק רק בעשרים דולר, ובשלושה דולר הנותרים יקנה אצלו בתחנה כרטיס להגרלה שאמורה להתקיים בקרוב על סכום כסף גדול. אותו יהודי שלא היה רגיל בכך רצה לפוטרו, אך משהציע הלה שוב ושוב, השב שאולי זו הזדמנות, וכך עשה, קנה כרטיס בשלושה דולר, ובשאר מילא דלק. כעבור ימים מספר עלה אותו יהודי בגורל וזכה בסך 50,000 דולר כאותו סכום כולו שלוה מהגמ"ח. חישוב פשוט גילה כי דווקא "הצרה הצרורה" שהכניסו בעל הגמ"ח לתוכו, זה גופא היה ישועתו, שהרי אילו שילם ישירות במכשיר האשראי ולא דרך אותו גוי כי אז לא היה נכנס ולא קונה ולא זוכה בהגרלה. ולהודיע, שכל קוויך לא יבושו ולא יכלמו לנצח כל החוסים בך. (לקראת שנת מלכתא. קטעים מתוך שיחת נאב"ד חרדים)

"בְּקִרְיַת אֲרָבַע הוּא חֶבְרוֹן" (כג, ב)

מדוע חברון נקראת "קריית ארבע"

נקראת "חברון" ונקראת "קריית ארבע", ככתוב בפרשתינו ותמת שרה בקריית ארבע היא חברון (בראשית כג, ב), וביאר רבנו בחיי (שם) למה נקראת "קריית ארבע"? א'. על שם "ארבעה" זוגות שנקברו שם איש ואשתו, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה. ב'. על שם "ארבעת" הגיבורים, אחימן ששי ותלמי ואביהם שהיו דרים שם. ג'. על שם שהיתה מחלק שבטו של יהודה שהיה הבן "הרביעי".

ממשיך רבנו בחיי שיתכן לומר שקריית ארבע נקראת חברון, על שם שכל הקבור שם נפשו מתחברת למעלה בעיר אלהים עם ד' מהנות שכינה, ולא להנם חמדה אבות העולם, שמשם זוכות הנשמות להתחבר לשרשן, שהוא כסא הכבוד.

חברון יש לה ג' מעלות

בספר תפארת ירושלים (ריונמאן, עמ' מ"ו, תרע"ג) מביא מספר שער החצר (פי' ש"פ, נדפס תרכ"ב) שלעיר חברון יש ג' מעלות, א'. שהיא בארץ ישראל. ב'. שהיא אחת מערי מקלט. ג'. שהיא מערי יהודה. והוסיף שגם חברון ת"ו היא גרמה לישיבת כל ארץ ישראל, לפי שעל ידי שכלב בא לחברון, כמו שנאמר, ויבא עד חברון (במדבר יג, כב) ניצול מעצת מרגלים, ועל ידי זה נמצא זכות וקיום והעמדה לישראל להכנס לארץ ישראל, ונמצא שקדושת חברון ת"ו היא גרמה

שיכנסו ישראל לארץ ישראל ת"ו, ואף על גב שאמרו בגמרא מסכת סוטה (לד:) שביאתו של כלב לחברון היתה לצורך השתטחות על קברי האבות, מכל מקום הכתוב לא תלה את ביאתו כי אם בחברון, כנאמר ויבא עד חברון (במדבר יג, כב) לומר שקדושת חברון ת"ו היא שעמדה להצילו מעצת מרגלים.

חברון חסר ו' בגימטריא עשר פעמים הוי"ה ב"ה

וממשיך ה"שער החצר" ואומר, שגם חברון נכתבה בתורה בכתיב חסר "חברון" אותיות חב"ר נו"ן, שהאות נו"ן פשוטה רומזת על קשר ויחוד כל העולמות, מריש כל דרגין עד סוף כל דרגין, לפי שכל העולמות מיוחדין ומקושרים בהארת אין סוף ברוך הוא, וכן חברון באמצעות קשר ויחוד כל העולמות, ולזה רמז "חברון" חסר ו', בגימטריא עשר פעמים הוי"ה ב"ה שהוא כללות כל עלמין עד סוף כל העולמות וזהו חברון חב"ר נו"ן.

עוד ממעלות חברון

עוד מעלות העיר חברון הביא בספר ארץ חמדה (שטרן, פרק ל"ט), בחברון כרת אברהם ברית עם אחי אשכול ואחי ענר. ונתן להם את אלוני ממרא (בראשית י"ד).

בחברון גר אברהם אבינו עשרים וחמש שנה, כמובא בסדר עולם רבה (מ"א) וכן הובא במדרש רבה (בראשית פרשה נ"ד סי' ו') ויגר אברהם בארץ פלשתים ימים רבים, רבים מאותן שעשה בחברון, בחברון עשה עשרים וחמש שנה, וכאן עשה עשרים ושש שנים.

בחברון נמשח דוד למלכות כמובא בג"ך (שמואל ב, ב, ד) ומלך דוד בחברון שבע שנים וששה חדשים (שמואל ב, יא).

רבי אליהו מני רבה של חברון אמר, אילו האר"י ז"ל היה בא לחברון, היה מגלה בכל ד' אמות מנוחתו של צדיק.

רבי אברהם אזולאי בספרו חסד לאברהם (מעין ג' נהר י"א) כתב וזה לשונו, כל הדר בחברון הוא בטוח, וכן הנפטרים בה ונקברים בה זוכים לעלות נפשותיהם, כי הוא יתד תקוע לעבור לגן עדן תחתון בלי עיכוב ואין מי שימחה בידם כדי ללכת לגן עדן בלא צער.

בחברון בעבר היה בית הקברות גדול, וכמו שאמרו בכתובות (דף קב:) ואין לך טרשים בכל ארץ ישראל יותר מחברון, דהוו קברי בה שיכבי, דהיינו שהיו קוברין בה מתייהם, ופירש רש"י בסוטה (דף לד:) ותדע דטרשין היא ואינה ראויה לפירות ככל שאר הארץ לפיכך יחדוה לקבורת מתים.

עוד כתב הגאון רבי שמעון בן דוד זצ"ל בספרו שער החצר (סי' ש"פ, נדפס תרכ"ב) עוד ראיתי להרב קמח סולת (דף נ"ג) שכתב בשם גאון עוזנו הרב ברכי יוסף, בשם מור זקנו מורנו הרב רבי אברהם אזולאי, שכשישים ידו על הקבר יאמר פסוק ונחך ה' וגו' (ישעיה נח, יא) שיש בו ט"ו תיבות כמנין קשרי היד. עד כאן. וכתב על דבריו הרב קמח סולת וזה לשונו, ואנכי לא ידעתי מה שאמר שיש בפסוק ונחך ט"ו תיבות ולפי החשבון הם י"ז תיבות? ועיין להרב מופת הדור והדרו הרב עמרת החיים (סי' ל"ד) שהביא דברי מורנו הרב רבנו אברהם הנזכר וכתב עליו וזה לשונו, ואפשר דכוונת הרב הוא שדקדק בלשונו לומר שיש ט"ו תיבות, לרמוז דלא פחות מ"ט ומנין קשרי היד היינו עם הדפק יעו"ש. ועל פי האמור יותר ניהא, דמנין קשרי היד, היינו עם הכף כמו שנתבאר.

בית הכנסת אברהם אבינו שבחברון

ברובע היהודי בחברון, עומד בית הכנסת הנקרא על שם אברהם אבינו שנוסד לפני יותר מארבע מאות שנה. והובאו לשם ספרי תורה עתיקים מבית הכנסת העתיק בעזה.

על שום מה נקרא בית כנסת זה על שם אברהם אבינו, על כך מספר בעל עמק המלך (בהקדמה שלישיית לספרו פרק י') מגדולי המקובלים.

אודיע לכם, בני אלהים חיים, דבר פלא שנעשה בחברון ביום הכפורים, בימי ר' יצחק ארחא, תלמידו של האר"י הקדוש, בשנת המשט אלפים שלוש מאות ושמונים לפרט גדול, בימים ההם בחברון אין עשרה שיתפללו בציבור, רק בשבתות וימים טובים יתקבצו לשם מן הכפרים ומתפללים בעשרה ויותר. ויהי בערב יום הכיפורים לא היה בחברון רק תשעה אנשים. המתינו לבני הכפרים שיבואו, ולא בא אחד מהם, כי הלכו כולם לירושלים עיר הקודש, תבנה ותכונן, במהרה בימינו, אמן.

והיו יושבי חברון, והם כולם מחסידי עליון, בצער גדול וככו הרבה בכי על שיתפללו ביום הכיפורים ביחידות. ויהי הם נשאו עיניהם, והנה איש זקן בא מרחוק, ושמתו כנגדו שמחה גדולה. וכשבא אליהם נתנו לפניו לאכול סעודה המפסקת. בירך אותם ואמר שכבר אכל בדרך. ובכן התפללו ביום הקדוש וכיבדו את האיש בכבוד גדול.

במוצאי יום הכפורים התחילו מדיינים זה עם זה, כי כל אחד רצה להביא את האורח לביתו. ונתפשרו בגורל, ונפל הגורל על החזן. הלך החזן לביתו והאורח אחריו. וכשהגיע סמוך לביתו פנה החזן לאחוריו, לכבוד האורח. שיבוא ראשון לביתו וראה והנה איננו.

באותו הלילה בא הזקן בחלום להחזן ואמר לו, אני אברהם אביכם. באתי אליכם להשלים המנין, כי ראיתי אתכם בצער גדול.

החיד"א הביא את המעשה הזה, ודן איך אברהם אבינו שכבר אינו חי יכול על פי דין להצטרף למנין, והביא את דברי ספר הסידים (סי' אלף קכ"ט) שרבנו הקדוש היה מוציא אחר פטירתו את בני ביתו ידי חובת קידוש.

ובספר שער התצר (סי' ש"פ) כותב, ראיתי להביא פה מה שראיתי בכתבי אחד קדוש מה שחלם בענין חברון וזה לשונו, בליל ב' בשבת וכו' ראיתי בחלומי אני הקטן מתושבי עיה"ק חברון, שבאתי למקום קיבוץ אחד גדול להתפלל שם מנחה, ומצאתי שם אנשים שאני מכירם והיו מקצתם אומרים נתחיל זמן מנחה ומקצתם אומרים עדיין לא זמן מנחה, בהדי הכי התחיל אדם אחד שאני מכיר אותו ואמר אני רוצה לדרוש מעט על רמזי א"ב, והתחיל ואמר אות א' מרמו על אחדותו יתברך ושתק, ואני עניתי תדרוש על אות א' שמורה על אהבה, ובתוך הענין ראיתי שקצת מהקהל אומרים לי תדרוש על מעלת חברון ת"ו, והתחלתי ואמרתי, תדעו שאני רוצה לדרוש על מעלת חברון, לא בשביל שאני דר בתוכה, אלא דורש אני לשם יחוד קוב"ה, הלא תדעו שחברון לשון חיבור ואחוה, שהדרים בתוכה צריכים להיות באהבה ואחוה שלום ורעות, ולזה אבותינו הקדושים הטמונים בתוכה לא היו רוצים להזכר כבודם על מחלוקת, שזוה אמר יעקב אבינו עליו השלום, בקהלם אל תחד כבודי (בראשית מט, י), ודרשו ז"ל (בראשית רבה פרשה צ"ח סי' ה') "בקהלם", בעדת קרח, "אל תחד כבודי" שלא יזכר שמי במחלוקתם. וכיון שלא רצה להזכר שם כבודו במחלוקת קרח, הוא הדין בכל מחלוקת. וכן כיון שיעקב אבינו עליו השלום שהוא הקו אמצעי שכולל את אברהם ויצחק, אם כן גם כן הם על דעתו יסמוכו ולכן אברהם יצחק יעקב בנימטריא תרל"ח, כמנין נזר השלום וכו', ועל כן כל מחלוקת אינה מתארכת בחברון.

"וַיבֹא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וְלִבְכַתָּהּ" (כג, ב)

מנין בא אברהם אבינו

איתא בחז"ל (בראשית רבה פ' נ"ח סי' ד') "ויבא אברהם", מהיכן בא, רבי לוי אמר מקבורתו של תרח בא, עד כאן. וזה מרומז כאן בראשי תיבות שבפסוק, שני חיי שרה, שהם עולים בגמט' "תרח". עוד איתא במדרש (מוכא בספר גן רוה אדימאשיק, ריש חיי שרה, תרע"א) שבאותו יום ששרה נפטרה, נפטרה גם בתה.

וכל זה מרומז כאן בפסוק "ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכתה", "ויבא" הן אותיות "אביו" רמז ש"ויבא" ממיתת אביו תרח. "לספוד לשרה", זו מיתת שרה, כפשט הפסוק. "ולבכתה", האות כ' כתובה כאן בתורה באות קטנה, לרמז שיש לדרוש את המילה בלי האות "כ", ויוצא "לבכתה", וכאלו נאמר "לספוד לשרה ולבתה".

"לְסֹפֵד לְשָׂרָה וְלִבְכַתָּהּ" (כג, ב)

למה נכתבה כ' זעירא

יש מפרשים "ולבכתה" נכתב בכ' זעירא, היות שבכה אברהם מעט, כי עד שהגיע לחברון, הלך ג' ימים מהר המוריה עד חברון, וכיון שהלכה היא שג' ימים לבכי (מועד קטן כז:ז) הרי שעד עתה בכה אברהם הרבה לפי כבודה של שרה, ולאחר ג' ימים לבכי, בוכים רק מעט, ולכן מובן עתה מדוע נכתבת כ' זעירא, לרמז שבכה אברהם מעט, כי כבר עברו ג' ימים לבכי.

ומורנו ורבנו הגאון מופת הדור כמוה"ר עובדיה יוסף זצוק"ל מפרש, מפני שראה אברהם אבינו בעולמות העליונים איזו שמחה וריקודים יש שם, איך מקבלים את פניה של שרה ואיזה מקום מכובד הכינוי לה בגן עדן, ועל כן היה שמח מאוד, אבל מפני הרואים בכה מעט, ולכן נכתבה כ' זעירא.

"וַיבֹא אַבְרָהָם לְסֹפֵד לְשָׂרָה וְלִבְכַתָּהּ" (כג, ב)

מדוע לא בא גם יצחק לספוד ולבכות לשרה

כתוב כאן בתורה שאברהם הגיע לספוד לשרה ולבכותה, ונשאלת השאלה מדוע יצחק אבינו לא נזכר כאן, שגם הוא הגיע לכבד את אימו כבוד אחרון?

שלחו אביו ללמוד תורה

אמרו רבותינו (בראשית רבה וירא נ"ו י"א) שאכן יצחק לא היה שם לפי שאברהם שלח את יצחק לבית מדרשו של שם ללמוד תורה. משום שאמר אברהם, היות וכל הטובה באה לידי בגלל שעסקתי בתורה ומצוות, לפיכך איני רוצה שתמוש התורה מזרעי לעולם, לכן שלחו לבית מדרשו של שם.

שלחו אביו מפני עין הרע

ויש אומרים (בראשית רבה פרשה נ"ו סי' י"ט) ששלחו בלילה מפני עין הרע, שמה יתנו הבריות עיניהם ביצחק לאמר, כיצד הצליח לעבור את נסיון העקידה, נסיון כה קשה ובשמחה רבה, וכמו שכתוב על חנניה מישאל ועזריה, כי משעה שעלו מכבשן האש לא נזכרו יותר שמותם, משום שמתו מעין הרע.

יצחק היה בגן עדן להתרפא

במדרש אמרו (פרקי דרבי אליעזר פרק ל"א), שמכיון שנשחט רוב הקנה של יצחק והיה בסכנת מות, באו מלאכי השרת ולקחוהו לגן עדן כדי לרפאותו, ונשאר שמה במשך שלש שנים. ולכן מובן מדוע לא הגיע יצחק לספור לשרה ולבכותה, שהרי היה באותה שעה בגן עדן. ולכן גם כשנכנס יעקב אצל יצחק אביו, אמר יצחק, ראה ריח בני כריח שדה אשר ברכו ה' (בראשית כז, כז), ואמרו רבותינו (בראשית רבה ס"ה כ"ב) שנכנס עמו ריח גן עדן. והיינו כי יצחק אבינו היה מכיר מכבר את ריח גן עדן. ע"ש. ונראה לומר שזה מה שכתוב בהמשך הפרשה "ויצחק בא מבוא באר לחי ראי" (בראשית כד, סב) והביאור בכך שהיה בא מגן עדן (הובא בפירושו ריב"א על התורה בראשית כה, כז עה"פ ויגדלו הנערים).

אולם פשטות המקראות דלעיל לא משמע שנשחט רוב הקנה של יצחק, שהרי המלאך אמר לאברהם "ואל תעש לו מאומה" (בראשית כב, יב, ועיין בפירושו רש"י ובשפתי חכמים שם).

למה יצחק לא יכל להספיד את שרה

בפרדס יוסף (פאצאנובסקי, חיי שרה כ"ג ב') עמד על דברי המדרש (ילקוט שמעוני רמז תשע"ו), שכשמשוה רבנו נפטר, "זקנים שבאותו הדור אמרו, פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנה. אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה". עד כאן. ומדוע באמת רק הזקנים אמרו זאת ולא הצעירים.

ויש לומר אמנם גם הצעירים ראו את ההבדל שבין משה רבנו ליהושע בן נון, ש"פני משה כפני חמה פני יהושע כפני לבנה", אך בליבם היה, מי יודע, אולי כשהיה משה רבנו בגילו של יהושע כיום, גם הוא היה בדרגתו של יהושע, וכשיגיע יהושע לגיל שמשה רבנו נפטר, גם פניו יראו כפני חמה.

אבל הזקנים שהכירו את משה רבנו עוד בהיותו צעיר לימים, כשהיה בגילו של יהושע כיום, ידעו שכבר אז היו פניו כפני חמה. לכן, הם אלו שאמרו, "אוי לאותה בושה אוי לאותה כלימה".

מעתה נבין, מדוע יצחק לא הספיד את שרה, לפי שיצחק הכיר אותה רק כשהיתה מעל גיל תשעים (שהרי נולד כשהיתה בת תשעים (בראשית יז, יז)), ולומר שהיתה צדיקה בגיל מופלג כזה, אין בכך חידוש גדול. הן כל אחד בגיל תשעים ומעלה עשוי להיות צדיק, ושמה בגיל צעיר לא היתה במדרגת צדקות זו.

אבל אברהם אבינו אמר, אני הכרתי אותה בגיל חמש עשרה, וכבר אז היתה אשה גדולה, נביאה, לכן "ויבוא אברהם לספד לשרה ולבכתה", שכן הוא באמת היה יכול וראוי להספידה כהלכה.

"וַיִּקֶם אַבְרָהָם מֵעַל פְּנֵי מֵתוֹ וַיִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי חַת לְאֹמֹר" (כג, ג)

כאשר מדברים לפני קהל צריך לעמוד

המילה "ויקם" צריכה ביאור מה פירושה ועניינה כאן. וביאר זאת רבנו בחיי (כאן) וזה לשונו, אנשי המקום היו בני חת וכו', ולמדנו הכתוב דרך ארץ, כי המדבר ברבים צריך לעמוד. וכן חזר למטה (פסוקים ז-ח), "ויקם אברהם... וידבר אתם לאמר. ונראה כי המנהג היה כשידבר היחיד בפני הרבים, היה מדבר מעומד, ובכלותו לדבר, ישב במקומו, וכן עשה אברהם, דיבר מעומד, ואמר, גר ותושב אנכי עמכם. ואחר כך ישב במקומו, וענו בני חת, שמענו אדני וגו', וכאשר רצה לדבר שנית עמד ודיבר, על כן הוצרך לחזור שנית ולעמוד, כמו שנאמר "ויקם אברהם". עד כאן.

"וַיִּדְבֹּר אֶל בְּנֵי חַת לְאֹמֹר" (כג, ג)

מפני דינא דבר מצרא כינס את כל בני חת

כשרצה אברהם אבינו לקנות את מערת המכפלה, ניהל את המשא ומתן עם עפרון לעיני בני חת. וצריך להבין מדוע לא קרא אברהם לעפרון לבדו וסיכם עמו את המקח, כדרכו של מקח וממכר שנעשה בצנעא ולא לעיני כל

בני העיר?

תירץ ר' סלמאן אוחנה, מתלמידי האר"י ז"ל (הביא דבריו רבנו אברהם אזולאי בס' בעלי ברית אברם פר' חיי שרה) שעשה כן אברהם מפני דינא דבר מצרא, שפירושו, שעל פי הדין לשכנים יש דין קדימה לקנות את האחווה הסמוכה להם. לכן כינס אברהם את כל בני חת ואמר להם שהוא רוצה לקנות את אחוזת הקבר הסמוכה להם, שלהם יש דין קדימה לקנותה, ומבקש שיוותרו לו. ומשוויתרו, השתחוה להם והודה להם כנאמר, וישתחו לעם הארץ לבני חת (כג, ז). אז פנה אברהם אל עפרון החתי שימכור לו את המערה, והוא השיבו, השדה נתתי לך (כג, יא), השתמש בלשון "נתתי", שישמעו בני חת שנותן לו השדה במתנה, ובמתנה אין דין דבר מצרא, לאמור שאז שוב אינך צריך את הסכמת השכנים. אולם כל זאת רק לצורך שמיעת בני חת, אך "אדוני שמעני, ארץ ארבע מאות שקל כסף ביני ובינך מה היא" (כג, טז), אמר עפרון לאברהם בשקט, שישלם לו בצינעא בלא ידיעת בני חת, כך לא יוכלו בעתיד לבא בטענת בר מצרא.

"גַּר וְתוֹשֵׁב אֲנֹכִי עִמָּכֶם" (כג, ד)

מנהגן של הבריות בבנין הבתים

בספר ילקוט לקח טוב (בייפוס, כאן) מביא מהחפ"ן חיים כמשליו (סג), בנוהג שבעולם, אם רוצה אדם לבנות בית יפה, מביא אדריכל אומן להכין לו את הבית. ומעשה בעשיר אחד שהזמין אצלו אדריכל אומן ואמר לו, מבקש אני שתכין לי תוכנית של הבית, אולם בעיקר שים לב לטרקלין שיהיה גדול ונאה ביותר, ואף בפרוודור יפה אני חפץ. לאחר שהראה לו את המקום שעליו אמור לקום הבית, אמר האדריכל לבעל הבית, בדקתי את המקום, ואי אפשר להקים עליו גם טרקלין יפה וגם פרוודור יפה, אם רצונך בטרקלין יפה וגדול, יש הכרח להקטין את הפרוודור, וככל שנגדיל את הפרוודור כך ילך ויצטמצם הטרקלין. לו לעצתי תשמע, הייתי לוקח חלק מהשטח המיועד לפרוודור ומוסיף לטרקלין, כדי שנוכל לעשותו גדול ומרווח, וכפי שכן הוא מנהג הבריות בבנין בתים, לעשות טרקלין גדול ונאה, ואילו הפרוודור חשיבותו פחותה. ואם תעשה להיפך, סופך להיות צחוק בעיני הבריות ויאמרו עליך, ראו מה עשה פלוני, טרקלין אשר בו יושבים בדרך קבע ומקום לקבלת אורחים, עשהו קטן וצר, ואילו הפרוודור, שאינו משמש אלא מעבר ארעי, עשהו גדול ומרווח.

כך בזמן שאנו כאן בעולם הזה, אנו בונים לעצמנו את הטרקלין לעולם הבא, כדברי חכמינו זכרונם לברכה במדרש למשלי (בובה, י"ד א'), ללמדך שכל מי שקנה לו דברי תורה, קנה לו בית בעולם הבא, ובמקום כך אנו טורחים להגדיל וליפות את הפרוודור! עלינו להיות בבחינת "גר" כאן בעולם הזה ובבחינת "תושב" בעולם הבא ולא להפוך את היוצרות.

"וּפְגַעוּ לִי בְּעִפְרוֹן בֶּן עֶחָר" (כג, ח)

כשעפרון היה נכנס למערה היה מרגיש שבא שד להורגו

כתב הש"ך בחיבורו על התורה (כאן) וזה לשונו, אמר (הפסוק) בן "עחר", בגימטריא "רצה". שבכל שעה שהיה רוצה (עפרון) ליכנס למערה, היה נראה לו כמי שרוצים להרגו. ויש אם למקרא, שאנו קורים "עוחר" בוי"ו, גימטריא ש"ה, שהיה נראה לו כמי ש"שד" רץ אחריו להורגו.

"וַיִּתֶּן-לִי אֶת-מְעַרַת הַמְּכַפְלָה" (כג, ט)

מי חפר את המערה?

הזוהר הקדוש (ח"א דף נ"ז ע"ב) מבאר, כי אחרי שגורש אדם הראשון מגן העדן, נשלח לעבוד את האדמה. ומרחמנותו של ה' יתברך השאירו בסמוך לגן עדן התחתון, עד שבסמוך למיתתו, ראה אור אחד דיקק עולה באותו מקום שיוצא מגן עדן, וחצב שם את המערה וטמן בה את עצמו ואת אשתו, וזו היתה מערת המכפלה.

ובזוהר חדש (ח"ב רות דף ל"ג ע"ב) מוסיף רבי קיסמא לבאר שבשעה שמתה חוה, רצה אדם הראשון לקברה שם, כי הריח שם ריחות גן עדן. וכשרצה לחצוב עוד חלקים מן המערה יצאה בת קול ואמרה לו "דייד". באותה שעה עמד ולא חצב יותר, ושם נקבר. ומי נתעסק בקבורתו, שת בנו שהיה בדמותו ובצלמו. רבי רחומאי אמר, הקדוש ברוך הוא נתעסק בו כשנוצר, ונתעסק בו כשמת, ולא היה מי שיוודע מקומו, עד שנכנס אברהם למערה, הריח ריח בשמים של גן עדן, ושמע קול מלאכי השרת אומרים, אדם הראשון קבור כאן, ואברהם יצחק ויעקב מוכנים יהיו למקום הזה, ראה את אדם הראשון ונר דולק מעל ראשו, ויצא. ומאז היתה תאוותו על המקום הזה. אמר רב הונא, קודם שבא אברהם, רבים היו מבקשים לקבר שם, ומלאכי השרת היו שומרים המקום, על ידי אש שהיתה דולקת שם, עד שבא אברהם ונכנס, וקנה את המקום.

בילקוט מעם לועז (בראשית פרק י"א) כתב שאדם הראשון חפר את המערה בידו, וכך היה סדר הדברים: ביום הראשון טבל במימי הניחון, והגיעו המים עד צוארו, ועשה הפסקה צום שבועה שבועות מלאים, עד שעורו נעשה כמו

משי, וכל אותו זמן היה הולך ובוכה ומבקש רחמים מלפני הקדוש ברוך הוא שיכפר לו עוונותיו, וכשדעתו נחה אמר בלבו אחרי מותי בודאי ימננו אותי במקום אחד, ויעשו ממני עבודה זרה, לכן עשה מערה בת שתי קומות, וצוה לאנשיו לטמון אותו בתחתונה יפה יפה, כדי שלא יוכלו למצוא אותו. וכן מובא גם בילקוט שמעוני (בראשית פרק ג' רמז ל"ד).

מי בנה את בנין המערה

בספר "כפתור ופרח" (שהיה בשנת פ"ב לאלף השישי) כתב שמקובל שבנין המערה הוא מבנין שלמה המלך, מאבני המקום של בית המקדש. ובספר "במראה הפנים" לירושלמי (תענית כא.) כתב שהילני המלכה עשתה הכיפה בראש הבנין.

מתי ומדוע התאוו אברהם ושרה למעשה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ל"ו) מובא, שכשרץ אברהם להביא בן בקר, ברח בן הבקר ונכנס למערת המכפלה, ונכנס אחריו אברהם, ומצא שם אדם וחיה שוכבים על המטות ונרות דולקים עליהם, וריח טוב עליהם כריח ניחוח, לפיכך חמד את המערה לאחוזת קבר. ובזוה"ק (חיי שרה קכ"ז ע"א) הובא שראה אור גדול שמאיר במערה ונר שדולק שם. עוד מוסיף המדרש תנחומא (בוכר, חיי שרה ס"ג) שגם שרה בעצמה ידעה מקדושת המערה, שהמדרש דורש את כל פרק אשת חיל על שרה ואת הנאמר, זממה שדה ותקחהו (משלי לא, מז) דורש, שעוד בהיות שרה בחיים היה "זממה" – לקחת את שדה מערת המכפלה, "ותקחהו" שהרי נקברה בה.

המערה היא פתח גן עדן

כתב בספר טוב הארץ (עמוד ק"ד) מערת המכפלה אשר בחברון טוב"ב שם קבורת האבות, וידוע כי מערת המכפלה היא מעבר לגן עדן התחתון (זוהר ויחי דף ר"ט ע"א, ועוד בסמוך). כי עובר לסוחר"ר (בראשית כג, מז) בגימטריא אור"ח לג"ן, כי לסח"ר חסר ו' כתיב ובגימטריא חצ"ר לרמוז כי המערה כחצר לגן עדן כאשר יתבאר. וכן עובר"ר לסוחר"ר גימטריא תק"ע, כי עב"ר לסחר כתיב חסר, לרמוז שכל הדר בחברון הוא בטוח, וכל הנפטרים בה והנקברים בה זוכים לעלות נפשותיהם, כי הוא יתד תקוע לעבור לגן עדן תחתון בלא עיכוב ובלא מי שימחה בידם, כדי ללכת לגן עדן תחתון בלא צער.

ובתוב בזוהר הקדוש (ח"א דף פ"א ע"א) וזה לשונו, נשמה כד נפקת מהאי עלמא, אי זכאת עאלת בנתא דעדן דארעא דנטע קב"ה לרוחיהון דצדיקיא, כנוונא דהווא גנתא דעדן דלעילא, ותמן כל צדיקיא דעלמא, וכד נשמתא נפקת מהאי עלמא, עאלת במערתא דכפלתא דתמן איהו פתחא דגן עדן.

התפלות עוברות דרך מערת המכפלה

כתב הגאון המקובל רבי נתן נטע שפירא בספרו מגלה עמוקות (אופן דכ"ב), בקש משה להכנס לארץ ישראל, משום שהראה לו הקדוש ברוך הוא גם כן למטה שיש שם שבעה פתחים, כדאיתא בזוהר (פ' לך לך) שהנשמה הולכת בשעת יציאת נשמה מן הגוף דרך הפתח הראשון של מערת המכפלה, ששם נקברו האבות והאמהות אדם וחיה בקרית ארבע שהם ארבעה. וכן כל תפלו' שלהם כשהן עולות למעלה דרך מערת המכפלה הן עולות.

"וַיִּתֵּן-לִי אֶת-מַעְרַת הַמְּכַפֶּלֶה" (כג, ט)

מקור השם "מכפלה"

בעירובין (דף נג.) אמרו מאי מכפלה, שכפולה בזוגות.

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ב') מובא, שאמר אדם הראשון עד שאני בחיים אבנה לי בית מלון לרבצני. אמר ומה הלוחות על ידי שהן עתידין לכתוב באצבעו של הקדוש ברוך הוא, עתידין מימי הירדן לברוח מפניהם, גופי שגבלו שתי ידיו, ורוח נשמת פיו שנפח באפי, על אחת כמה וכמה, ולאחר מיתתי יבואו ויקחו את עצמותי ויעשו להם עבודה זרה, אלא הריני מעמיק את ארוני למטה בארץ מערה לפני ממערה, לפיכך נקראת מערת המכפלה.

האר"י ז"ל (שער הפסוקים חיי שרה ס"ג כ"ג) נתן טעם שנקראת ד' שמות: המכפלה, מערת המכפלה, שדה המכפלה, מערת שדה המכפלה. כי כל זה בשם ב"ן, שהוא פעמיים הוי"ה ב"ה, וה' ראשונה של השורש נקראת מערת המכפלה.

וה' של המילוי נקראת מכפלה, וה' שניה נקרא שדה המכפלה, וה' של המילוי שלה נקראת מערת שדה המכפלה.

"מכפלה" גימטריא קע"ה, כמספר שנותיו של אברהם אבינו. וכן "המכפלה" גימטריא ק"פ, כמנין שנותיו של יצחק. וגם המכפלה"ה עם ב' כוללים גימטריא יעקב.

סדר הקבורה של האבות במערה

בירושלמי מסכת תענית (דף כא.) כתוב, אבות דרך הסב הן קבורין. אברהם באמצע, יצחק למעלה ממנו, ויעקב למטה ממנו. וכתב בספר "מראה הפנים" על הירושלמי (נדפס בגליון הירושלמי תענית כא.) שעל כిפת המערה מצוייר סדר קבורת האבות.

ראשו של עשו

וכתב עוד המראה הפנים (שם) כי מן הצד של המערה יש תיבה עשויה בתוך עמוד הכותל, ושאל את השומר מה זה, ואמר שמקובלים הם כי ראשו של עשו ממון וקבור שם מלמטה, ולא כתבו שמו (לא הרטו את השם עשו שם רק...), כי אם עשו זה לסימן (ששם קבור ראשו).

ובסוף פ"ק דסוטה (דף יג.) מובא, כי חושים בן דן שקל קולפא ומחיה ארישיה דעשו (לקח אלה והיכה בה את ראשו של עשו) נתרו עיניה (קפצו עיניו) ונפלו אכרעיה (מחוריהן על רגליו) דיעקב. עד כאן. אם כן בגמ' מבואר שעניו של עשו נקברו שם.

אמנם במקובלים הראשונים (כגון הרמ"ק באור יקר נח שער א' סי' ט' כרך ד' דף מ') וכן הובא ברמ"ע מפאנו כתבו דכל ראשו נקבר שם.

"ויתן-לי את-מערת המכפלה" (כג, ט)

עדויות המבקרים בתוך המערה

בגמ' בבא בתרא (דף נח.) מובא, רבי בנאה הוה קא מציין מערתא (היה מסמן מערות קבורה, כדי שלא יטמאו על ידן), כי מטא למערתא דאברהם (כשהגיע למערת המכפלה), אשכחיה (מצא) לאליעזר עבד אברהם דקאי קמי בבא (שעומד בפני הפתח), אמר ליה מאי קא עביד (מה עושה) אברהם, אמר ליה, גאמי (שוכב) בכנפה (בחקיקה) דשרה וקא מעיינא ליה ברישיה (והיא מעיינת, בודקת בראשו). אמר ליה (ר' בנאה) זיל אימא ליה (לך אמור לו) בנאה קאי אבבא (עומד בפתח), אמר ליה ליעול (שיכנס) מידע ידיע (הרי ידוע) דיצר בהאי עלמא ליכא (בעולם הזה, בעולם העליון אין יצר הרע ולכן הוא יכול להכנס, למרות שבעולם הזה אין נוהגים כך), עייל עיין (נכנס, עיין) ונפק (ויצא). כי מטא למערתא (כאשר הגיע למערת) דאדם הראשון, יצתה בת קול ואמרה נסתכלת בדמות דיוקני (כלומר, הסתכלת באברהם, שהוא כעין דמותו של אדם הראשון) בדיוקני (בתמונת) עצמה אל תסתכל. הא בעינא לציוני מערתא (הרי צריך אני לציין את המערה)? (אמרו לו) כמדת (המערה) החיצונה (שם קבור אברהם) כך מידת הפנימית... אמר רב בנאה, נסתכלתי בשני עקיביו (של אדם הראשון) ודומים לשני גלגלי חמה.

בספר מסעות ר' בנימין (לרבי בנימין מטודילה) הביא שבני אדם ירדו למערה על ידי נתינת שכר לשומר, ובמערה השלישית יש ששה קברים ועל קבריהם חתומים אותיות חקוקים באבנים שמותיהם אברהם יצחק יעקב שרה רבקה ולאה. ויש שם חביות הרבה מלאות מעצמות ישראל.

בספר גלילות ארץ ישראל (שמחברו היה בשנת ה"א שפ"ו) מובא שהוא פיזר הרבה מעות עד שנתנו לו ליכנס, והוא היה בבנין שעל מערת המכפלה וירד לתוכו מ"ז מדרגות, ובא למערה רחבה שבתוכה ומשם יוצא רוח גדול ואי אפשר לעמוד שם כחצי רבע שעה.

וכתב הרמב"ם (אגרות קנאות, במבוא לאגרות הרמב"ם הערה י', נדפס ליפסיא תרי"ט), ובאחד בשבת תשעה בחדש (מרחשון) יצאתי מירושלים לחברון, לנשק קברי אבותי במערה, ואותו יום עמדתי במערה והתפללתי, שבת לאל יתברך על הכל, ושני הימים האלה שהם ששי (בו ביקר הרמב"ם במקום המקדש בכותל) ותשיעי (בו עמד במערת המכפלה) למרחשון נדרתי שיהיו לי כמו יום טוב ותפלה ושמחה בהם ואכילה ושתייה.

רבנו עובדיה מברטנורא (אגרות ארץ ישראל, יערי, עמ' 126) כותב לאביו בשנת רמ"ח, את תיאור מערת המכפלה וזה לשונו, וחלון קמץ יש מחוץ לחומה אשר על גבי המערה ואומרים שהוא כנגד קברו של אברהם אבינו, ואני עמדתי שם והתפללתי נגד החלון הקמץ ההוא.

מעשה נס שאירע כשירדו להתפלל במערה

בספר שערי ירושלים הובא מעשה שפעם אחת עצר הגשם מן השמים, וכל התפילות והתעניות וההשמתחויות על קברי צדיקים לא הועילו. וישלח הפחא ליהודים להתפלל על הגשם, ואמרו לו אם יניחו אותם לירד למערה יבא גשם מיד. בחרו עשרה צדיקים תלמידי חכמים בעלי קבלה, ונכנסו למערה וירדו חמש מדרגות ויקראו ספר ראשון בתהלים ושלאו ועדיין השמש זורחת, ירדו עוד חמש מדרגות וקראו ספר שני ועדיין השמש זורחת, ירדו עוד חמש וקראו ספר

שלישי ואמרו להם התקדרו השמים בעבים, והתחיל הגשם יורד. עזבו כוונות הגשם והתחילו להתפלל על הגאולה ובאה רוח סערה ברעש גדול ודחפתם החוצה, הבינו כי לא בא העת ויצאו.

רבי אברהם אזולאי זצ"ל ירד למערת המכפלה

פעם בא הפחא מקושטא לעיר חברון. ומנהג הערבים, שהולכים ביום ששי למערת המכפלה. בתוך הערבים הבאים למערת המכפלה היה גם הפחא הבא מקושטא, וכאשר ראה את פתח הבור מעל המערה, ביקש לרדת לתוך המערה, אך הבהירו לו שאין יצור אנוש אשר יעז לרדת למערה עצמה.

התעקש הפחא לראות מה בתוך המערה, הסיר את המכסה מעל פי הבור אשר מעל המערה, והתכופף. בתוך כך נפלה חרבו מן הנדן והתגלגלה למעמקי מערת המכפלה. חרב זו היתה משובצת אבנים טובות ומרגליות ושווה כל הון. גזר הפחא על אחד הישמעאלים לרדת לתוך המערה ולהוציא את החרב. שילשלו את אחד המשרתים בחבל לתוך הבור, והנה אך ירד, יצאה נפשו. הורידו עוד ישמעאלים אחרים, לא הספיקו להגיע למטה, והוציאו מתים. כיוון שראה הפחא כך, אמר, מה אעשה, וכי אמית את כל משרתי? אזי גזר על היהודים לרדת ולהביא את החרב.

הפילו יהודי חברון גורלות מי ירד למערה, ונפל הגורל על רבי אברהם אזולאי. כשראה הצדיק שעליו נפל הגורל, טבל ועלה ולבש בגדי לבן. כל אותו הלילה היו אנשי חברון יושבים לפניו, והוא דורש לפניהם בסתרי תורה. כשהאיר השחר, קם ואמר לחבריו שיתפללו עליו שלא יאונה לו כל רע. הלך אל מערת המכפלה, קשרוהו בחבל, וירד הצדיק לתוך המערה... כיון שירד, העלה להם את החרב בחבל והחל להתהלך בתוך המערה, וניגלו אליו נשמות האבות. עברו שעות, וכל היהודים ממתינים ומצפים, מתי ישוב רבי אברהם אזולאי מן המערה והאם יזכו לראותו, פן יקראו אסון. לבסוף נתן אות והעלוהו מן המערה, וכל יהודי חברון ששים ושמים לקראתו. בשובו מן המערה אמר לחבריו, שהראו לו מן השמים שבקרוב יסתלק מן העולם ויכנס לגן עדן יחד עם האבות.

כל אותו הלילה היו חבריו יושבים עמו, והוא דורש לפניהם בפרדס החכמה ובסתרי תורה בקבלה עד עלות השחר. כאשר הפציע אור הבוקר ירד הצדיק למקווה טבל ועלה, לבש בגדי לבן, קרא קריאת שמע, ויצאה נפשו במהרה... וכל ישראל מצטערים כי אבד חסיד.. (הובא בילקוט אור החיים, עמ' ע"ח).

"וְאֶקְבְּרָה אֶת מֵתֵי שְׁמָה" (כג, יג)

משה רבנו קבור במערת המכפלה, ומי עוד

מחילה יש מקברי אבות לקבר משה

כתוב בספרי (דברים וזאת הברכה רמז שנו"ז), סמליון אומר מחילה (מערה) היתה יוצאת מקבורתו של משה לקבורתן של אבות, נאמר כאן וימת שם משה (דברים לד, ה), ונאמר להלן, שמה קברו את אברהם ואת שרה אשתו (בראשית מט, לא).

עוד ראיתי כתוב (בילקוט הראובני פרשת ברכה, בשם ספר התמונה, סודות האות ר') כי משה וצפורה נקברו במערת המכפלה, ומה שכתוב, גם אתה לא תבוא שם (דברים א, לו), ושמה לא תבוא (דברים לב, נב), לא תבוא בעצמך, אבל המלאכים יביאוך שמה במהרה, שלא ידע איש את קבורתו אלא המלאכים, עיין שם. וראה למרן החיד"א בספר חומת אנך (פרשת חיי שרה) שהביא בן מרבנו אליעזר מגרמייזא, וזה רמז בר"ת מערת שדה המכפלה.

גם בספר תוספות השלם (כאן אות ה') הביא בן בשם רבנו אליעזר מגרמייזא מבעלי התוספות, שהמילה "שמה" יש בה אותיות משה. רמז שמשה קבור במערת המכפלה, כדאיתא בספרי (הנ"ל). ויש להוסיף שכן הפסוק, מערת שדה המכפלה (כג, יט) עולה ראשי תיבות משה.

וכך כתב בספר "התמונה" (נסודות האות ר'), שדה' זוגות נקברו במערה, ג' נגלו וב' נסתרות, הגלויות הם אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה, והנסתרות הם אדם וחווה משה וצפורה, ואף על פי שנאמר במשה ויקבור אותו בני (דברים לד, ו) הרי שמשה קבור בני ולא במערת המכפלה. פסוק זה למשל, כי הנה פסוק אחר יש בזה הסותרו, שנאמר ולא ידע איש את קבורתו (המשך הפסוק שם) הנה שלא יודעים את מקומו ואינו קבור בני שהוא מקום ידוע? אלא אלו ואלו דברי אלהים חיים, אמת שלא ידע איש את קבורתו, אבל המלאכים יודעים, לפי שהם קברו את משה במערת המכפלה. והראיה שהכתוב אומר, כי מנגד תראה את הארץ ושמה לא תבוא (דברים לב, נב), מדוייק לשון הפסוק "לא תבוא" בעצמך, אלא יביאך במהרה, וזהו לפי ששם נקבר משה על ידי המלאכים. ועל ענין אדם וחווה שקבורים במערת המכפלה, על כך יש לנו קבלה מדברי רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק כ').

"אַרְצָא אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף בֵּינִי וּבֵינְךָ מֵה-הוּא" ... וַיִּשְׁקַל אֲבִרְהָם לְעֶפְרוֹן... אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף עִבְרָא לְסַחֲרָא" (כג, טו-טז)

מה הפירוש "ביני ובינך מה היא"

כתב בספר תורת משה נתן (יונגרייז תרנ"ו) בשם אחיו הגאון רבי שמואל זאב אב"ד באיאם, שעפרון אמר לאברהם "ביני ובינך מה היא", וכוונתו היתה שהמספר הזה של ארבע מאות, רמוז באמצע האותיות של השם שלי ושלך, "ארבע מאות" הם נמצאים, "ביני", בין השם שלי, "ובינך" ובין השם שלך. ופירושו שהאות האמצעית של עפרון היא ר', וכן האות האמצעית אצל "אברהם" היא ר', ויחד זה ארבע מאות.

התורה כתבה "עפרון" חסר ו'

אבל התורה כאן כתבה "עפרון" חסר ו', ואז האות ר' אינה באמצע, אלא באמצע נמצאות האותיות פ' ור' יחד, ולפי זה לא מתאים החשבון של עפרון. וזו כוונת המדרש (בראשית רבה פרשה נ"ח ס"ז), שעפרון היה "נבהל להון", שהיה בהול לרדוף ולהשיג לעצמו הון של כמון, "איש רע עין", ולכן הוא ביקש ארבע מאות שקל, כמנין של "רע עין", "ולא ידע כי חסר יבואנו", שלא ידע שעבור זה יחסרו לו אות משמו.

כל זמן שהיתה המערה ביד עפרון, הקרינה עליו מקדושתה

בהקדמת ספר אבות על בנים (בראך, עמ' כ"ד, נדפס תרע"ד) ביאר את סיבת חסרון האות ו' משמו של עפרון, על פי דברי רבנו בחיי (ויקרא יא, מג) שכתב שמפני שהאות ו' היא אות מאותיות שמו הגדול יתברך, מתוך שם "הויה", לכן במקום שחסרה אות משמו, מראה הדבר שחסרה שם קדושה, לכן "קדוש" בכתוב מלא, מורה הדבר על קדושה וקירבה אליו יתברך, אבל "קדש" בכתוב חסר, מורה על טומאה וריחוק מן הקדושה, לכן אדם המיוחד לטומאה נקרא "קדש".

על פי דברי רבנו בחיי אלו, הוסיף האבות על בנים, שמעתה כל זמן שהיתה המערה בידו של עפרון, הקרינה עליו מקדושתה, והיה שמו מלא ו', ואילו היה נותן את השדה במתנה לאברהם אבינו היה מתעלה יותר. אבל מכיון שמכרה בכסף מלא, נתרקן מן הקדושה, וחסרה האות ו' משמו.

ובכמו שמצינו בחירם מלך צור שבשעה שסייע בבנין בית המקדש, נכתב שמו מלא עם ו', ככתוב, ויעש "חירום" את הכיורות (מלאכים א, ז, מ). אולם אחרי שעשה את הכל, ושלמה המלך שילם לו, נכתב שמו חסר כנאמר, ויכל חירם לעשות את המלאכה (שם, המשך הפסוק).

ובן מצינו כאשר ביקש דוד המלך לבנות את בית המקדש, קנה את שטח הר הבית מארונה היבוסאי, כפי שציוה עליו ה' על ידי גד הנביא, ושם נכתב שמו ארונה (שמואל ב, כד לאורך הפרק) בכתוב מלא עם האות ו'. ואילו לאחר שקנה אותה ממנו, כתוב שמו של "ארנה" חסר ו', כי נקרא בשם ארנן (דברי הימים א, כא, כב).

"וַיִּשְׁקַל אֲבִרְהָם לְעֶפְרוֹן... אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף" (כג, טז)

על מערת המכפלה אין הגוים יכולים לומר גזולה היא

כאמור אברהם קנה את המערה והשדה מעפרון בארבע מאות שקל כסף. ואמרו במדרש בראשית רבה (פרשה ע"ט ס"ז) אמר רבי יודן בר סימון זה אחד משלשה מקומות שאין אומות העולם יכולין להונות את ישראל לומר גזולים הן בידכם, ואלו הן: מערת המכפלה ובית המקדש וקבורתו של יוסף. מערת המכפלה דכתיב, וישמע אברהם אל עפרון וישקול אברהם לעפרון (בראשית כג, טז), בית המקדש דכתיב, ויתן דוד לארנן במקום שקלי זהב (דברי הימים א, כא, כה), וקבורתו של יוסף, ויקן את חלקת השדה (בראשית לג, יט), יעקב קנה את שכם.

"וַיִּשְׁקַל אֲבִרְהָם לְעֶפְרוֹן... אַרְבַּע מֵאוֹת שְׁקָל כֶּסֶף" (כג, טז)

למה אברהם שילם על מערת המכפלה

בספר פענח רזא (הלוי, חיי שרה כאן, נדפס בשס"ו) כתב טעם פלא על מה ששילם אברהם סכום של ארבע מאות שקל כסף, והוא משום שרצה אברהם, שיהיה לכל בר ישראל, חלק של אמה על אמה במערת המכפלה, ולכן שילם ארבע מאות שקל, שסכום זה לפי התורה הוא תשלום עבור שטח של ששים ריבוא אמה על אמה, לפי שיעור זרע חומר שעורים, כמנין שקבעה תורה בפרשת בחוקתי לפדיון שדה מהקדש.

ונבאר, כתוב בפרשת בחוקתי (ויקרא כג, טז), ואם משדה אחוזתו יקדיש איש לה' והיה ערכך לפי זרעו זרע חומר שעורים בחמישים שקל כסף. דהיינו המקדיש קרקע שבאה לו בירושה, ובא לפדותה, נותן להקדש חמישים שקל כסף

עבור כל שטח שראוי לזרוע בו זרע חומר שעורים. והחומר הוא כור, והכור הוא שלשים סאה, נמצא כי זרע חומר שעורים, הוא בית זרע של שלשים סאין מן השעורים. ובמסכת עירובין (דף כג:) ילפינו, דחצר המשכן היה ארכה מאה אמה על חמישים אמה והיה גודלה בית סאתיים. נמצא שכל בית סאה היא חמישים אמה על חמישים אמה, השוה אלפיים וחמש מאות אמה על אמה. ובבית כור שהוא שלושים סאה, יש שבעים וחמש אלף אמה על אמה (30 כפול 2500, יוצא 75,000), וכאמור בתורה, שויו חמישים שקל כסף.

מעתה צא וחשב שארבע מאות שקל כסף, ששילם אברהם, הן פי שמונה מחמישים שקל, ומכאן נדע את גודל מערת המכפלה והשדה שקנה במחיר זה, שבהן יש ששים ריבוא פעמים אמה על אמה (8 כפול 75,000 יוצא 600,000), כנגד מנין עם ישראל.

”וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף” (כג, טז)

מהיכן היו לאברהם אבינו 400 שקל שעובר לסוחר בכל העולם

מהיכן היו לאברהם אבינו 400 שקל עובר לסוחר בכל המדינות כולם. מבאר זאת המדרש תלפיות (הביאו בספר ילקוט שמעון, לסרי, חיי שרה, עה"פ ארבע מאות) בפרשה הקודמת כתוב, היניקה בנים שרה (כא, ז), וביארה הגמרא (בבא מציעא פז:) שאותו היום עשה אברהם אבינו משתה גדול, שהשתתפו בו כל גדולי עולם. מכל העולם באו מלכים ושרים יחד עם נשותיהן והביאו את בניהן, לראות הפלא הזה שבגיל תשעים שנה נולד לשרה בן, ונתנו את התינוקות שתניק אותם שרה לנסותה, לראות שלא הביאה אסופי מן השוק.

וכמה היו, ארבע מאות ושמונה שרות, כי הפונדק של אברהם היו לו 4 פתחים ובכל פתח נכנסו 102 שרות, כמו שכתוב, היניקה בנים שרה (כא, ז), "בנים" גימטריא ק"ב, כפול ארבע פתחים, יוצא ארבע מאות ושמונה, כמס' ח"ת, וכל אחת מהן הביאה מתנה, כי כך היה דרכם, וכמה הביאה, שקל אחד ממדינתה, ואם בן נעשה לאברהם אבינו 400 שקל כסף עובר לסוחר מכל המדינות כולם, ונתן אותם לעפרון.

”וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף” (כג, טז)

כמה הם ארבע מאות שקל

בבכורות (דף ג:) אמרו שארבע מאות שקל הנאמר כאן, היינו ארבע מאות קינטרין. ומעניין שלפי החשבון של משקלי זמנינו, הקנטר משקלו ארבעים ושתיים וחצי קילו כסף (ראה מדות ושיעורי תורה, ביניש, עמוד תמ"ו). נמצא שאברהם נתן לעפרון לפי משקל זמנינו שבע עשרה אלף קילו כסף, שהוא לפי ערך זמנינו, ארבע מליון ומאה שבעים ושלוש אלף וחמש מאות שקל.

”וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן וַיִּשְׁקַל אַבְרָהָם לְעֶפְרוֹן אֶת הַכֶּסֶף אֲשֶׁר דָּבַר בְּאָזְנֵי בְנֵי חֵת אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עֹבֵר לְסוֹחֵר” (כג, טז)

אבימלך נתן לשרה אלף כסף בשביל אברהם עבור עפרון

במדרש (בראשית רבה פרשה נ"ח סי' ז') איתא על פסוק זה, הדא הוא דכתיב, נבהל להון איש רע עין (משלי כח, כב), זה עפרון שהכנים עין רעה בממונו של צדיק. ולא ידע כי חסר יבואנו (שם המשך הפסוק), שחיסרתו התורה ו' (התורה החסירה את האות ו' משמו של עפרון) הדא הוא דכתיב, וישמע אברהם אל עפרון, וישקול אברהם "לעפרון" (בראשית כג, טז) עפרן כתיב, חסר ו'.

ובאדרא רבא כתוב לבאר רמז בדברים, שעפרון היה איש "רע עין", וגימטריא של "רע עין", הוא ארבע מאות, ולכן הוא ביקש ארבע מאות שקל כסף מאברהם. ואם לא היה מבקש, היה מקבל אלף שקל, כי אבימלך נתן לשרה אלף כסף, ורצה אברהם לתת אותם לעפרון. אבל מכיון שבקש 400, קיבל רק 400, ולכן חסר אות ו' שמו של עפרון, לאמר לך, שהפסיד 600 שקל, הנרמזים באות ו' שנחסרה משמו.

”וַיִּשְׁמַע אַבְרָהָם אֶל עֶפְרוֹן” (כג, טז)

למה אברהם לא התווכח על המחיר

לשון הפסוק מורה, שמיד כאשר שמע אברהם את הסכום שקצב עפרון, שילם אותו, בלי לפצות פה ולצפצף, ולא התווכח על המקח כלל. דומה הדבר למה שכתב החיד"א בפני דוד (פרק י"ד סעיף ו') שרבנו האר"י היה קונה מצוה בכל מחיר שמבקשים בלי ויכוחים, כאשר היה שואל המוכר בפעם הראשונה. וזאת כדי שלא יהיה אחיזה בזה לקליפות. ולכן יש לומר שמיד כאשר "שמע אברהם" את בקשת עפרון, שקל לו את הכסף ללא אומר ודברים.

"וַיִּשְׁקַל אֲבָרָהָם לְעֶפְרוֹן... אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף" (כג, טז)

עפרון כלפי חוץ נראה כמנומס, אך בפנימיותו הוא "חתול"

פלא גדול היא ההנהגה של עפרון, בתחילה עפרון הציע לאברהם ליטול את השדה בחינם ללא תמורה כנאמר, לך נתתיה (כג, יא), הנה לנו נדיב לב בכל מאודו, ואילו אחר כך עפרון משנה את עורו מן הקצה אל הקצה, ולוקח בתמורה לקרקע ארבע מאות שקל כסף עובר לסוחר (כג, טז), כסף שניתן לסחור עמו בכל מקום בעולם? מתרץ זאת הסבא מקלם (הובא בדרכי מוסר ריש חיי שרה עמ' נ"ד) על פי הסיפור הבא:

בדורו של הרמב"ם היה ויכוח בין הרמב"ם לחכמי מלך מצרים, האם אפשר לשנות את טבעם של בעלי חיים. יועצי המלך טענו שאפשר לשנות את טבעם של בעלי חיים, ואילו הרמב"ם טען שאי אפשר לשנות את טבעם.

חכמי המלך לא הירפו לרגע ורצו להוכיח לכולם את חכמתם. ועל כן לקחו חתול והתחילו לאלף אותו. החתול "הכשרוני" בזמן קצר הבין את הנדרש ממנו והחל להפתיע את מאלפיו, עד אשר החזיק בידיו מגש עם כוסות ואת המלך לכיכרה של עיר. ברחובות נתלו שלטים "החתול המנומס", "ערב מרתק ומשעשע". כולם הגיעו חוץ מהרמב"ם. היועצים לא רצו לפתוח את הקרקס ללא הרמב"ם. מיד ציוו על פקידי המלך להביא את הרמב"ם.

הרמב"ם, ששכח מהויכוח, הגיע בליווי הפקידים לשולחן הכבוד. המנחה פתח ובקש מיועצי המלך להציג בפני הקהל את "החתול המנומס", ולקול תשואות הקהל, הגיע החתול כשהוא מהלך עם מגש עמוס כוסות שתיה. הרמב"ם, שעמד נבוך לצד היועצים, הוציא מכיסו את קופסת הטבק על מנת להריח ולהפיג את שיעמומו. ולא ידע שה' הקדים רפואה למכה, שבפעם הקודמת כשהשתמש הרמב"ם בטבק, זימן ה' עכבר קטן שיכנס לקופסא וכשסגר הרמב"ם את הקופסא, העכבר ניצוד בתוכה, ועתה כשפתח את קופסת הטבק, זינק לו העכבר הקטן החוצה. החתול המנומס בראותו עכבר, שכח את נימוסיו, זרק את מלוא המגש ורדף אחר העכבר.

קם הרמב"ם ואמר לנוכחים, עכשיו ראיתם כמו עיניכם, שחתול נשאר חתול, ואינו יכול לשנות את טבעו, והוא יכול רק להתחפש למנומס ותו לא.

כך תירץ הסבא הקדוש, עפרון ניסה להיות מנומס, אך לא יכל להתגבר כאשר ראה את סכום הכסף ולכן שינה את גישתו.

"אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עִבֵר לְסַחֵר" (כג, טז)

המתבונן בדבר יראה שהמילה שק"ל באה בראשי תיבות לכבוד קבורת שרה. לאלפינו בינה, שלכבוד קבורת הצדיק לא יחוס על שקליו.

"אַרְבַּע מֵאוֹת שֶׁקֶל כֶּסֶף עִבֵר לְסַחֵר" (כג, טז)

האותיות הקודמות לסחר הם נזק

"עובר לסחר" כתוב חסר ו', הרי שעפרון שהיה משאו ומתנו שלא באמונה נקרא סחר חסר ו', לרמוז שלא יצא לו רווח מעסקיו, כי נשאר "חסר", הא כל מי שמשאו ומתנו באמונה, קוראים לו סוחר מלא. וכפי שנאמר, לא יחסרו כל טוב (תהלים לד, יא), שמי שאינו חסר שנאמר עליו "לא יחסרו", הוא "כל טוב".

עוד רמז החיד"א בחומת אנך (חיי שרה אות ו) שהאותיות הקודמות לאותיות "סחר" הם נזק, הרי ששורשו של סוחר חסר ו' הוא נזק.

"וַיָּקָם שִׂדָּה עֶפְרוֹן אֲשֶׁר בְּמִכְפֶּלֶה" (כג, יז)

אברהם התפלל עד אותה השדה

מובא בזוהר הקדוש (ח"א דף קכח ע"א) שאברהם היה מתפלל כל יום ויום, כי הוא תיקן תפילת שחרית, ולא היה רוצה להתפלל בתוך העיר, ולכן היה יוצא להתפלל עד אותה השדה שהיתה מעלה ריחות עליונים מגן עדן, והבין ששורש הריח הוא במערה, וראה שם אור יוצא מתוך אותה המערה, לכן משם ואילך התפלל תמיד שם, ושם דיבר עמו הקב"ה, ולכן רצה לקנותה, כי הבין את מעלתה. ואם תאמר, אם כן, למה לא ביקש לקנותה עד עתה? אלא כדי שלא ישגיחו שיש לו ענין חשוב במקום זה וימנעוהו מלקנות אותה, אך עכשיו שנצרך אליה, אמר, הרי עתה הזמן לבקש ולקנות אותה, כי עתה לא ישגיחו עלי רק יאמרו שקבר לאשתו הוא מבקש.

ועפרון לא ידע את ערכה של המערה, כי גם כאשר הסתכל בה, ראה רק חשך בתוכה, ועל כן מכר אותה. תדע שכן הוא, כי עפרון מכר לאברהם גם מה שלא נתבקש, את כל השדה ואת המערה אשר בו, לפי שכל השדה כולל המערה היה מאוס בעיניו ולא ידע את ערכו.

כשנכנס אברהם למערה, נתגלו לו ב' קברים

ממשיך הזוהר הק' ומגלה, כשנכנס אברהם למערה, ראה שם אור גדול, והורם העפר לפניו ונתגלו לו ב' קברים, ובתוך כך עלה אדם הראשון מקברו בצורתו, ושחק לפניו, בכדי שלא ייעצב. כי שנינו שבשעה שהאדם מסתלק מן העולם, רואה את אדם הראשון ואז הוא מת. אבל אברהם, למרות שהסתכל בצורתו, נשאר בחיים. ושאל אברהם אינו את אדם הראשון, האם היכל הנשמות של גן עדן נמצא כאן? ענה לו אדם, אכן, בודאי קבר אותי הקב"ה כאן, לפי שזה המקום הוא סמוך לגן עדן ויש כאן מנוחה לנפש. אך מאותו זמן שנקברתי כאן, עדיין לא הגיעה נשמתי אל מקומה הראוי, עד שבאת אתה לעולם ותקנת מה שאני קלקלתי. ועתה מכאן ואילך יהיה לי ולכל העולם קיום בגלגלך. ובשעה שנכנס אברהם במערה והכניס את שרה לשם בכדי לקברה, קמו כנגדם אדם וחיה ולא רצו לקבלה להקבר שם, כי אמרו, הלא אנו עדיין בבושה לפני הקב"ה בעולם העליון, בשביל אותו החטא שגרמנו, ועכשיו תתווסף לנו בושה אחרת מפני המעשים הטובים שבכם. אמר להם אברהם, הרי אני מוכן להתפלל לפני הקדוש ברוך הוא בשבילך שלא תבוש עוד לפני לעולם. מיד כתוב, ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו (כג, יט), מאי "ואחרי כן"? אלא אחרי שקיבל אברהם עליו דבר זה להתפלל על אדם הראשון, נתפיים אדם הראשון ונכנס חזרה למקומו. אך חיה לא רצתה לחזור וליכנס למקומה, מבושתה מאישה אדם, שמא לא יקבלנה, שיאמר לה, ראי הצדקת שרה הזאת, כמה טובה גרמה לבעלה, ואת כמה רעות גרמת לי. עד שקרב אברהם ואמר לה שבשלומה של שרה יהיה גם לה שלום, והכניס אותה אצל אדם והסכים אדם לקבלה בשבילו.

ומדויק הזוהר הקדוש, שלכן כתוב, אחרי כן קבר אברהם "את" שרה אשתו, ולא נכתב, ואחרי כן קבר אברהם לשרה אשתו, כי המלה "את" באה לרבות את חיה, שגם אותה הכניס אברהם בחזרה למקומה...

השמים והארץ נבראו בזכות אברהם

ועל זה פירש הזוהר הקדוש את הפסוק, אלה תולדות השמים והארץ בהבראם (בראשית ב, ד) שרבותינו דרשו (במדרש תנחומא לך לך סימן ד') "בהבראם", באברהם בראם. דהיינו בזכות אברהם בראם. ופירושו, ש"השמים והארץ" רומזים לקדוש ברוך הוא ושכינתיה, שהתולדות שלהם, הם אדם הראשון וחיה, כלומר, איך זכו להתקן אדם וחיה ולחזור אל צור מחצבתם בעולם, בזכות אברהם אינו. עד כאן מהזוהר הקדוש.

מעשה נורא ב"מגלה עמוקות"

לאחר הסתלקותו של בעל ה"מגלה עמוקות" זי"ע, בא יום אחד לקראקוב אברך צעיר שחזותו מעידה עליו, כי הלך עני הוא, ופנה אל גבאי החברא קדישא כשבקשה בפיו, מכיון שראה כי בקרבת קברו של הגאון מצויה חלקת קבר פנויה, חפץ הוא לרכוש חלקה זו עבור עצמו. ואף הציע סכום הגון לשם כך.

כאשר שמעו הגבאים את דברי האברך, החלו לגעור בו, "מי אתה כי תחשוב עצמך ראוי לשכב במקום קדוש כזה? ומה עוד כאשר ידענו כי בעל ה"מגלה עמוקות" ביקש להשאירו פנוי?"

אולם האברך לא הרפה ואמר, "לומר לכם מי אני, אינני יכול. אך שתדעו כי ראוי אני להיקבר שם ומוכן אני לשלם סכום נכבד עבור רכישת הקבר". כך נדנד מידי יום ויום. עד שחלפו ימים וגבאי החברא קדישא החליטו להיפטר ממנו בצורה מכובדת וכה אמרו לו, "אם תסכים לקחת על עצמך את בנייתה של הגדר המקיפה את בית החיים (סכום עתק באותם ימים), נסכים לבקשתך". הם היו בטוחים שממילא אין ליהודי הנ"ל סכום כה גבוה, וכך הם יתפטרו ממנו אחת ולתמיד...

אך מה גברה תדהמתם שבעתים כאשר לאחר שעה קלה, חזר האברך עם כל הסכום הדרוש וביקש לערוך הסכם ותקיעת כף.

הגבאים שלא ידעו להשיא עצות לנפשם, החלו לנסות ליישב את דעתם ולומר זה לזה, הרי ההוצאות כאן הן מרובות, שמירת בית החיים, הגדר הזקוקה לתיקון, הניקיון והתחזוקה, וקופת החברא קדישא ריקה, והנה הזדמנות נקרתה לפנינו למלא את הקופה, כי בכספים שהציע האברך תמורת החלקה, ניתן יהיה למלאות רבות מן ההוצאות.

ממילא, אמרו הגבאים לעצמם, הן אברך זה צעיר הינו, ואנחנו זקנים... ועד המאה עשרים של אדם זה, אנחנו כבר לא נהיה כאן... והרי שום עד אין בינותינו... וסיכמו ביניהם לעשות עמו הסכם. ואכן, הם התמו על שטר כי החלקה שביקש שמורה היא לו.

מה נדהמו הגבאים אשר לא העלו על דעתם בא, שכבר ביום שלמחרת הם יצטרכו לטפל בו... כי ביום שלמחרת נודע, שאותו האברך הפלאי נסתלק לבית עולמו בפתע פתאום!

נחרדו הגבאים חרדה גדולה, שכן אפילו את שמו הם לא ידעו, ומה הם יעשו כעת, איך הם יעשו כזה דבר לקברו על יד ה"מגלה עמוקות" והרי כל העיר תהיה כמרקחה, מהחשש לקפידתו של בעל "המגלה עמוקות"...

לאחר התלבטויות רבות, הם החליטו לא לספר זאת לאיש, וניחמו את עצמם בכך שאיש אינו מכיר את האברך, אין לו קרובים או ידידים, ובעיקר, אין איש יודע ממעשה המכירה. הן הכסף הולך כמובן למטרות טובות, והכל יבא על מקומו בשלום...

האברך נקבר, כמנהג ישראל, בחלקה רגילה, ומלבד יום הפטירה לא צויין על מצבתו דבר, אפילו לא שם הנפטר. בלילה, בא האברך בחלום אל הגבאים וטענה בפיו, "הסכמנו על עסקה בצורה ברורה ומפורשת, ואתם את חלקכם לא קימתם! שילמתי עבור חלקת הקבר ואתם נתתם לי תקיעת כף, וקברתוני במקום אחר. אתבע אתכם לדין בבית דין של מעלה"...

נחרדו הגבאים, אבל ניסו לומר לעצמם ש"החלומות שווא ידברו", וש"דברי חלומות לא מעלין ולא מורידין". אולם משנשנה החלום בלילה שלאחריו ובוזבא אחריו, הבינו שלא יצאו ממנו נקיים...

כדרכם של יהודים, הם נכנסו לשפוך שיח לפני המרא דאתרא של העיר קראקוב באותה העת הלא הוא הב"ח זי"ע. "את הטאנו אנו מזכירים היום", אמרו הגבאים, כך וכך היה מעשה, מכרנו את שאינו ראוי, וכך וכך עלתה בידנו, והנה האברך הנפטר בא אלינו בחלום בדין ודברים, ורוצה לתובענו בבית דין של מעלה, ואנו אנא אנו באים!

שמע הב"ח בכובד ראש את דבריהם, והורה להם שבעת שיבוא האברך שוב בחלומות לתובעם, יענו לו כך, "התורה לא בשמים היא, ואין דנים בפני בית הדין של מעלה, אלא רק בזה של מטה. ואם הוא הפיץ במשפט צדק, יבוא ביום פלוני, במקום פלוני ויתבעם בפני בית הדין, והיה אשר יאמרו הדיינים הוא יקום".

כששב האברך ובא בחלום, בשומעו את דברי הרב הב"ח אשר כפי הגבאים הסכים מיד, והודיע על בואו באותו יום שנקבע.

ביום המיועד, הותקנה בבית הכנסת מחיצה שמאחוריה תיסתר רוחו של האברך, וכשהגיעה שעת ה"דין תורה", נשמע כמיז רחש מאחורי הפרגוד, ונפתח הדין...

ציזה הרב על האברך שירצה את דבריו בפני בית הדין, וזה עשה כדבריו, ושמה את טענותיו ובסיכום הדברים תבע, שעל החברא קדישא לקיים את דבר ההסכם ולהביאו למנוחת עולמים במקום הקנוי לו.

כשנתבקשו גבאי החברא קדישא לענות לדברי התובע, עמדו ואמרו, הן אמת שכך היה סיפור המעשה, אולם היה זה מקח טעות, מעולם לא עלה בדעתנו לטמנו בסמיכות לקברו של הרב בעל "מגלה עמוקות", אין זה לפי כבודו של הרב, וזה בניגוד לצוואתו, התובע לא רצה לגלות לנו מי הוא, וכך לא ידענו אם ראוי הוא לכך, לכן עשינו מה שעשינו כדי לפוטרו מאיתנו, אך הוא הביא את כל הסכום שבקשנו, וכך לא היתה בידנו ברירה אלא להסכים עמו... הב"ח פנה אל המנוח שיאמר מה שמו ומי הוא, בכדי שיראה בית הדין שמא ראוי הוא להיקבר אצל ה"מגלה עמוקות". אך האברך סירב בתוקף לגלות דבר על אודות עצמו, באומרו שאין זה ממין העניין, ואת ההסכמה שבתקיעת כף יש לקיים כלשונה.

לאחר ששמעו הדיינים את הצדדים, ישבו ושקלו וטרו בדבר, ובסופו של יום יצא הפסק:

"מכיון שהמנוח קנה בלי שום צל של ספק את חלקת הקבר, ומן הראוי שיקבר בה כפי שהובטח לו, אך מאידך ניסא אין בית הדין יודע אם האיש הוא לפי כבודו של בעל ה"מגלה עמוקות", ואם ראוי לעבור על צוואתו למענו, ומכיוון שאנשי החברא קדישא כבר יצאו ידי חובתם כלפי המנוח בזה שטמנוהו היכן שהוא, לכן אין אנו מחייבים את החברא קדישא להעבירו לקבר שליד הרב הגאון. אבל כדי לצאת ידי חובת אלהים ואדם, ומחמת הספק, יפתחו את שני הקברים, זה של האברך וזה שליד קבר ה"מגלה עמוקות", ויותרום פתוחים למשך הלילה. "ואתה", סיים הב"ח בפנותו אל המנוח שמעבר למחיצה, "אם אכן ראוי אתה לשכב ליד הרב בעל "מגלה עמוקות" תעבור לבדך אל הקבר הנכון לך"...

למחרת עם בוקר, שלח הב"ח את שליח בית הדין יחדיו עם אנשי החברא קדישא לבדוק מה נעשה בקברו, ויחרדו אל ליבם, כי ראו את קברו של האברך שהיה ריק, ואילו הקבר ליד בעל "מגלה עמוקות", היה מלא...

כששבו וסיפרו זאת לב"ח, הבין הב"ח שאותו איש, הוא קדוש ונסתר עד למאד, וכינס את כל אנשי עירו לחלוק לו כבוד אחרון ולבקש את סליחתו מעל קברו. והורה הב"ח להקים מצבה על קברו ולכתוב עליה.

"פה נטמן האברך לא נודע מיהו, יגיד עליו רעו". כלומר, "רעו" הוא "המגלה עמוקות" הקבור על ידו, "יגיד עליו" מיהו... לאחר שנים רבות נמחק הכתוב מן המצבה. בשנת תקצ"ב הוקמה מצבה חדשה על הקבר וחרטו עליה את הדברים הבאים:

"ציון לנפש חיה פה מצאנו, ודעת שמה לריק יגענו,

יען נמצא קבור באשמנים, ותמחנה אותיותיו מרוב שנים,

אכן יגיד עליה רעו גאון עוזנו, מגלה עמוקות ומגיה חשבנו,

כי רב כבודו בשם תפארת, להשאר בדור דורים למזכרת,

גבאי הח"ק זאת אל לבב השיבו, ומצבה חדשה על קברו הציבו,

תקב"ץ לפ"ק לבריאת ארץ ושמייה".

"זה בריך את אברהם בכל" (כד, א)

למה עד אז אברהם לא יוכל להוליד

מורנו ראש הישיבה הגר"י צדקה זצ"ל בספרו קול יהודה (פרשת חיי שרה, עמ' קל"א) כתב בשם הגאון הצדיק רבי דוד יונגרייז זצ"ל, כי מה שנכתב "בכל", בא ללמדנו דבר חשוב והוא, אנו רואים שלאברהם אבינו לא היו בנים רק בזכותו והוצרך לבשורת המלאכים, ואילו כל האנשים, יש להם בנים בקלות, בלי טורח וללא מלאכים, ולמה דוק אברהם אוהבו של הקדוש ברוך הוא צריך נס?

ובאר, היות ומאברהם אבינו היה צריך לצאת העם הנבחר, רצה ה' וכבש מעיינו של אברהם בצעירותו, כדי שלא יהיה לזרעו של אברהם קשר עם תרח אביו, עד שיבש המעיין ונקצץ האילן, כך לא תהיה השפעה לתרח על תולדות אברהם אבינו, ורק כשהזקין, שכבר נפסק הקשר, אז הוליד בן בדרך נס, וזהו הנאמר כאן, וה' בריך את אברהם "בכל", גמטריא בן, שהבן הזה "כולו" מאברהם אבינו ואין בו השפעה של תרח כלל. ולכן אחרי פסוק זה מספרת לנו התורה שרצה אברהם אבינו להשיא את בנו הטהור, אשה מבית טוב.

ובן הביא בשם הגאון בן איש חי בספרו ברכת חיים (הפסרת מסעי) שלא רק האבות היו עקרים, אלא גם האמהות היו עקרות, כדי להפסיק את הקשר עם אבותיהן, ועל ידי כך יקימו דור חדש קדוש וטהור, וזה הפסוק, ואנכי נטעתוך שורק כלה זרע אמת (ירמיה ב, כא).

"ואברהם זקן בא בימים זה בריך את אברהם בכל" (כד, א)

למה נעשה אברהם זקן בא בימים

צריך ביאור מהו לשון התורה, זקן בא בימים, וכי יש זקן שאינו בא בימים ועוד, מהו הקשר בין כך שאברהם זקן, לכך שה' בריך את אברהם?

הגר"א בספר דברי אליהו (וירא עמ' י"א) ביאר, שיש אדם שנראה זקן אף שלא בא בימים עדיין, ואף שהוא צעיר, נראה זקן מרוב הצרות שבאו עליו. ויש אדם שכל ימיו היו בטובה ונעשה זקן כטבע העולם, שהי שנים הרבה ובא בימים. ובזה יובן לשון התורה "ואברהם זקן", רצונו לומר מה שנעשה אברהם זקן, אל תחשוב שמריבוי הצרות נעשה זקן, אלא נעשה זקן בשביל שבא בימים, והוא בדרך טבע העולם, יען כי, "וה' בריך את אברהם בכל", ומהיכן יהיו לו צרות, אם כן בודאי הזקנה באה לו בדרך הטבע, בשביל שבא בימים.

אברהם ניצל את חייו לתורה ומצוות

ועוד פירש בספר עטרת אליהו (הובאו הדברים בספר לבוש יוסף, ישר, חיי שרה עמ' ק"ג) מהו "זקן בא בימים", שאברהם בא בימים עם הזקנה, כלומר שלא איבד זמנו לריק, אלא ניצל את חייו לתורה ויראת שמים, כי ידע להעריך את החיים היקרים לתורה ומצוות ולכן בירך אותו ה' בכל.

ולחבנת הדברים יש להקדים את המעשה דלהלן: מעשה באדם שנודמן לעיר הרחוקה מישוב וכל תושביה יהודים יראי ה' בתכלית. ובין היתר ביקר במקומות הקדושים שבה, וכן ביקר בבית הקברות. והנה בהיותו בבית הקברות, עבר על פני המצבות, וראה דבר מוזר מאד, על המצבות חרוט גילם של הנפטרים, זה חי עשר שנים ומספר חדשים. וזה

חי עשרים שנה ומספר שבועות, זה שלושים שנה ומספר ימים, והקשיש שבכולם אינו עובר ארבעים שנה. תמה מאד על זה ואמר, האם ארץ זו אוכלת יושביה, והרי במו עיני ראיתי בתוכה אנשים זקנים ובאים בימים.

ניגש אותו אדם לראש החברא קדישא להבין את פשר הדבר. אמר לו ראש החברא קדישא, דע לך, כי מנהג מקומנו מימי קדם לרשום על המצבות רק את החיים הרוחניים שחי אדם על פני האדמה, והם הזמנים שניצל אותם לתורה ולמצוות, וכל אחד מאתנו מיום עמדו על דעתו רושם כל שעה ושעה שהקדיש לתורה ולעבודה וגמילות חסדים, ובעת פקודתו אנו מצרפים את השעות לימים, וימים לחדשים, וחדשים לשנים, ורק את הסכום נמו של החיים הרוחניים רושמים על המצבה, אבל שאר כל חיי ההבל לא נזכרים, כי מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש. וחכמינו אמרו, למעלה מן השמש, והיא תורה ומצוותיה, יש יתרון (ויקרא רבא פרשה כ"ח ס"א). ואם כן חיי האדם האמתיים, הם אלו שהקדיש לתורה ומצוותיה. כששמע אותו אדם דבר זה, עמד וקרא בהתפעלות, "ברוך ה' שבחר בעם סגולה".

על פי זה יובן הפסוק "ואברהם זקן בא בימים", שאברהם לא היה זקן "ברוטו", אלא "בא בימים", בא בחשבון הימים, שכל ימי חייו עלי אדמות לא היתה שעה אחת לבטלה, ולכן "וה' ברך את אברהם בכל".

הסבא מקלם אמר לילדים שלא יאבדו את השנים שחיים בהם

כמו כן מסופר על רבנו שמחה זיסל ברוידא זצ"ל (הסבא מקלם) שהיה מעורר את בניו משנתם ואומר להם, ילדים אתם מאבדים את השנים שחיים בהם, ואת המלכות שהקדוש ברוך הוא המליך אתכם על כל הבריאיה.

השפת אמת נפטר צעיר והאריך ימים

על האדמו"ר רבי אברהם מרדכי זצ"ל בעל ה"אמרי אמת" מנור מסופר, שכאשר נפטר אביו רבי יהודה אריה ליב, בעל ה"שפת אמת", אמר לאחיו רבי משה בצלאל זצ"ל בתוך השבעה, הידעת שאבינו האריך ימים? אחיו הרים את עיניו בתמיהה, הרי אבינו נפטר בדמי ימיו?! והשיבו, כיון שהיה ער ביום ובלילה, והלילה היה שווה ליום בתורה ובעבודת ה', הרי שהתארכו לו השנים.

האבן עזרא פגש מבוגר בן חמש

פעם פגש האבן עזרא אדם, ושאלו, בן כמה אתה? ענהו, בניל חמש. תמה על כך, הלא אתה נראה בניל ארבעים? אמר לו, אל תזכיר לי את שנותי הקודמות שבהם הכעסתי את הבורא יתברך, ורק לפני חמש שנים חזרתי בתשובה, והן השנים האמיתיות שלי בעולם הזה (לבוש יוסף עמ' ק"ד).

"ואברהם זקן בא בימים" (כר, א)

עד אברהם לא היתה הזקנה ניכרת בליבון שיער

הגמרא בבא מציעא (דף פז.) דורשת בדרך אחרת את הפסוק, זקן בא בימים, וכי יש זקן שאינו בא בימים? ומבארת הגמרא, שעד אברהם אבינו לא היתה זקנה, ומפני שקלסתר פניו של יצחק היה דומה לאברהם, באו אנשים לכלל טעות ומי שרצה לדבר עם אברהם היה טועה ומדבר עם יצחק, ומי שהיה רוצה לדבר עם יצחק היה טועה ומדבר עם אברהם. על כן התפלל אברהם שיהיה הבדל בינו לבין בנו, וקבל ה' את תפילתו, והיתה ניכרת עליו הזקנה, שנאמר "ואברהם זקן בא בימים", ועל ידי זה ראו את ההבדל בינו ובין יצחק בנו, ובין איש זקן לצעיר.

הקשה המהרש"א (חידושי אגדות שם ד"ה והוה זקנה), הלא גם לפני אברהם היתה הזקנה מצויה בעולם, שכבר כתוב בתורה קודם לאברהם כמה פעמים "זקנה" כגון באנשי סדום שנאמר, "מנער ועד זקן" (בראשית יב, ד), וכתוב, "ואבינו זקן" (שם, לא), ובאברהם גופיה כתיב "ואדוני זקן" (בראשית יב, יב), ובן, "אברהם ושרה זקנים" (שם, שם, יא), ומה נתחדש כאן בפסוק ואברהם זקן בא בימים?

תירץ המהרש"א, שבודאי כבר היתה הזקנה קיימת בעולם אצל מי שבא בשנים, אבל לא היתה הזקנה ניכרת בליבון שיער, ולכן לא ידעו בני אדם להבחין בין אברהם ליצחק, ועל זה ביקש אברהם שתהיה הזקנה ניכרת בליבון שיער, ונתמלאה בקשתו.

בלידת יצחק חזר אברהם לצעירותו

דבר נפלא כתבו בעלי התוספות ז"ל בספרים מושב זקנים (כאן) ובפענח רזא (כאן), שעל כן נאמר כאן "ואברהם זקן" אף שכבר נאמר לעיל ואברהם ושרה זקנים (יה, יא), מפני שבלידת יצחק חזר אברהם לצעירותו, והפסוק "ואברהם ושרה זקנים" נאמר עוד לפני לידת יצחק, וחזרה התורה לומר שהזדקן אברהם שנית אחר שהתפלל על הזקנה. ולפי פירושה של בעלי התוספות ז"ל מתיישבת קושיית המהרש"א הנ"ל.

מטבע של אברהם אבינו

חז"ל אמרו (ב"ק צ"ג): איזהו מטבע של אברהם אבינו? זקן וזקנה מצד אחד, בחור ובתולה מצד אחר. עד כאן. לפי פשוטו, אברהם שהיה מלך וכדרכי המלכים הוציא מטבעות שבהם חותמו, שהיה מטבע מצד אחד דמות זקן וזקנה, הם אברהם ושרה, ובצידו השני של המטבע טבוע, בחור ובתולה, הם יצחק ורבקה. ובדרך רמז יש לומר שכוונת חז"ל, שאברהם אבינו הצטיין במידת החסד על ידי הכנסת אורחים עם המלאכים, ואילו יצחק אבינו הצטיין ביראת שמים, כפי שאומרים עליו "פחד יצחק". באו חז"ל לרמוז "זקן וזקנה מצד אחד", שיש לאדם לנהוג במידת הטובה של אברהם ושרה, שהמזון הוא ה"מטבע" יהיה בידנו לעשות בו חסד צדקות ומצוות. ומצד שני של ה"מטבע" יהיה טבוע "בחור ובתולה", רמז ליצחק ורבקה שמידתם יראת שמים, לאמור שמלבד החסד במזון, גם עלינו לנהוג במזון שיהיה נקי מכל גזל וחטא, ואז יהיה המטבע שלנו כמטבעו של אברהם אבינו. (תפארת שמשון, פינקוס, חיי שרה עמ' רנ"א).

וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בְיָמָיו וְהָ' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכָל (כד, א)

אברהם אבינו תיקן את ז' ימי בראשית את שבירת הנקודות

בזוהר הקדוש (ח"א דף קכ"ט ע"א) רבי יהודה פתח, אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך (תהלים פה, ה), תא חזי, אברהם אתקריב לגביה, ותיאובתיה דיליה הוה כל יומי בהאי, ולא אתקריב אברהם ביומא חד, או בזמנא חדא, אלא עובדוי קריבו ליה בכל יומי מדרגא לדרגא, עד דאסתלק בדרגוי כד הוה סיב, "ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, דכתיב ואברהם זקן, וכדין בא בימים באינון יומין עלאין", באינון יומין ידיעאן כרזא דמהימנותא.

והנה איתא ממרן האריז"ל (עץ חיים שער י"א פ"ו) וז"ל, דע כי כל העולם כולו מתנהג על ידי זו"ן, וכמו שהם נקראו בנים של או"א, גם אנחנו נקראים בנים של זו"ן בסוד, בנים אתם לה' וגו' (דברים יד, א), וגם כי הכתוב אומר, כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ"ג, ג), רצונו לומר שהעולם מבחינת החסד ואילך שהם ז' תחתונות, שהם כללות זו"ן, וזה סוד ז' ימי בראשית כנודע, כי ביציאת נקודות ז"א יצאו ו' חלקי תחתונים ולא ג' ראשונות, ובנקודות הנוקבא יצאה נקודה העליונה כתר שבה בלבד, וט' חלקי התחתונים לא יצאו.

והנה רבי יצחק יהואל מקאמרנא זלה"ה בספרו הקדוש נצר חסד על מסכת אבות (פ"ה מ"ג), כתב לפרש שכל אחד מעשרה נסיונות שנתנסה אברהם אבינו, תיקן על ידי זה ספירה אחת מעשר ספירות, עד שהשלים את עצמו בכל העשר ספירות, ותיקן את כל קומתו בשלימות, ועלה לעולם התיקון.

ובזה יובן כוונת הכתוב "ואברהם זקן בא בימים", "בא" עולה בגי' ג', לרמוז לג' מוחין, שהמשיכם והביאם אברהם אבינו לבחינת "בימים" שהם ז' ימי בראשית, כללות ז' תחתונות דזו"ן, כמבואר לעיל מהזוהר הקדוש "בימים" ועאל בדרגין עלאין כדקא חזי, באינון יומין עלאין. ועל ידי שהמשיך הג' מוחין לזו"ן, נעשה היחוד של קוב"ה ושכינתיה, וזהו "והויה" בחינת קודשא בריך הוא, "ברך את אברהם בכל" בחינת שכינתיה, כמו שאמרו חז"ל (בבא בתרא ס"ז) בת היתה לו לאברהם ו"בכל" שמה.

עוד פרש"י (כאן), "בכל" עולה בגי' בן, דהיינו שה' ברך את אברהם בבן. ועל דרך הסוד יש לרמוז, שבכל הוא בן, היינו שהעלה אברהם את המלכות למעלה מסוד ז"א, בסוד "אשת חיל עמרת בעלה".

וַיֹּאמֶר אַבְרָהָם אֶל עַבְדּוֹ זָקֵן בֵּיתוֹ (כד, ב)

זקן ביתו, הוא אליעזר

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ז) ר' שמעיה אומר, כתב אברהם כל אשר לו ירושה ליצחק, ונתן את הכתב ביד אליעזר עבדו, שילך להישתבח בבית אביו ובמשפחתו. והיה מקרית ארבע עד חרן דרך י"ז יום, והקדוש ברוך הוא שלח מלאך לפני אליעזר וקפצה לו הדרך ובא בשלש שעות לחרן.

ויש אומרים (במקור מים חיים שבספר בעש"ט, חיי שרה, אות ד') שכיון בשם של קפיצת הדרך והוא אהוזא היוצא מהפסוק (חיי שרה כד, מב) ואבא היום אל העין.

ממשיך הפרקי דרבי אליעזר (שם) "זקן ביתו" של אברהם היה עבדו אליעזר, ומאין היה עבדו? אלא כיון שיצא אברהם אבינו מאור כשדים, עמדו כל גדולי הדור ונתנו לו מתנות, וגם נמרוד עמד וכתב את עבדו אליעזר מתנה לאברהם, וכשגמל אליעזר חסד עם יצחק, הוציאו אברהם אבינו לחירות. ונתן הקדוש ברוך הוא לאליעזר שכרו בעולם הזה, כדי שלא יהיה לו שכר בעולם הבא, והקימו למלך, הוא עוג מלך הבשן.

אברהם הפריש מאליעזר את היצר הרע שבו

אמנם במדרש עשר גלויות (פרשה ב') מובא, שעשרה צדיקים נכנסו לגן עדן בחייהם, חנוך, ומשיח, ואליהו, ואליעזר עבד אברהם, עבד מלך הכושי, שהוא ברוך בן נריה, יעבץ בן רבנו הקדוש, שרח בת אשר, בתיה בת פרעה, ר' יהושע בן לוי, חירם מלך צור. הנה לנו שאליעזר עבד אברהם אבינו לא מת.

ומעתה קשה, אם שילם הקדוש ברוך הוא לאליעזר שכרו בעולם הזה, ועשאו עוג מלך הבשן, כדברי פרקי דר' אליעזר הנזכרים, הרי הרגו משה כדאיתא בברכות (דף נד:), ואיך מנו אותו רז"ל בכלל הנכנסים חיים לגן עדן, מאידך גיסא ראה בדברי רז"ל (ב"ב נח.) ר' בנאה היה מציין את הקברות כדי שלא יטמאו בהם הכהנים. כשהגיע למערתא דאברהם מצא לאליעזר דקאי קמי בבא. עד כאן, ומאמר זה מסכים שעוג נכנס חי לגן עדן.

ויש לומר, שיש באדם חלק טוב וחלק רע, כנודע בענין יוסף ואשת פוטיפר וגם במרדכי עם אסתר, שהתחלק החלק הרע שבאסתר, והיה כדמות אסתר, והחלק הרע הזה הוא שהיה אצל אחשורוש, מה שאין בן חלקה הטוב היה אצל מרדכי, כאשר האריכו בספרי המקובלים (עץ חיים שער מ"ט פ"ו). ואם כן גם אצל אליעזר שהיה אצל אברהם, הפריד ממנו את הצד הרע שבו, שהיה כדמות אליעזר, ועל בחינת הרע הזו נאמר ששילם לו שכרו בעולם הזה, ועשאו עוג מלך הבשן, כיון שבבחינת הרע גם כן שימש את אברהם אבינו, וחלק זה הרגו משה רבנו ע"ה. ואילו הצד הטוב של אליעזר, הוא דקאי בפתחא דמערתא, והוא שנכנס חי לגן עדן, והדברים נכוחים למבין. (מדרש תלפיות ערך אליעזר ד"ה א"ה דף נ"ג טור א.).

"וַיִּקַּח הָעֶבֶד עֶשְׂרָה גַמְלִים מִגְּמְלֵי אֲדֹנָיו" (כד, י)

קח עשרה גמלים בכדי שתמצא אשה בזכות עשרה נסיונות

כתב מרן החיד"א בחומת אנך (חיי שרה אות י"ג) בשם רבנו אפרים ז"ל, שבכוונה שלח אברהם עשרה גמלים עם אליעזר, כנגד עשרה נסיונות שנתנסה. אמר לו, קח עשרה גמלים, בכדי שהשם יתברך יזכור עשרה נסיונות, ובזכות זה תמצא אשה הראויה לבני.

"וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת" (כד, טו)

בת מלכים היתה שלא יצאה מימיה לשאוב, באותה שעה יצאה

בפרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ז) כתוב, הכל צפוי לפני הקדוש ברוך הוא, בת מלכים היתה שלא יצאה מימיה לשאוב, יצאתה לשאוב מים באותה שעה. עד כאן. הרי שיציאת רבקה לשאוב מים באותו היום, היה מעשה נסים, הן כל ימיה לא עשתה כן רק באותו היום בלבד. ויש לרמוז זאת בפסוק "והנה רבקה יצאת" שהמשמעות הפשוטה של "יוצאת" היא שתדיר יוצאת, אלא שכתוב "יצאת" חסר ו', להדגיש שמעולם לא יצאה רק עתה.

"וְהִנֵּה רִבְקָה יֹצֵאת" (כד, טו)

הצדיקה היחידה בכל המקום

בזוהר (ח"א דף קל"ב ע"א) הקשה, מדוע כתוב כאן "יוצאת", ולכאורה היה ראוי לכתוב "באה"? אלא ללמדנו שרבקה "יוצאת" דופן מכל בני העיר, שכולם רשעים היו, והיא היחידה שהיתה צדיקה. וז"ל הזוהר: "והנה רבקה יצאת, באה מבעי ליה, מאי יוצאת? דקודשא בריך הוא אפיק לה מכל אינון בני מתא דכלהו הייבין והיא יוצאה מכללא דלהון".

"וְתִמְלֵא כְּדָה וְתַעַל" (כד, טז)

מלאה בכ"ד קישוטי כלה את השכינה, וזהו "כד-ה"

"כד-ה" אותיות כד-ה. ה' היא השכינה, כלומר שקישטה את השכינה הקדושה בכ"ד קישוטי כלה. והענין הוא, שהנחש הטיל זוהמה בחוה, ועל ידי זה פגם בשכינה בכ"ד זיני דמסאבותא, כלומר בכ"ד מיני טומאה, כמו שנאמר, ואיבה אשית בינך ובין האשה (בראשית ג, טו) "ואיבה" גימטריא כ"ד, שהם כ"ד מיני טומאה שהביא הנחש על השכינה, ועתה צריך לטהר אותה מהטומאה הזאת. ורבקה אמנו היא שתיקנה את חוה, "ותמלא כד-ה" מלאה את השכינה הקדושה שהיא רמוזה באות ה', מלאה אותה בכ"ד אורות, שהם כ"ד קישוטי כלה, ועל ידי זה יצאו מהשכינה כ"ד זיני דמסאבותא, ולכן יש כ"ד פרקים במסכת שבת, כנגד כ"ד קישוטי כלה. והמשך הפסוק, ותמלא כדה "ותעל" כלומר, שהעלתה מן הטומאה את כ"ד מיני הטומאה מגבול הטומאה אל הקדושה, על ידי כ"ד קישוטי כלה.

"ותמהר ותָרַד כְּדָה... ותמהר ותָעַר כְּדָה אֶל הַשְּׂקָת וְתָרַץ עוֹד אֶל הַבְּאֵר" (כד, יח-ט)

מידת הזריזות

התורה משבחת בפרשתנו את מעשה רבקה אמנו, והנה בכל המעשה האציל שעשתה רבקה מודגש העניין הזה שרבקה "מיהרה והזדרזה להשקות את אליעזר וגמליו. ותמהר ותרד כדה, וכן ותמהר ותער כדה אל השקת ותריץ עוד אל הבאר וכו'.

והנה כעין זה מצינו גם לעיל אצל אברהם שהזדרז מאוד לדבר מצווה, וירץ לקראתם מפתח האהל וכן וימהר אברהם האהלה אל שרה, ויאמר מהרי שלוש סאים קמח, ואל הבקר ריץ אברהם וימהר לעשות אותו, וכן בציווי של הקב"ה לעשות את המעשה הגדול של עקידת יצחק כתוב וישכם אברהם בבוקר וכו', ובזכות שלוש ריצות שרץ אברהם זכה לדורות הבאים שהקב"ה ריץ לבני ישראל במתן תורה.

ובתב רבנו הרמח"ל במסילת ישרים (פרק ז' ד"ה וכן תמצא) שכן מצינו שכל מעשיהם של הצדיקים הם תמיד במהירות. אברהם נאמר בו (בראשית יח, ו): וימהר אברהם האהלה אל שרה ויאמר מהרי וגו', ויתן אל הנער וימהר. רבקה, (שם כד, ט) ותמהר ותער כדה וגו'. וכן אמרו במדרש (במדבר רבה פרשה י): ותמהר האשה וגו' (שופטים יג), מלמד שכל מעשיהם של צדיקים במהירות, אשר לא יתנו הפסק זמן לא אל התחלת המצוה ולא אל השלמתה. ותראה שהאדם אשר תלהט נפשו בעבודת בוראו, ודאי שלא יתעצל בעשיית מצותיו, אלא תהיה תנועתו כתנועת האש המהירה, כי לא ינוח ולא ישקוט עד אם כלה הדבר להשלימו. עיין שם.

גדולי ישראל וזריזותם

הנהגה זו מצאנו גם בגדולי ישראל שהיו מצויינים במידה זו. וכמו שמסופר על רבי איסר זלמן מלצר שנמצאו בכתביו המלצות רבות שהכין עבור כל מיני אנשים שבסוף לא קיבלו את המלצותיו. כששאלוהו תלמידיו למה לא נתן לאותם אנשים את המלצות, ענה רבי איסר זלמן ואמר הרבה פעמים מגיעים אלי לבקש הסכמה ויש לי ספק האם לתת או לא, ואני מפתח שמא תהיה לי נגיעה של עצלות לכתוב, לכן דבר ראשון אני כותב, כך שהטרחתה של הכתיבה לא תהיה נגיעה, ורק לאחר מ"כ אני מחליט אם לתת. וכן בכל זמן שהיה מגיע אדם חשוב לעירו היה רבי איסר זלמן יוצא לכיוון ביתו, ורק באותה שעה כשהתקרב אל מתחת הבית היה מחשב האם ראוי לבקר את אותו אדם, כי חשש שאם ישאר בביתו שמא יהיו לו נגיעות של עצלות ההליכה. והכל הגיע ממידת הזריזות שהיה מיוחד בה. והיינו דבר ראשון להסיר את מידת העצלות שיש בכל עניין כזה ורק אח"כ כשרואה שאין סיבת עצלות, מקבל החלטה נקייה מכל חשש של נגיעות (ס' דרך עץ החיים הובא בס' שמועות טובות פ' חיי שרה עמ' מ"ב).

גם על הסבא מקלם מסופר שכל ימיו סבל מחולשה ותשישות, אולם הוא היה מצויין מאוד במידת הזריזות, ואף יומיים לפני פטירתו כשהיה תשוש מאוד הוא ביקש ממקורביו שיזיזו קצת את האור שסינוור אותו. לפתע תוך כדי שהוא ביקש הוא התרומם ממיטתו וגער בעצמו הלא היא מידת העצלות לא לקום כעת, ואז הוא קם וסידר בעצמו את האור וחזר לנוח (כתב אמת ח"ב עמ' של"ג).

כע"ז מסופר על הרבי הק' ר' בונים מפשיסחא זצ"ל שפעם כאשר שכב על מיטתו נצרך היה למעט טבק, הוא פשפש בכיסו וראה שהטבק נשכח בשולחן. הוא אמר לעצמו אם אקום הרי אני הולך אחרי תאוות ליבי, אבל אם אמשך לשכב אז אני נכשל במידת העצלות. מה עשה הוא קם לקח את הטבק והניח על ידו, כך שבר גם את מידת התאוה וגם את העצלות (שבילי הוזהב ח"א עמ' 157, חיים שיש בהם קמא עמ' ש"א).

גם רבנו בעל ה"חפץ חיים" זצ"ל כל ימיו היו בדרך של זריזות מופתית. כל פעולה שעלתה בדעתו לעשות היה עושה מיד מבלי להחמיץ אפ"י רגע. וכמו שסיפר הרב מפוניבז' שפעם היה נוכח בעת שהחפץ חיים ביקש מחתנו למצוא מתרגם שיתרגם לאידיש את הספר "גדר עולם" שחיבר הרב, זה היה בשעת הצהריים, לאחר מספר שעות שאל הת"ח את חתנו האם כבר מצא, וכן לאחר כמה שעות עוד פעם שאל הח"ח את חתנו מה קורה?.. וחתנו עדיין לא ביצע את המלאכה. החליט הח"ח בעצמו לתרגם בעצמו כי הבין שמה שלא נעשה מיד כבר לא ייעשה. ופעם בשעות הערב כשהיה חלש ולא יכל לכתוב, ביקש ממקורביו שיכתבו מכתב לאיזה תורם, והוא יחתום. למחרת בבוקר הוא שאל אם כתבו, ונענה שלא.. אמר החפץ חיים אני לא אוכל ארוחת בוקר עד שלא תכתבו, כי החפץ חיים אחז שצריך לעשות מיד (המאורות הגדולים אות קי"ט עמ' ש"א).

רבי יוסף חיים זוננפלד זצ"ל היה מיוחד מאד במידת הזריזות, פעם פנה אליו בבקשה יהודי משכונה מרוחקת, וביקש ממנו שבהזדמנות ראשונה כשיפגוש את האבי"ד של השכונה שלו, יפעל אצלו באיזה עניין הנוגע לו. באותו לילה

שלג כבר כיסה את ירושלים, והנה רואה אותו אדם את רבי יוסף חיים מתבוסס בשלג הכבד לכיוון ביתו של האב"ד, שהתגורר כאמור במקום מרוחק מרבי יוסף חיים, ולאחר זמן מה התברר לו שרבי יוסף חיים טרח במיוחד בשביל בקשתו. לפליאתו של אותו יהודי, אמר לו רבי יוסף חיים האם נראה לו שבגלל שאני זקן אין לי את הדין של מצווה הבאה לידך אל תחמיצנה (האיש על החומה).

"וַיְהִי כַּאֲשֶׁר כָּלוּ הַגְּמָלִים לְשָׁתוֹת וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב בְּקַע מִשְׁקָלוֹ וְשָׁנִי צְמִידִים עַל יָדָיו עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם" (כד, כב)

תאווה וקנאת הממון גורמים פירוד בין האדם לחברו

רש"י (כאן) מפרש בשם המדרש (בראשית רבה פרשה ס' ס"ו), "בקע", רמז לשקלי ישראל בקע לגולגולת. "ושני צמידים", רמז לשני לוחות מצומדות. "עשרה זהב משקלם", רמז לעשרת הדברות שבהן. עד כאן. אולם כבר נתייגעו המפרשים להבין, ניחא נתינת המתנה השניה, שביקש לרמוז לה בכך על עשרת הדברות שהן שורש התורה שקיבלו ישראל בהר סיני, אולם מה טעם רמז לה במתנה הראשונה על מחצית השקל.

כתב הכלי יקר (כאן) וזה לשונו, ואם תדקדק בלשון צמידים ובלשון בקע, תמצא שהם שני הפכים, כי בקע הוא דבר אחד שנבקע לשנים, ושני צמידים היינו שני דברים נפרדים יהיו צמודים ומחוברים. ומבאר הכלי יקר שבכך ביקש אליעזר ללמד לרבקה, את השקפת החיים התורנית בביתו של אברהם ויצחק בנו שעתידי להיות בעלה, מצד אחד למאוס ברדיפה המתמדת אחר בצע כסף, שהוא בבחינת "בקע" מלשון בקיעה, כי החומריות אינה ניתנת להשגה רק חצי תאוותו, כמאמרם (קהלת רבה א' ל"ב), אין אדם יוצא מן העולם וחצי תאוותו בידו, כי אם יש לו מאה הוא רוצה מאתיים, ואם יש לו מאתיים הוא רוצה ארבע מאות. זאת ועוד, שהתאווה והקנאה והממון גורמים פירוד בין האדם לחברו בבחינת "בקע". אך לעומת זאת הדבקות בעסק התורה ובקיום המצוות, הן בבחינת "שני צמידים", כי הן מחברות בין שומרי תורה ומצוות, כמו שכתוב (תהלים קיט, קסה) שלום רב לאוהבי תורתך.

נמצא שבשתי מתנות אלו ביקש אליעזר ללמד את רבקה לאיזה בית היא עומדת להכנס, בית שבורחים בו מהרדיפה אחרי הממון, שהוא בבחינת "בקע", ולעומת זאת הוא בית שעוסקים בתורה ובמצוות, שהן בבחינת "שני צמידים".

ורמז נפלא רמז הכלי יקר במילה "ממון" כשנכתוב אותה באותיות מלאות יצא, מ"ם מ"ם ו"ו נו"ן, הנה שכל אותיותיו כפולות, לרמז שאם יש בידו מ' זוז הוא מתאוה לעוד מ' זוז, וכן בכל האותיות. שכאמור הכסף תמיד בקוע לחצאין, כאמרם (קהלת רבה א-לב) אין אדם נפטר מן העולם וחצי תאוותו בידו, יש בידו מנה מתאוה למאתים, ועל כן נקרא ממון. אבל קנין התורה כולו צמוד ומחובר ומרבה השלום לחבר שנים הנפרדים, כמו שכתוב (תהלים קיט-קסה) שלום רב לאוהבי תורתך. (ועיין שם בכלי יקר עוד תירוץ).

ושני צמידים

פירש הגאון רבי יוסף צבי סלנט זצ"ל בספרו באר יוסף (חיי שרה ע"ב) בנתינתו לרבקה שני צמידים רמז לה, כי שני הלוחות הם צמודים ואי אפשר לאחד בלי השני, מאחר ובלוח הראשון כתובים מצוות שבין אדם למקום ובלוח השני מצוות שבין אדם לחברו, וכתוב ויתן אל משה... שני לוחות (שמות לא, יח) לוחת כתיב לשון יחיד, בא ללמד שאין להפרידם זה מזה. וזה רמז אליעזר לרבקה, אף על פי שהיא גומלת חסדים ומקיימת מצוות שבין אדם לחברו, עליה לדעת שקיים גם החלק בין אדם למקום, שאותו תוכל ללמוד ולקבל בבית אברהם.

"וּלְרַבְּקָה אָח וְשָׁמוּ לָבֶן וַיִּרְצֵ לָבֶן לָבֶן אֶל הָאִישׁ הַחוּצָה אֶל הָעֵינִן" (כד, כט)

שמו של לבן

פסוק זה צריך ביאור, לשם מה התורה כותבת "ולרבקה אח ושמו לבן" והוא נראה מיותר, שלכאורה היה לתורה לכתוב, וירץ אחיה לבן וכו', והנה כתוב במדרש בראשית רבה (פרשה ע"א ס"ג) ארבע מדות נאמרו בשמות, יש ששמותיהם נאים ומעשיהם נאים, יש ששמותיהם כעורים ומעשיהם כעורים, יש ששמותיהם כעורים ומעשיהם נאים. ויש ששמותיהם נאים ומעשיהם כעורים.

שמו נאה ומעשיו רעים

ולפי זה כתב רבנו יוסף חיים זצ"ל בספרו עוד יוסף חי (חיי שרה, עה"פ ולרבקה אח) לבן שמו נאה ומעשיו רעים, כי שמו מורה על לובן, ולבו ומעשיו שחורים כפחם. ונראה שבגלל שהיה לבן אח של רבקה הצדקת, לכן זכה שיהיה לו

שם נאה שהוא לבן, וזה שאמר הכתוב "ולרבקה את ושמנו לבן" רצונו לומר, משום שהוא את לרבקה הצדקת, לכן זכה שיהיה שמו נאה.

לבן לָא בְּן כְּלוּמַר אֵינן לוּ בִּינָה

עוד יש לפרש שכוונת הכתוב "ושמו לבן" לגנות את לבן, כי הנקוד של המילה לָבָן בשני קמץ, אם נחלק את שמו במבטא לשתי הברות יצא לָא בְּן כְּלוּמַר אֵינן לוּ בִּינָה.

מראה עורו היה לבן ביותר, מופלא ומשונה מהרגיל

במדרש בראשית רבה כאן (פרשה ס' ס"ז) איתא דבר פלא, שאחיה של רבקה היה שמו לבן, על שם שמראה עורו היה לבן ביותר, מופלא ומשונה מהרגיל.

בתרגום יונתן פרשת בלק (כב, ה) איתא, שלבן הארמי הוא בלעם, עיני שם. ולפי זה אפשר ששמו האמיתי היה "בלעם", אבל קראו אותו העולם בשם "לבן" על שם מראה עורו. (ועיין לקמן בסמוך על הפסוק בא ברוך ה').

נקרא לבן, לפי שמלאך שם בפי לבן לומר לאליעזר בא ברוך ה' ובוזה יצא מארור לברוך ונעשה לבן

בזוהר הקדוש (ח"ג דף קנ"ה ע"א) כתוב, שמלאך נשלח ממרום לשים בפי לבן את המילים שאמר לאליעזר, בא ברוך ה' (כד, לא), ובוזה יצא אליעזר מכלל ארור, שהוא מזרע כנען, שהם ארורים, ובא לכלל ברוך. ולפי זה יש לומר שכיין שהפך לבן את אליעזר מארור לברוך קראוהו לבן שהפך את השחור ללבן. דהיינו שמו באמת היה בלעם ורק לאחר שנעשה אליעזר "לבן", אמרו בני עירו זה הוא שעשה והפך אדם שחור כפחם ללבן, ונשאר כינוי זה עליו וקראו אותו לבן.

ובגמרא סנהדרין (דף קה.) שלבן נקרא כושן רשעים ולפי זה בתחילה היה שמו כושן רשעים ואחר המעשה הנזכר קראוהו לבן.

"וַיֹּאמֶר בּוֹא בְרוּךְ יְהוָה" (כד, לא)

אליעזר הזכיר שם ופרחו הוא והגמלים באויר ו"עמדו" על העין

בספר ילקוט שמעון (לפרי, חיי שרה עמ' 36) כותב, כשיצא לבן מביתו, יצא בחרב להרוג את אליעזר, וכי מה עשה לו, שיצא להרוג אותו, אלא חשב, הן המקדש בת מלך בשוק בלי רשות אביה חייב מיתה, וחשב שאליעזר קידשה במתנות שנתן לה ועל כן יצא להורגו. כשראהו אליעזר שבא להורגו, הזכיר שם ופרחו הוא והגמלים באויר ועמדו על העין, והוא שכתוב, והנה "עומד" על הגמלים על העין (כד, ל).

ובספר ליקוטי אמרי אל (מועלם, חיי שרה עמ' ס"ח, נדפס תרצ"ב) כתב ששם אליעזר גמל על גמל וגמל על גמל והגמל הראשון עומד על המים ואליעזר ורבקה למעלה, כי הכישוף לא שולט על המים, אמר לו אליעזר מן הדין עבד פסול לקידושין ואם כן לא קידשתיה ולמה חרה לך, מיד נתקררה דעתו, וכל שכן שראה פלאי פלאות שאליעזר והגמלים תלו עצמם על העין, ואמר לו, "בא ברוך יהוה" בודאי שגדולה מעלתך, והוליכו לבית.

"וַיָּבֵא הָאִישׁ הַבִּיטָה וַיִּפְתַּח הַגְּמָלִים" (כד, לב)

זהירותו של מרן החפץ חיים בחנות המכולת

פירש רש"י (במקום) "ויפתח" היינו שהתיר את הזמם שלהם, שהיה סותם את פיהם של הגמלים שלא ירעו בדרך בשדות אחרים.

ומה נכון להביא במקום זה את זהירותו הגדולה בגזל, של רבנו החפץ חיים רבי ישראל מאיר, כאשר מובא בספר החפץ חיים חיינו ופעלו (ישר, ח"א עמ' נ"ה) ד' שנים לאחר נישואיו, נפלה לו ירושה בסך מאה וחמישים רובל מאחות אביו, בכסף זה פתח חנות מכולת. חלקו שלו בעבודה היה ניהול החשבונות, ואילו החנות עצמה התנהלה על ידי אשתו, כדי שבמשך היום יוכל להמשיך בלימודיו.

מדי לילה, בשוכו מבית המדרש, היה יושב לערוך את החשבונות של החנות, ובימי השוק, כשהעבודה היתה רבה, היה שוהה בחנות, כדי להקל על אשתו. הנהגתו בניהול החנות היתה מיוחדת. באמצע היום סוגרים אותה, כדי לא לפגוע בחנוונים אחרים. גם הם זקוקים למחיה, היה אומר. יום היה סר לחנות לבדוק אם המידות והמשקלות מדוייקים. סחורה שנתקלקלה במקצת, לא הרשה למוכרה.

במשך כל זמן קיומה של החנות, היה נתון בפחד מתמיד, שמא נכשל בעבירה כל שהיא. היה נוהר שלא לעבור ליד ביתו של קונה שלקח אצלו סחורה בהקפה, שמא יראה כאילו בא להזכיר לו לקונה, את החוב, באופן זה קיים את הדין "לא תהיה לו בנושה".

פעם שכח לקוח נכרי בחנותו דג מלוח אחד. רבי ישראל מאיר לא הצליח לאתר את בעל האבידה. והרי יש כאן חשש "גזל עכו"ם" מה עשה, ביום השוק שלאחריו, חילק דג מלוח חנם לכל לקוח נכרי.

במקרה אחר התברר לו, שלקוחה נכרית קבלה בטעות מלח בכמות קטנה מכפי המגיע לה. לאחר מאמצים רבים הצליח לברר מאיזה כפר באה האשה, אך את שמה לא הצליח לגלות. החפץ חיים לא היסס הרבה, שכר עגלון ושלה איתו שק מלא מלח לאותו כפר, וצוהו לחלק את המלח בין כל נשות הכפר.

שערו בנפשכם, היש מי שלא יעדיף לערוך את קניותיו בחנות כזו, ואמנם לאט לאט החלה נהירה של קונים לחנות, הכל בקשו לקנות דווקא בה את מצרכיהם. משהתרבו הקונים, נבהל החפץ חיים, מה יהיה על החנוונים האחרים, ועל כן הורה לאשתו לנעול דרך קבע את הדלת הפונה אל הרחוב. בדרך זו, הסביר לה, יכנסו רק השכנים המכירים את הדלת האחורית. אך ללא הועיל, עד מהרה גילו גם הקונים הרחוקים את קיומה של אותה דלת אחורית, והמשיכו לבא. הרב חרד שמא גזול הוא את פרנסתם של שאר החנוונים והחליט לסגור את החנות. כך הקיץ הקיץ על אותה תופעה מיוחדת במינה, החפץ חיים כחנווני.

אך הפרשה לא הסתיימה עם סגירת החנות. על אף שהשתדל תמיד לנהל משא ומתן באמונה, בכל זאת הטרידו כל ימיו החשש שמא נכשל בחוסר יושר בתקופת היותו חנווני. לעת זקנתו, בשעה שהתכוון לעלות לארץ הקודש, כנס את כל יהודי העירה, והתחנן לפניהם שיסלחו לו אם עשה עוול למישהו. וכדי לפייס כל נפגע אפשרי, עשה כעצת חכמינו וזכרונם לברכה, והרים תרומה בסך חמש מאות זהובים לצרכי צבור. בכסף זה בנו באר, וכל אדם יכול היה לשאוב ממנה מים ללא תשלום.

"וַאֲבֵא הַיּוֹם אֶל הָעֵינָן" (כד, מב)

ג' קפצה להם הדרך, אליעזר עבד אברהם, יעקב, ואבישי בן צרויה

פי' רש"י ז"ל (כאן) שכוונת אליעזר לומר, היום יצאתי והיום באתי, מכאן שקפצה לו הארץ. והנה מקורו טהור מהגמרא סנהדרין שבסמוך.

אמרו בגמרא סנהדרין (דף צה). תנו רבנן, ג' קפצה להם הדרך, אליעזר עבד אברהם דכתיב ואבא היום אל העין, לאמור שבאותו יום יצא. יעקב דכתיב, ויצא יעקב מבאר שבע וילך הרנה (בראשית כח, י), ואבישי בן צרויה, שיום אחד ערב שבת היה והביאו לפניו ספל מים, כדי לרחוץ פניו וידיו ורגליו לכבוד שבת, וראה כתם דם על המים, ויש אומרים שבאה יונה והיתה מחבטת עצמה וממרטת כנפיה. אמר אבישי, יונה נמשלה לכנסת ישראל שמע מינה דוד המלך ע"ה בצער, הלך לביתו ולא מצאו, הלך ושאל בבית המדרש האם מותר לו לחפש את דוד על ידי הפרידה של דוד, והרי משנה שנינו (סנהדרין כב), אין רוכבין על סוסו של מלך, בשעת סכנה מאי, אמרו, בשעת סכנה מותר. רכב (על הפרידה של דוד) וקפצה לו הדרך. כיון שהגיע אבישי ראה שעורפה, אמו של גלית יושבת וטווה בפלך על המנדל, זרקא את הפלך על ראש אבישי להרגו, ולא הצליחה, אמרה לו נער תן לי הפלך, לקח הפלך והכה בראשה והרגה, כמו שאמרו הבא להרגך השכם להרגו. וכשראה בנה ישבי בנוב שבא אבישי, היה דוד תחת מרדעת החמור ורצה לחנוק אותו, והקדוש ברוך הוא עשה לו נס ונעשה תחתיו עמוק ורחב, הדא הוא דכתיב, תרחיב צעדי תחתי ולא מעדו קרסולי. ישבי לקח את דוד והשליכו לאויר השמים, והעמיד רומח תחתיו כדי שירד עליו דוד וימות. אמר אבישי שם קדוש ותלה אותו בין שמים לארץ. ומדוע לא אמר דוד בעצמו שם, מפני שאין חבוש מתיר עצמו מבית האסורין. אמר אבישי לדוד, למה הלכת בדרך יחידי ונלכדת בידם. אמר דוד כך עלה במחשבתו של הקדוש ברוך הוא כדי לנקום ממני עון נוב, ושאל אותי הקדוש ברוך הוא האם רצונך שיכלה זרעך, או שאמסור אותך ביד אויב, ובחרתי שאפול ביד אויב, וזהו שאירע לי עתה. אמר לו אבישי הפוך תפלתך, טוב יותר שיכלה זרעך כי לא יכלו רחמי ממך, וכתיב ורחמי על מעשיו. אמר לו תעזור עמי בתפלה, התפלל עליו שיכלה זרעו ולא הוא, וקבל ה' תפלתו, הדא הוא דכתיב, ויעזור לו אבישי בן צרויה (שמואל ב, כא), אמר רב, שעזרו בתפלה. (ונתקיים העונש בזרעו של דוד, על ידי עתליה אם אחוזה, כשראתה שמת בנה כתוב, ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה (מלכים ב, יא, א) ונשאר מזרעו של דוד יואש לבדו). וזהו שכתוב כאן באליעזר, ואבוא היום אל העין שקפצה לו הדרך.

וְאָבָא הַיּוֹם אֶל־הַעֵץ וְאָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי אֲדֹנָי אֲבָרְהֶם אִם־יִשְׁדָּךְ־נָא מִצְלִית דְּרַבִּי אֲשֶׁר אָנֹכִי הֵלֵךְ עִלְיָהּ (כד, מב)
השגחה פרטית

מסופר על אחד מצדיקי ירושלים שעבדה אצלם גויה מחו"ל בניקיון. בוקר אחד אמרה המשרתת לרבנית כי לקראת הערב היא מתעתדת לשוב לביתה שבחו"ל. הרבנית השתוממה ותממה: "מדוע לא אמרת לי כמה ימים קודם לכן? הייתי דואגת לעצמי למישהי אחרת" אך הגויה בשלה, היא התנצלה ואמרה כי עליה לשוב בדחיפות לחו"ל. וכך עשתה, מספר שעות מאוחר יותר ארזה את הפציה ופנתה לצאת מהבית. הרבנית שנחפזה ללוותה נתקלה בדרכה בתפוח יפיפה שהיה מונח על השולחן. וכאות הוקרה על עבודה נתנה לה הרבנית את התפוח ושילחה אותה לשלום. לאחר כמחצית השעה הגיע הרב הביתה, היא ספרה לו על רצונה המזור של הגויה ללכת ללא הודעה מוקדמת, וכן ספרה לו כבדרך אגב שנתנה לה את התפוח כמתנת פרידה. "אוי" נבהל הרב, "והרי התפוח הוא מפירות שביעית שאסור לתת לגוי! אגא, מהרי בעקבותיה וטלי את התפוח מידיה. הרבנית מהרה לכיוון התחנה, ובדיוק להכעיס, היא רואה מרחוק את האוטובוס נוסע ועליו יושבת בשלווה הגויה. הרבנית לא התמהמה מיהרה ועלתה על האוטובוס הבא אחריו והנה בתחנה הבאה של האוטובוס "שלה" היא רואה את הגויה יושבת וממתינה לאוטובוס הבא שיובילה למחוז חפצה. והנה כשראתה הגויה את הרבנית החלה מיד מחטטת בתיקה בחיוורון ומוציאה ברעד את: כל תכשיטיה של הרבנית תוך גמגומי התנצלות משונים. הרבנית הנדהמת שכלל לא ידעה שחפציה נגנבו התעשתה, וכמובן, דרשה בלי בלבול גם את התפוח חזרה.

לפני כמה שנים הלך לעולמו באנטוורפן יהודי יקר ושמו ר' פסח ויינשטוק ז"ל, כשהוא בן 100 שנים. בכל שנותיו היה שגור על לשונו סיפור הצלת חייו, וכך היה המעשה: בשנת ת"ש נכנסו הנאצים ימ"ש למחוז מגוריו, והוא ומשפחתו הוצרכו לברוח דרומה. כעבור 4 שנים הגיעו לעיר ליון שבדרום צרפת, שם חלה ר' פסח בשחפת, מחלה שהייתה אז מסוכנת ומדבקת. כששמע ר' פסח על דבר מחלתו נענה ואמר: "רבש"ע, במשך 4 שנים יגעתי וניסיתי להציל את חיי, אבל כאשר הנני רואה שרצונך לקחת את נשמתו אליך השמימה, הנני מקבל באהבה את גזרתך". באותו זמן היו מכניסים את כל חולי השחפת לבית חולים מיוחד ללוקים במחלות מדבקות, כדי שלא יסכנו אתרים יחד עמהם, ואף ר' פסח הופרד ממשפחתו ואושפז בבית חולים זה. בחסדי שמים הוא שרד את המחלה, וכאשר החלים ויצא מבית החולים, היה זה כאשר המלחמה הסתיימה. מיד פנה לחפש את בני משפחתו, שלח מכתבים להכא ולהתם, ואז נודע לו את כל אשר אירע בתקופה שהיה בבית החולים: זמן לא רב לאחר שאושפז, כבשו הנאצים את האזור, ושילחו את כל היהודים להשמדה באושוויץ, ובתוכם את בני משפחתו הי"ד. רק הוא ששהה בבית החולים ניצל, משום שהנאצים פחדו להציג את כף רגלם באותו בית חולים, מחשש הדבקות במחלות. או אז הוברר לו, כי מה שנראה היה לו בשעתו כמכה מן השמים, היא שעמדה לו להינצל ממוות (אחד העלונים).

"וַיַּעַן לְבָן וּבְתוֹאֵל וַיֹּאמְרוּ מַה' יֵצֵא הַדָּבָר לֹא נוּכַל דְּבַר אֱלֹהֵי רַע אוֹ טוֹב" (כד, ג)

מה' יצא הדבר בעניני שידוכים הכל בהשגחה פרטית

אִיתָא בְּגַמ' (מו"ק יח:) אמר רב משום רבי ראובן בן אצטרובילי, מן התורה ומן הנביאים ומן הכתובים מה' אשה לאיש. מן התורה דכתיב (בפרשתינו כד, ג) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר. מן הנביאים דכתיב (שופטים יד, ד) ואביו ואמו לא ידעו כי מה' היא, מן הכתובים דכתיב (משלי יט, יד) בית והון נחלת אבות ומה' אשה משכלת. וכך אמר מורנו ורבנו החזן איש זי"ע (הובא במעשה איש ה"א עמ' רי"ב), שאף שהקדוש ברוך הוא הוא מנהל עולמו, מכל מקום פעמים שדרכי ההשגחה מכוסים ונסתרים, שכך עלתה במחשבה לפניו להסתיר פניו, עד שיש מקום למעות כאילו חס ושלוש יש לאל ידו של האדם לעשות כרצונו. אמנם "מקום הניחו לנו מן השמים" בעסקי השידוכים, להראותנו בגלוי לעין כל השגחתו הפרטית, כיצד הקדוש ברוך הוא מנהיג עולמו, מוליך ומביא את בריותיו הנה והנה, מקרב ומרחק אנשים, מצרף מקרים שונים וכל זה עבור שידוך אחד שיגמר בכי טוב, והכל יודוך והכל ישבחוך, כי מה' אשה לאיש בלא הסתר פנים כלל.

הקדוש ברוך הוא לבדו מזווג זיווגים

אִיתָא בְּגַמ' (סוטה ב:) ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני. מבואר להדיא בדברי הגמ', שאין מציאת הזיווג תלויה בשום סיבה בעולם, לא בחשיבות המשפחה ולא בממון ואף לא בכשרונותיו המופלגים של החתן או של הכלה, ולא בחריצות השדכן וכיוצא בזה. אלא הכל תלוי במאמרו וברצונו של הקדוש ברוך הוא, שהוא מושיב יחידים ביתה (תהלים סח, ז), וכפי אשר נקבע עוד בטרם יצירת הולד כי בת פלוני תהא לפלוני. וכדברי הכתוב בפרשתינו (כד, ג) ויען לבן ובתואל ויאמרו מה' יצא הדבר לא נוכל דבר אליך רע או טוב. וכתב הרשב"ם, וזה

לשוננו, לא נוכל דבר אליך, לא הסתירה ולא הבניין תלוי ברצוננו, כי על כרחנו יקרה הדבר בין אם אנו רוצים או לא רוצים, כי הקדוש ברוך הוא עשה זאת, שהיכולת בידו.

מעשה פלא פלאות בשידוכין בישיבת החת"ס

מעשה בעשיר שחשקה נפשו בבחור תלמיד חכם מופלג עבור בתו, ובא אל הרה"ק החתם סופר זי"ע, בבקשה שיראהו את הבחור המופלג ביותר בישיבתו הרמה, כי ברצונו לקחתו כחתן לבתו. השיב לו החת"ס, בסוף הזמן הנני מעביר את כל הבחורים בכור הבחינה, אז אדע בבירור בטיב כל אחד ואחד, שוב נא עתה לביתך, ולאחר שיגיע עת המבחן, אשלח אליך את הבחור המיועד. בסוף הזמן בחר החתם סופר את הבחור המהולל ברוב התשבוהות, ונתן בידו כתב צרור וחתום, בו כתב אל הגביר "מחזיק כתב זה, הוא הנבחר להיות חתנך לוקח בתך", וביקש ממנו שבדרכו הביתה יאריך דרכו למקום מגורי הגביר ויתן לו את האיגרת. הבחור שלא ידע איגרת זו מה טיבה וקצרה נפשו בדרך, פנה אל אחד מחבריו אשר דר בסמיכות למגורי הגביר, וביקש ממנו שימסור מכתב זה אל הגביר. הלה הסכים לדבר ובבואו אל עירו, סר תחילה לבית הגביר ומסר לו את האיגרת, פתח הגביר את המכתב, והבין שהבחור העומד לפניו הוא המיועד לו. מיד שלח לדבר בו נכבדות ונגמר השידוך בכי טוב.

הנה לנו כדברי הגמ', שמה' אשה לאיש, הוא מסובב הסיבות עד שיצא לאור רצונו יתעלה.

מעשה בענין שידוכים מהרש"ש (הרב שמשון)

וראיתי בספר "אהבת חיים" מעשה שהיה עם הגאון רבי שמואל שמשון זצ"ל בעל הגהות וחידושי הרש"ש על הש"ס, שהיה מנהל קופת גמ"ח, באחד הימים בעת שישב בבית המדרש ועסק בתורה, ניגש אליו הסנדלר כשברצונו להשיב הלוואתו, נענה לו הרש"ש שאין בידו עתה שטר חובו אלא בביתו, אך הלווה השיב שסומך הוא על מעלת כבודו שיאבד את השטר מן העולם, ונתן לו את שטרות הכסף כסכום ההלוואה. הכנים הרש"ש את השטרות לתוך הגמרא בה למד והמשיך ללמוד ברוב עומק ועיון, ושכח מכל אשר נעשה. כשסיים את לימודו, החזיר את הגמרא שבה הכסף למקומה בארון הספרים וכמובן שלא קרע את שטר החוב. כעבור זמן מה בדק הרש"ש את השבונות הגמ"ח ועבר על שמרי החוב, וראה את השטר המעיד על חובו של הלווה והנה כבר עבר זמן הפירעון. פנה אליו הרש"ש בבקשה שישב את ההלוואה כפי התחייבותו, והלא טען הן כבר פרעתי את חובי. אולם הרש"ש שפרח מזכרונו מה שהיה, עמד על שלו, הן עדיין החוב בעינו קיים וכפי שמוכיח השטר, שאם אכן פרעו מדוע לא נטל הלווה את השטר. ואמר הרש"ש שאין בידו למחול משום לפנים משורת הדין, שאין המעות שלו, אלא הם כספי ציבור ותבעו לדין תורה.

פשיטא ואין צריך לומר שכל בני העיר האמינו לרש"ש והוציאו לעו על הלווה כי גנב הוא, ויגדל הבזיון עד לב השמים, עד שנאלץ בנו שעמד סמוך לפרק "האיש מקדש" לברוח מהעיר, כי לא היה מסוגל לשאת ולסבול את החרפות והגידופים שעברו על משפחתם. לאחר זמן, הוצרך הרש"ש לעיין באותה גמרא ומצא בה את שטרות הכסף. מיד נזכר בכל המאורע, כיצד פרע הלווה את חובו, ואכן הוא צודק בטענתו "פרעתי". נבהל הרש"ש עד מאוד על שגרום לו צער גדול ונורא. תיכף ומיד הלך אליו לפייסו ולבקש מחילתו. אך הלווה טען כנגדו, שאין בידו לתקן את המעוות, שהלא יצא עליו שם רע שהוא גנב ואף בנו הוצרך לגלות ממקומו. ולא עוד, אלא שכל בני העיר יאמרו שהרב מפיסני רק לגדול טוב לבו ולא יאמינו שבאמת נמצאו המעות. אמר לו הרש"ש שלח להביא את בנך ואקחהו לחתן לבתי, ובכך יודע בבירור, כי אכן אתה צדקת ואני טעיתי. וכך היה הרש"ש לקח לו לחתן את בנו של הלווה, ונחה ושקטה הארץ.

מה נפלאות תמים דעים לגרום לרש"ש לשכוח מהפירעון, ולגלגל את כל המעשה, כדי שישתדך רב העיר עם סנדלר העיר, כי זה השידוך המיועד לו מן שמיא.

השידוך ממירון

אחד מבחורי הישיבות נתקשה למצוא זיווג, פעם אחת לקראת שבת אחת החליטו בני הישיבה לשבות בשבת קודש במירון בסמוך ונראה לציון רשב"י. אותו בחור הצטרף ונסע עמהם, אך במשך כל השבת הסתגר בחדרו, כשהוא שקוע בצער ולא עלה לציון אפילו פעם אחת, רק במוצאי שבת נתעורר בו רצון לפקוד את הציון במרם יחזור לישיבה. בהגיעו אצל הציון פתח באמירת תהלים בהשתפכות הנפש ובדביקות עצומה, עד שלאחר כמה שעות גמר את כל הספר מרישא ועד גמירא. כאשר סיים את תפילתו, הביט לאחוריו ולא מצא את חבריו, לפי שכבר חזרו בצוותא לישיבה, והבין שעתה עליו לחזור לישיבה בכוחות עצמו. אך כיון שלא היתה הפרוטה מצויה בכיסו, הלך לביתו של אחד מתושבי מירון וסיפר לו את המעשה שהיה, וביקש שילווהו סכום מעות להוצאות הדרך. אולם אותו תושב אמר לו איני מכירך ושמא רמאי אתה, השיבו התלמיד, הנה בידך להתקשר לראש הישיבה המכירי, והוא ימליץ בעדי טוב להלוות את סכום זה, ובהזדמנות הראשונה אשלח לך חזרה את סכום ההלוואה. מטבע הדברים בעל הבית שוחח עמו על דא ועל הא למשך

זמן מה, ולאחר מכן הלווה לו כפי בקשתו גם ללא ההמלצה של ראש הישיבה, כי ניכרים דברי אמת, וראה כי בחור נעים הליכות הוא איש תם וישר וירא אלהים, על כן הלווה ונפטרו לשלום. אצילותו של הבחור, השאירה רושם רב על אותו איש ועל כן לימים התקשר לראש הישיבה וסיפר לו שכך וכך היה מעשה, ובריר על מיבו של הבחור, כי בת יש לו שהגיעה לפרקה. ראש הישיבה הרבה והפליג בשבחיו של הבחור בתורה ובמידות טובות. ועל כן שלח הלה שדכן שידבר עם אבי הבחור להציע את השידוך, וכעבור יומיים שברו צלחת בשמחת התנאים בשעה טובה ומוצלחת בבית אבי הכלה בעיה"ק מירון, ונתברר למפרע, שתפילתו של הבחור במוצאי יום מנוחה הרקיעה שחקים, ועל ידה זכה לישועה הגדולה, ולא עוד, אלא אף בעיני בשר ראה שבגלל שהאריך בתפילתו באותה שעה זכה לראות בישועתו, שאיחורו גרם לו לפגוש את חותנו לעתיד, ועל ידי זה באו בברית האירוסין, ענבי הגפן בענבי הגפן דבר נאה ומתקבל.

בזכות שלא יצא השידוך התארם

מעשה שהיה בערב חג השבועות, בבחור ממשפחה ידועה בניו יארק, שהגיע זה מכבר לפרק האיש מקדש, אך עדיין לא זכה לקיימו בפועל. באחד הימים דיברו בו נכבדות במשפחה הדרה במונטריאול שבקנדה, על כן שכרו הוריו לנסיעה אברך מאנ"ש הדר בויליומסבורג, בכדי שיסיעם ברכבו, וכך נסעו הבחור עם ההורים למונטריאול, נסיעה ארוכה שארכה כשש שעות לדרך. לדאבון לב לא יצא מאומה משידוך זה, וחזרו הם לביתם בפחי נפש. במשך כל דרך חזרתם, התאווננו ההורים על מר גורלם ועל שכך אירע להם... ומאידך היה בנם הבחור מחוקם בדברי עידוד באמונה ובטחון, כי הכל משמים ממעל, ובעזרת השם יתברך ימצא שידוך יותר טוב... ואף כל נסיעתנו לשם היתה בכדי שיצא מזה טובה עבורנו, שהרי כל מאי דעביד רחמנא לטב עביד.

בעבור ימים אחדים בא אותו בחור בברית האירוסין בשעה טובה ומוצלחת, ונלקח לחתן אצל אותו אברך אשר הסיעם ברכבו למונטריאול בדרך הליכתם ובהזרתם. ומעשה שהיה כך היה, אברך זה ששמע את שיחת ההורים עם בנם בחזרה לביתם, ובראותו את חוזק נפשו באמונה עזה ותמימה, ולא נשבר לבו בקרבו, ולא זו בלבד, אלא שתקף באמונתו בבחינת "טופח על מנת להטפוח", שחיוק את ההורים בעוז ובתעצומות. על כן מיד בהגיעו לביתו שלח "שדכן", שידבר בו נכבדות עבור בתו, ואכן תוך כמה ימים נגמר הדבר בכי טוב. ללמדך איך סיבב הקדוש ברוך הוא בכדי להביא שידוך זה לידי גמר, שישא הבחור חן וחסד לפני אותו אדם שהסיע אותו.

סיפור מהגאון מוילנא בהשגחה פרטית בענין שידוך

סיפר הגר"א מוילנא, שבאחת ממסעות הגלות שערך, התאכסן בבית בעל הבית אחד, אשר ארחו בכבוד גדול, והיה בעל הבית מכבד את ביתו זו אשתו באופן מופלא מאד. בהגיע זמנו של הגר"א להמשיך במסעו, נפרד לשלום מבעל האכסניא, ואז אמר לו הגר"א, החסד שלך עם האורחים פלאי הוא, אך יותר מכך התפעלתי מהנהגתך עם בני ביתך. אמר היהודי, אין לרבי להתפעל כל כך, כי כל זה הוא רק משום מעשה שהיה.

וזוהו דבר המעשה, בימי עלומי הייתי עילוי גדול מאד ושמי הטוב הלך לפני למרחקים. וכבר בהכנסי לעול תורה ומצוות נלקחתי לחתן לבת אחד מעשירי עיירה פלונית, חותני התחייב על נדן (נדוניא) גדול מאד, ומחמת היותי כה צעיר לימים, נקבע זמן הנישואין לכשאהיה בן כ', והוסכם עם חותני שלא ישלם כעת את כל הנדן, אלא בשבע השנים הבאות ישלם עבורי חברותא מיוחדת, כדי שעל ידו אוכל להוסיף ולהתעלות יותר בתורה ויראה, ובזמן הנישואין יסלק את שאר הנדן. כאשר קרב ובא זמן החתונה, ירד חותני מנכסיו ונעשה עני מרוד, מכיוון שכן, החליט אבי לבטל את קשרי השידוכין, על אף שאני לא נתתי את הסכמתי לכך, ביודעי את חובת "הכרת הטוב" שיש לי, על כל השנים ששילם עבורי ל"מלמד" מכל מקום אבי ביטל את השידוך. לא ארכו הימים ושוב באתי בברית האירוסין והנישואין עם בת עשיר אחר. אך לדאבון לב, כעבור זמן קצר נתגלה בי מום כלשהו. הלכנו לדרוש ברופאים ולאחר בדיקתם אמרו שאין רפואה למכתי. משכך, עמד העשיר על כך שאגרש את ביתו, ונשארתי חסר כל, כשדבוקים עלי שני כינויים, עזיבת שידוך וגרוש. ברוב יגוני פניתי לדור ב"הקדש" שם ישבתי גם בכיתי. לימים ניגש אלי יהודי אחד ושאלני לסיבת בכיי המר. גיליתי בפניו את כל מסכת חיי ואת המום שמצאו בגופי. נענה היהודי ואמר לי, הנה מכיר אני נערה אשר גם לה יש מום הדומה לשלך, אולי תשתדכו ביניכם. במצבי זה כיון שלא יכולתי להיות "בררן" לקחתיה לאשה ללא בירורים מעמיקים עליה ועל משפחתה, ודי היה לי לדעת שהיא אשה יראת ה'.

לאחר החופה משנכנסתי לחדר הייחוד, סיפרה לי הכלה שגם היא לא נולדה עם מום זה, והוא נתגלה אצלה רק לאחרונה, היות ונתארסה לפני כמה שנים עם עילוי גדול, ונתבטל השידוך רק מפני חוסר ממון. ומרוב צער ויגון נולד אצלה המום. ותוך כדי דין ודברים הבנתי שכלתי זו, היא היא ארוסתה הראשונה משכבר הימים, וכל סבלה בקבלת

המום, היה אך ורק בכדי שיסכימו הכל שנשוא שינונו. עתה אמור נא לי רבי, האם לאחר שהיא סובלת בניני עד עצם היום הזה, האין זה מן החיוב שאכבדנה בכל לבי נפשי ומאודי.

סיים הגר"א ואמר, כדאי היה לסבול את כל נדודי הדרכים, בכדי לשמוע מעשה זה המלמד לאנוש בינה, עד כמה מנהיג הקדוש ברוך הוא את עולמו בהשגחה פרטית על כל נברא ונברא, בכל פרטיו ועניניו, ואי אפשר לו לאדם להתחכם נגד גזירת הבורא יתברך, כמו אלו שעזבו את השידוך, ולבסוף נישאו זה לזה. ועוד להיפך המתחכם נגד רצון הבורא, מסוכן הוא לקבל מום, כדי להעמידו על מקומו הראוי לו.

המשגיח אמר "הקול" של הבחור לא בסדר

מעשה באדם אחד שהציעו לו שידוך טוב לבתו, נהג האיש כמנהג בני ישראל ובא לשמוע את חוות דעתו של המשגיח. המשגיח שהכיר את הבחור וידע שעל פי הלכות שמירת הלשון מותר לו לענות אמת לאמיתה, ענה לאבי הבת "הכל לא בסדר"... כלומר שיבין ברורות ולא יעלה על דעתו לגשת לשידוך זה. והיה ממחרת, הוזמן המשגיח ל"אירוסין", של הבחור עם בתו של האיש שבירר אצלו אתמול. בבואו לשמחת האירוסין שאל את אבי הכלה, כיצד גמרתם את השידוך, אחרי ששמעת ממני אתמול דברים מפורשים... ענה לו האב, משבאתי הביתה והצגתי בפני בני ביתי ובתי את הדבר, אמרה הבת, שמצידה אין בענין "הקול" כדי לעכב את השידוך, שאף אם קולו של החתן אינו ערב כל כך, אין בזה כל חסרון...

הא לך, שאם הזיווג מיועד מן השמים, לא יועילו כל מצדקי למנעו, עד שמן השמים הטעו את האב לחשוב שהמשגיח אמר לו הקול לא בסדר, בזמן שאמר לו שהכל לא בסדר.

סגולה בדוקה למציאת זיווג

איתא במדרש (בראשית רבה פרשה ס"ח סי' ב'), בשעה שהלך יעקב חרנה במצות אביו לישא לו אשה. בא אליפו בן עשו הרשע ולקח את כל אשר לו. אז אמר יעקב, שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבוא עזרי. מכאן למדו סגולה בדוקה למציאת זיווג בנקל, לומר קודם עקירת רגליו בתפילת העמידה את פרק שיר למעלות אשא עיני אל ההרים (הובא בבני יששכר בפרשת ויצא, ומקורו בספר עשרה מאמרות לרמ"ע מפאנו).

לידת בעל הקצות החושן ואחיו בעל קונטרס הספיקות

פעם ישב הגאון הקדוש החפ"ץ חיים זי"ע בסעודה שלישית בעידן רעוא דרעוין, ופתח וסיפר על יהודי בימים מקדם, שנכנס ביום השבת אחר הצות היום אל בית המדרש, והחל באמירת תהלים בדמעות שליש ובהשתפכות הנפש. באותה שעה שהה בבית המדרש אחד מהמתפללים, והתלהב מהמחזה שראו עיניו, כיצד הלה שופך דמעות כמים, ועל כן החל גם הוא לומר תהלים בהשתפכות הנפש ובדמעות.

במוצאי שבת קודש ניגש אליו השני ושאלו, לבכיה מה זו עושה, כי לפי רוב הבכי והדמע, נראה כי בצרה ויגון הינך נמצא, אבקשך שתגלה לי מצפוני לבך, אולי יהיה בידי לעזורך. פתח היהודי את סגור לבו ואמר, בת לי בביתי היושבת וממתנת עד בוש לזיווגה, רק משום שאין הפרוטה מצויה בכיס, ואין בידי יכולת להתחייב על נדוניתה. והנה במשך ימות השבוע הנני טרוד על המחיה ועל הכלכלה, ואינני רואה אותה לנגד עיני, אך בהגיע יום שבת קודש, אני פוגשה בביתי, אז נופל לבי בקרבי על הצרה הגדולה. לכן מיד אחר סעודת השבת, נוהג אנכי לבוא בשערי בית המדרש, בכדי לשפוך לב כמים אל האלהים, שיחיש לנו ישועה בקרוב. נענה השני ואמר, אף אני יש לי בביתי בן עלם חמודות וירא שמים. ואף אני איני מצליח להביאו לברית השידוכין, היות והפרוטה כלתה מכיס, וכיון שכן, אולי כדאי שנשתדך בינינו. אכן השידוך יצא מן הכוח אל הפועל ומאותו הזיווג נולדו ארבעה אחים גדולי עולם, ושניים ידועים הם, הלא המה הגה"ק בעל הקצות החושן זצוק"ל, והגה"ק בעל קונטרס הספיקות זצוק"ל. סיים החפ"ץ חיים, מכאן כי תפילת היהודי כשהוא סומך רק על ה', פועלת גדולות ונצורות, כגדולי עולם הללו שיצאו משידוך זה.

בזכות שלא הסתדר תאריך החתונה יכל האב להשתתף בחתונה

צריך לידע שכל הנעשה בזה העולם, מונהג ב"חשבון" מדוקדק מן השמים, ואף שפעמים בעיני בשר ודם לא רואים את הטובה שבהנהגת הבורא מיד, מכל מקום בבוא העת והזמן יוכר הדבר.

סיפר תלמיד חכם אחד שבנו בא בקשרי אירוסין. מיד נדברו שני הצדדים, אבי החתן ואבי הכלה על קביעת מועד הנישואין. כדרכם של בעלי בתים חשובים פנו ל"אולם" הזול בעיר, שם נמצאו להם שני תאריכים פנויים, א' אלול או ז' אלול, אבי הכלה העדיף את א' אלול, כיון שחל ביום רביעי בשבת, ושנינו במשנה (כתובות פ"א מ"א) בתולה נישאת ליום הרביעי, אבל צד החתן לא הסכימו לקבוע זמן לר"ח אלול, יום שבו מתחילים הלימודים במוסדות החינוך של

בניהם... על כן הזמינו את האולם ליום ז' אלול, כשאבי החתן אומר לאבי הכלה, רק הזמנתי אולם, אבל בפירוש הנני מתנה ואומר, שאין בזה משום "קביעת יום" לנישואין.

מה עשה הקב"ה, כשחזר החתן לישיבתו, סיפר לאחד מראשי הישיבה שהוזמן כבר "אולם" לליל נישואיו שיחולו ביום ז' אלול... כשמע זאת ראש הישיבה ניתר ממקומו ואמר לו, וכי לא ידעת שהאדמו"ר מקפיד שלא לערוך נישואין בז' באלול כדי לקיים את צוואת ספר חסידים החדש (פי' קס"ח) שאין לישא אשה בז' שבט, ז' תמוז וז' אלול.

מזהר הבחור וסיפר את ה"חדשות" לאביו, והוא מיהר לספרם למחותנו אבי הכלה, ועל כן הציע לקבוע את הנישואין ליום רביעי ח' אלול, דאדהכי והכי התפנה האולם לאותו הלילה, והכל יבוא על מקומו בשלום, לפי שכך יתקיימו הנישואין שלא ביום הראשון של זמן אלול, וגם יחול אותו היום ביום רביעי בשבת כרצונו מעיקרא. אולם המחותן אבי הכלה עמד על שלו ואמר, בשום אופן איננו דוחים ומאחרים את זמן חתונה, ויום ח' נחשב כדחיית יום אחד. שאלו אבי החתן, אולי נעמיד את החופה ביום ז' אחרי שקיעת החמה, ואז יחשב הדבר כח' בחודש, לא ולא, אמר המחותן, הרי גם זה לדחיית זמן ייחשב. אין ברירה אחרת רק להסכים על יום א' באלול, אף שלא ניהא לכם ביום זה. וכן קבעו.

עתה באנו לעיקר המעשה, ביום רביעי בשבת א' אלול התקיימו הנישואין, וביום השבת ד' אלול נערכה שבת "שבע ברכות" ברוב שמחה וחדווה, וביום ו' אלול נסתלק אביו של אבי החתן לבית עולמו. כך שאם היה נשאר כקביעתם הראשונה, או שהיה המחותן מסכים לדחות את החתונה ביום אחד, לא היה אבי החתן רשאי להשתתף בשמחת הנישואין של בנו יקירו, לפי שהיה אז שרוי הוא באמצע ימי אבלותו על אביו, וידוע כמה ענמת נפש וצער כרוכים בדבר הזה.

גלמוד מכאן, שהקדוש ברוך הוא מסובב הסיבות כולם ואף בדברים שהמחותן "מתעקש" כנגד רצונכם, אל לכם לריב עמו, כי יתכן ואין בזה אלא טובת עצמכם. כפי שבמעשה זה גילגל הקדוש ברוך הוא את זמן הנישואין הנכון, למען יוכל האב להשתתף בשמחת נישואי בנו.

"וַיֹּאמֶר אֲחִיהַּ וְאִמָּהּ תֵּשֵׁב הַנְּעִרָה אֶתְנֶנּוּ יָמִים אֹז עֲשׂוֹר אַחַר תֵּלְךָ. וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם אֵל תֵּאָחֲרוּ אֲתִי וְהִ' הַצְּלִיחַ דְּרַבִּי" (כד, נה-נו)

העיכובים שניסו להטיל לבן ובתואל

רש"י (במקום) כותב, ובתואל היכן היה, רצה לעכב ובא המלאך והמיתו. ומקורו טהור מדברי המדרש בראשית רבה (פרשה ס' סי' י"ב).

ועוד גילו לנו בדעת זקנים מבעלי התוס' (כאן) שלבן ובתואל ביקשו להאכיל את אליעזר סם המות, בכדי לקחת את המזון שהיה בידו. ובא גבריא'ל והחליף את הקערה שהביאו לאליעזר אשר בה סם המות, ונתנה לבתואל ומת. ולבן לעיל (בפסוק, ל"ג) כתוב "ויישם לפניו לאכול" עם שני יודי"ן ואנו קוראים ויושם בתוספת וא"ו, ששמע שמאליו הונח המאכל לפניו, לפי שכאמור המלאך החליף את המנות לבתואל ומת (כן הוא במדרש כתי"י, המובא בתורה שלמה, חיי שרה הע' קמ"א, וראה גם בילקוט שמעוני רמז ק"ט).

כתב רבנו יוסף חיים (עוד יוסף חי חיי שרה ד"ה אל תאחרו אותי), שכשאחיה ואמה של רבקה אמרו "תשב הנערה" אמר להם אליעזר אל תאחרו אותי וכוונתו היתה להפחידם ולרמוז להם, הלא בגלל שנתעכבתי אצלכם נגרמה מיתה לבתואל, ולכן אם אשה כאן עוד, יש לכם לחשוש שתגרם מיתה גם לכם. ועוד עיין שם.

ולפי זה יש לפרש את המשך דבריו שאמר "וה' הצליח דרכי", רמז להם, אם תאחרו אותי אני אצרף את ה' ובית דינו נגדכם, כמו שאמרו רבותינו בתלמוד (ירושלמי סנהדרין א, א. בראשית רבה נ"א, ב') כל מקום שנאמר וה' עם וא"ו, הכוונה היא ה' ובית דינו (כמ"ש "וה' המטיר על סדום"...).

רבקה לא אמרה כן או לא אלא אמרה "אלך"

ממשיך רבנו יוסף חיים, שעם כל זאת, גם לאחר שהסכימו ואמרו "נקרא לנערה ונשאלה את פיה" זממו לרעה, כמו שמדוקדק מלשון הכתוב "ויאמרו אליה התלכי עם האיש הזה" שבכוונה שניהם שאלו ולא הסתפקו שאחד מהם ישאל אותה, כי כששנים מדברים זה מבלבל את השומע, ושאלו בלשון תימה התלכי עם האיש! אם היא תאמר כן, יאמרו היא אומרת כדברינו- כן, שבודאי לא תלך, ואם תאמר לא, אז אמרה בפה מלא - שלא תלך. אבל מן השמים השיבה תשובה ברורה אלך שבכך אי אפשר לפרש לכיוון ההפוך.

אם אחותינו את שתהי כמונו ברשע את תהיי לאלפי רבבה וז"ש שביקש לבן לעקור את הכל

עוד כתב רבנו החיד"א בספר פני דוד (היי שרה אות כ"ד) בשם הרב הלל אשכנזי, שגם לאחר מכן שברכו את רבקה "אחותינו את היי לאלפי רבבה" התכוון לבן לרעה ברשעו, כי הלא מצינו (בהגדה של פסח) שלבן ביקש לעקור את הכל ואיך יתכן שבעת יתכוון לברך את אחותו שהולכת להנשא ליצחק אבינו, אלא כך אמר, אם תהיי כמונו ברשע, ובנייך ילכו אחר הרוב וידמו לנו (שוה "אחותינו את") אז "תהיי לאלפי רבבה".

אמנם כשהיתה רבקה עקרה נודע שלא נתקיימה ברכתם שיצא ממנה זרע של אלפי רבבה, ואין זאת אלא שהיא צדקת, וכאשר ראה לבן שאחותו ילדה את יעקב, הבין שרבקה צדקת והבנים לא הלכו אחר אחי האם וביקש לעקור הכל. ולכן אמרו רבותינו במדרש (בראשית רבה ס', י"ג) מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עובדי כוכבים אומרים תפילתנו עשתה פירות, דהיינו יסברו שבגלל ברכת לבן נפקדה, ולכן נעשתה עקרה, עד שויעתר יצחק לנוכח אשתו (בראשית כה, כא), אז זכתה לפרי בטן.

ועל פי זה פרשו בדרך רמז את דברי רבותינו בתלמוד (מגילה טו.) אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך, כלומר, אל תחשוב שברכת הדיוט אינה מעלה או מורידה, אלא היא יכולה להזיק, שהרי ברכת לבן הזיקה לרבקה, כי נעשתה עקרה בגלל אותה ברכה.

"את היי לאלפי רבבה" (כד, ט)

ציוה אותה שלא תשכח אותם

בדרך כלל אשה צדיקה, כשבבית אביה לא הולכים בדרך הישר, כשהיא עוזבת את בית אביה ובפרט אם היא הולכת למשפחת צדיקים, שוכחת מבית אביה, ולכן היה חושש מכך, ולכן ציוה אותה שלא תשכח אותם, ורמז לה כן במילת "רבבה" שהוא ר"ת רבקה בת בתואל הארמי.

"ויצחק בא מבוא באר לחי ראי והוא יושב בארץ הנגב" (כד, טב)

יצחק בא מגן עדן

כתבו בעלי התוספות (בתוספות השלם כאן, וע"ע שם לעיל וירא כב, יט, אות ג' בשם מדרש) "ויצחק בא מבוא באר לחי רואי", עולה בנימטריה היה בא מגן עדן.

"ויצא יצחק לשוח בשדה" (כד, סג)

לשוח – ר"ת ו'על ח'טא ש'חטאנו ל'פניך

שמעתי מתלמיד חכם, "לשוח" ר"ת, ועל חטא שחטאנו לפניך, לרמז מה שאמרו רז"ל (רמ"א אה"ע סי' ס"א ס"א) שחתן ביום חופתו יתענה ויחזור בתשובה.

וכן כאן יצחק אבינו בערב חופתו היה מתבודד ומתפלל ותיקן לנו תפילת מנחה (ברכות כו:).

"ותאמר אל העבד מי האיש הלזה ההלך בשדה לקראתנו ויאמר העבד הוא אדני ותקח העעיעף ותתקס" (כד, סה)

יצחק יצא מגן עדן ראשו למטה ורגליו למעלה

בספר בעלי התוספות ז"ל (כאן במושב זקנים, בשם ריב"א) כתבו דבר נפלא מאד, לכאורה יש להבין, מה טעם שאלה רבקה "מי האיש הלזה ההולך" כשראתה את יצחק, ולא שאלה כן כשראתה שאר אנשים, שלא מסתבר לומר שרבקה היתה שואלת כן על כל איש שראתה.

ותירצו בעלי התוספות ז"ל על פי המבואר במדרש, שראתה רבקה את יצחק שהיה הולך ראשו למטה ורגליו למעלה, כי כן הוא דרך אותם הבאים מגן עדן, לילך ראשם למטה ורגליהם למעלה. ויצחק בא באותה שעה מגן עדן, אחרי ששהה שם כדי להתרפאות מהחבורה שעשה לו אביו בצווארו בשעת העקידה, ולכן הלך בראשו למטה ורגליו למעלה. ולכן התפלאה רבקה על מראה הפלא הזה, ושאלה, "מי האיש הלזה ההולך" ראשו למטה ורגליו למעלה.

והחיד"א ז"ל הביא דבר פלא זה בספרו מדבר קדמות (מערכת ה' אות ה') וסיים בזה הלשון, "וזה חידוש גדול ואינו מובן". (ועיין בספר אוצר פלאות פירוש לזה).

"וַתֹּאמֶר אֶל הָעֶבֶד מִי הָאִישׁ הַלֵּזָה הַחֵלֶף בְּשָׂדֶה לְקָרְאתָנוּ וַיֹּאמֶר הָעֶבֶד הוּא אֲדֹנָי" (כד, סה)

שאלה מי ממתק את הדינים של יצחק

יצחק מידתו היתה גבורה, "פחד יצחק" כידוע מספרי הקבלה. וכאשר רבקה ראתה אותו, נפל עליה פחד גדול מפני הגבורות של יצחק ושאלה מי יוכל להמתיק את הגבורות וזהו אומרה, "מי האיש הלזה (ולא הוזה) ההולך לקראתנו", כלומר מי האיש אשר מידתו היא נגד זה שהולך לקראתנו, שיוכל למתק את מידת הדין, את הפחד של יצחק, "ויאמר העבד הוא אדני", כלומר, אברהם אדני, הוא האיש שמידתו מידת החסד, הוא הממתק את מידת הגבורה של יצחק. (בשם ר' שלום מבעל, הובא בהמודי צבי כמדבר עם ע"ח).

"וַתִּקַּח הַצְעִיף וַתְּתַכֵּס" (כד, סה)

צניעות מולידה תאומים

במדרש רבה (פרשה סי' ט"ז) איתא, דשתים הן שנתכסו בצעיף, וילדו תאומים, רבקה ותמר, רבקה דכתיב ותקח הצעיף ותתכס, תמר דכתיב ותכס בצעיף ותתעלף (בראשית לה, יד).

ופירש האלשיך הקדוש (כאן), שלפי רוב צניעות האשה כן תפקד בבנים, כענין שנאמר (תהלים קכח, ג), אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך, לאמור "אשתך פוריה" היינו פרה ורבה, כשהיא צנועה "בירכתי ביתך", ומאחר שהן התכסו בצעיף המורה על מדת הצניעות, לכן זכו ללדת תאומים.

ובפירוש אמרי יושר על המדרש (שם, ד"ה וילדו תאומים) שלא תאמר שע"פ הטבע צנועה אינה יולדת תאומים, אלא עצם הצניעות גורמת ללדת תאומים.

"וַיְבָאָה יָצֶחֶק הָאֵהָלָה שָׂרָה אִמּוֹ וַיִּקַּח אֶת רַבְקָה וַתְּהִי לוֹ לְאִשָּׁה וַיֶּאֱהָבָהּ וַיִּנָּחַם יָצֶחֶק אַחֲרֵי אִמּוֹ" (כד, סז)

כיון שבאה רבקה חזרה השכינה והנר נדלק

בבראשית רבה (פרשה סי' ט"ז) מקשה על לשון הפסוק "האהלה שרה אמו", שלכאורה היה צריך לכתוב, לאהל שרה אמו, אלא שכל זמן ששרה היתה קיימת בעולם השכינה לא סרה מעל אוהלה, והנר היה דולק מערב שבת לערב שבת והיה מאיר לכל ימי השבוע והיתה שרויה ברכה בעיסתה שהיתה מתרבה, וכשנפטרה שרה נתבטלו כל הניסים. וכיון שבאה רבקה חזרה השכינה והנר חזר לדלוק והברכה שבה לעיסה, ולכן נאמר כאן "האהלה שרה אמו" שרבקה נעשית דוגמת שרה אמו.

"וַאֲלֵה יָמֵי שְׁנֵי חַיֵּי אַבְרָהָם" (כה, ז)

הימים של האדם מזהירים לאדם שיתנהג בדרך התורה יום יום

הזוהר הקדוש (ח"א דף קכ"ד סוע"א) מבאר שכל הימים של האדם מזהירים לאדם שיתנהג בדרך התורה יום יום, וכשבא האדם ועושה עבירה, עולה יום זה בכושה ועומד בחוץ עד שיעשה האדם תשובה.

וכשמתקרבים הימים אחר פטירתו לפני המלך הקדוש, אם צדיק הוא האדם נכנס בימים שלו והם לבושי שרד וכבוד שמתלבשת בהם הנשמה, ואוי לו לאדם שחסרים ימיו למעלה, ומלבישים אותו בנגד שחסרו בהם הימים שעשה בהם עבירות.

ביאור ההפטר

הפטר חי שרה

הקשר בין ההפטר לפרשה

- א. בפרשה כתוב: "ואברהם זקן בא בימים" וכן בהפטר כתוב: "והמלך דוד זקן בא בימים".
 ב. בפרשה כתוב שאברהם נתן את כל אשר לו ליצחק וכן בהפטר כתוב: שדוד מסר את המלוכה לבנו שלמה.

תוכן ההפטר

דוד המלך היה בן שבעים שנה בלבד, אך כחו נחלש מפאת רוב המלחמות שעבר ולמרות שכיסו אותו בבגדים היה קר לו, כי הוא ביזה את הבגדים, בעת שקרע את כנף מעילו של שאול, ולכן נענש שלא נהנה מהבגדים. עבדיו יעצוהו לחפש לו נערה יפה בתולה, שתשכב בחיקו ותחמם אותו. הביאו לו את אבישג מעיר "שונם" שהיתה יפה מאד וחיממה אותו, אך המלך לא התחתן אתה, כי היו לו שמונה עשרה נשים ואסור לו להוסיף. למלך דוד היה בן ושמו אדוניה בן חגית, שהיה מתפאר וחושב שימלוך אחרי מות אביו ולכן עשה לו רכב ופרשים. גם היו לו חמשים איש רצים לפניו כדרך שעושים למלכים, גם התחבר עם שר הצבא יואב בן צרויה ועם אביתר הכהן שעזרו לו. והואיל והיה יפה תואר מאד, וגם אביו מעולם לא גער בו על כך, לכן העז לעשות משתה ושמחה ועבדיו הכריזו עליו כמלך. נתן הנביא שהיה נגד אדוניה בא לבת-שבע אם שלמה וביקש ממנה שתבוא למלך ותבקש ממנו שיקיים הבטחתו שנשבע לה, שבנה שלמה ימלוך אחריו, ואכן עשתה זאת, גם נתן הנביא נכנס למלך והזכיר לו שעל פי הנבואה, ששלמה צריך למלוך אחריו. ואכן דוד נשבע לבת-שבע שהוא ימליך בחייו את שלמה ויקיים את הבטחתו שהבטיח לה.

מלכים א' פרק א' פסוק א' – ל"א.

א. וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן בָּא בַיָּמִים הַמֶּלֶךְ דָּוִד בָּא לְזִקְנָה בְּגִיל שִׁבְעִים (ד"ק) וז"ש בא בימים שבאה אליו בזמן (מ"ד) [א] וַיִּכְסְּהוּ בְּבָגָדִים וְלֹא יָחַם לּוֹ כְּאִשֶׁר הָאָדָם מְזַקֵּן הַחֹם הַטְּבַעִי הוֹלֵךְ וְנַחֲלֵשׁ וְלֹכֵן לֹא נִתְחַמֵּם מֵעֲצָמוֹ (ד"ק) [ב]. ב. וַיִּאֶמְרוּ לוֹ עֲבָדָיו יִבְקֹשׁוּ לְאִדְנֵי הַמֶּלֶךְ נְעָרָה בְּתוּלָה שְׂבִתוּלִיָּה מִחַמְמֵי אֶת בְּשֵׁרָה (ר"ש"י) וְהִיא יְפָה לְחַמֵּם יוֹתֵר מִהַבְּעוּלָה עֵינָיִם וְהָאֲרוֹת

מפגם ביסוד, וע"י לימוד התורה הקדושה, מכניע קליפה זו. ורו"ל (יומא כה, ב) דרשו תיבת 'זקן זקן ויושב בישיבה. וזה שכתוב זה המלך דוד זקן פירוש זקן ויושב בישיבה, וע"י זה הכניע לקליפת זבוב הרמוז בראשי תיבות (נחל שורק). [ב] כתב רש"י אמרו רבותינו (ברכות סב ב): כל המבזה בגדים, אינו נהנה מהם לסוף, לפי שקרע את כנף המעיל לשאול. ומדרש אנדה: אמר רב שמואל בר נחמני: כשראה דוד את המלאך עומד בירושלים וחרבו בידו, נצטנן דמו מיראתו (ראה פרקי דרבי אליעזר פרק מג): ויכסוהו בבגדים: "ויקם דוד ויכרות את כנף המעיל אשר לשאול בלמ" כל המבזה את הבגדים סוף אינו נהנה מהם (ברכות סב): יש להבין מדוע נענש דוד על כך שכרת את כנף מעילו של שאול, והרי – בוונתו היתה לטובה כדי שידע שאול שאין דוד חפץ להמיתו, ועל ידי כך יחדל מלרדוף אחריו, ויש בכך ענין של פיקוח נפש, ואם בן מדוע נענש דוד? ויש לומר, שהנה אמרו חכמינו ז"ל שבאותו מעיל היו תלויות בו ציציות, ואמרו חכמינו שדוד גרם לשאול שילך שעה אחת

[א] נאמר במדרש תנחומא (חי שרה ב'): מפני ארבעה דברים זקנה קופצת על האדם: א. מפני היראה שנאמר (דברי הימים-א, כא, ל) "ולא יכול דוד ללכת לפניו לדרוש אלהים, כי נבעת מפני הרב מלאך ה', וכתוב: (מלכים-א, א, א): "והמלך דוד זקן בא בימים"; ב. מפני כעס הבנים, שנאמר (שמואל-א, ב, כב): "ועלי זקן מאד ושמע את כל אשר יעשון בניו"; ג. מפני המלחמות, אחרי המלחמות שעשה יהושע כתוב (יהושע יג, א): "ויהושע זקן בא בימים"; ד. מפני אשה רעה (מלכים-א, יא, ד): "ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו", אבל אברהם אבינו שאשתו כבדה אותו כתוב (בראשית יח, יב): "ואדוני זקן". והמלך דוד זקן — זהו שאמר הכתוב עשרת תפארת שיבה, היכן היא מצויה בדרך צדקה תמצא. וכן אתה מוצא בדוד על ידי שכתוב בו ודוד עושה משפט וצדקה לכל עמו, זכה לזקנה (תנחומא). והמלך דוד זקן בא בימים ויכסוהו" – ראשי תיבות זבוב, רמוז למה שכתב בספר קרנים (דף ט"ז), דיש קליפה שנקראת זבוב ליפרע

וְעַמְדָה לְפָנַי הַמֶּלֶךְ וְתַהֲיֶינָה לְךָ סִכָּנָת מַחֲמַמַּת (רש"י) וְשִׁכְבָה בְּחִיקְךָ וְחַם לְאֲדָנַי הַמֶּלֶךְ:
גוֹיֵיבְקָשׁוֹ נַעֲרָה יָפָה כי היופי מראה על ריבוי הדם המוליד רוב החום (פ"ד) **בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל וַיִּמְצְאוּ**
אֶת־אֲבִישֵׁג הַשּׁוֹנְמִית אבישג מעיר שונם **וַיָּבֵאוּ אֹתָהּ לְמֶלֶךְ:** וְהַנְּעָרָה יָפָה עַד־מְאֹד
וְתַהֲיֶינָה לְמֶלֶךְ סִכָּנָת מחממת אותו **וְהַשְּׂרָתָהּ** כי היתה מחממת אותו (פ"ד) **וְהַמֶּלֶךְ לֹא יָדָעָה** כי לא התחתן
עִימָה כי כתוב ולא ירבה לו נשים וכבר היו לו ח"י נשים (רש"י) [ג]: **וְאֲדָנֶיָה בֶן־חַגִּית מִתְנַשֵּׂא** היה מראה בעצמו נשיאות
וגדולה (פ"ד) מתרברב (ת"י) ומתפאר (רש"י) **לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ וַיַּעַשׂ לּוֹ רֶכֶב** מרכבה כדרך המלכים (מלבי"ם) **וּפְרָשִׁים**
וְחֲמִשִּׁים אִישׁ נטולי טחול וחקוקי כפות רגלים (רש"י) **רָצִים לְפָנָיו:**
וְלֹא־עָצְבוּ אָבִיו מִיָּמָיו ולא גער בו ולא העציבו אביו מעולם להוכיחו על פניו בעשותו מעשה רע **לֵאמֹר מִדּוּעַ כָּכָה**
עָשִׂיתָ וא"כ גם עתה חשב שלא יגער בו אביו ועי"ז יקח המלוכה **וְגַם־הוּא טוֹב־תֹּאֵר מְאֹד** [וגם כי אדוניה היה יפה תואר
ובן יפת תואר, ומאחר שיכל להשיב לאביו דוד אתה גרמת לזה מאחר שנשאת יפת תואר לכן לא הוכיחו (צוארי של)] **וְאֵתוֹ יִלְדָה** חגיית אמו
של אדוניה **אֲחֵרֵי אֲבִשְׁלוֹם** לאחר שמעכה ילדה את אבשלום (רד"ק) [ד]: **וַיְהִי דְבָרָיו** ועצתו בענין זה, היתה **עִם**
יֹאבֵב בֶּן־צְרוּיָה כי יואב ידע שדוד שונא אותו על שהרג את אבנר ואת עמשא ואת אבשלום ויצוה את בנו המולך תחתיו להרגו לכן רצה
שימלך אדוניה **וְעִם אֲבִיתָר הַכֹּהֵן** שסלקו דוד מן הכהונה הגדולה ושם תחתיו את צדוק הכהן (רש"י) **וַיַּעֲזְרוּ אֲחֵרֵי אֲדָנֶיָה**
יֹאבֵב עֵזֶר עתה לאדוניה כדי שימנה אותו שר צבא, ואביתר הכהן עזר כדי שימנה אותו לכהן גדול (פ"ד): **וְצִדּוֹק הַכֹּהֵן וּבְנֵיהֶו**
בֶּן־יְהוֹיָדָע וְנָתָן הַנָּבִיא שניבא לדוד ששלמה ימלך (רש"י) **וְשִׁמְעִי בֶן גֵּרָא** הוא חושי הארכי הנקרא רע המלך
וְהַגְּבוּרִים אֲשֶׁר לְדָוִד והם עדנו העצני, אלעזר בן דדו, שמה בן אַגָּא הררי אשר היו בתמידות עם דוד (פ"ד) **לֹא הָיוּ**

עֵינַיִם וְהָאָרֶת

יותר מעמיד עצמו בשלום), אמר לה קראו לי לבת שבע. א"ר שמן בר אבא בא וראה כמה קשין גירושין, שהרי דוד התירו לו ליחד ולא התירו לו לגרש (סנהדרין כ"ב) (ילק"ש).
ובספר הליקוטמים הנזכר כתוב, דלכך בקשו את אבישג שהיא אביגיל בחילוף ל' בשי' באי"ק וכו', עיי"ש.

[ד] ואותו ילדה אחרי אבשלום, אדוניה ילדה אותו חגיית אמו אחרי שנולד אבשלום למעכה, כי הבכור היה אמנון, אחרי דניאל, אחרי אבשלום ואחרי אדוניה, ואחר ששלושת הראשונים מתו, היה אדוניה הגדול המולך תחת אביו (מלבי"ם). ולא עצבו אביו, חכמינו אמרו, כי בעת שנלחם אבשלום בדוד אביו, אמר חושי הארכי אל דוד, שדבר זה הגיע אליו, מפני שנשא יפת־תואר משבי המלחמה; שכן אף אם התירה זאת התורה, הרי "כל הנושא יפת־תואר סופו להוליד ממנה בן סורר ומורה" ולפיכך נולד לו בן כאבשלום (סנהדרין קו). ומכיון שגם אדוניה נולד מיפת־תואר, ממילא לא היה יכול דוד להטיף לו מוסר ולהוכיחו על פניו בעשותו מעשה רע, כי ידע שיכול להשיב לו מענה, שבך הקולר תלוי, מאחר שנשא יפת־תואר. (מעניה של תורה).

בלי מלית וציצית, ולכן אמרו עליו שביזה את הבגדים, כי היה לו לכרות התיכה אחת מאמצע המעיל או מלמטה שלא היה נפסל בכך (בן יהוידע ברכות שם).
וראיתי בספר לקוטי גורי האר"י זצ"ל (ספר הליקוטמים מלכים א' פ"א ד"ה יעוד ראייה) שפירש, דדוד המלך ע"ה חטא במחשבה באביגיל, ובסיבה זו לא נתקן המלבוש שלו לגמרי, כי הקב"ה מדקדק וכו' (ב"ק ג, א). וזהו ולא יחס לו, יחס' גימטריא נ"ח, שלא היה לו נח בבגד הנשמה שהיה נגד המחשבה. ולתקן זה, יעצוהו לכבוש יצרו באבישג. ותהי למלך סכנת (פסוק ב'), שהיה בסכנה בכל רגע וכו', עיי"ש בדבריו.

[ג] נאמר (סנהדרין כב.): מכאן אנו למדים עד כמה קשים הגירושין, היינו שגירושין אשה קשים הם, שהרי התירו חכמים לדוד המלך להתייחד עם אבישג ולא התירו לו לגרש אשה אחת כדי שיוכל לשאת את אבישג לאשה, כי המלך מותר לו לשאת רק שמונה עשרה נשים ולא יותר, וגם הפנויה אסור להתייחד עמה, לצורך זה התירו לדוד להתייחד עם הפנויה לצורך רפואה, ומכיון שהולשתו באה מחמת הזיקנה התירו לו הרפואה בדרך זו.
והמלך לא ידעה – לא ידעה אמרה ליה לינסכין, אמר לה אסירת לי, אמרה ליה חסריה לנגבא נפשיה בשלמא נקמ, (אם אינו יכול

עִם-אֲדֹנָיָהוּ: טוּ וַיִּזְבַּח אֲדֹנָיָהוּ צֶאֱן וּבָקָר וּמְרִיא צֶאֱן וּבָקָר מִפּוֹטָמִים עִם אֶצֶל אַבְנֵי הַזֹּהֶלֶת שְׁהִיוּ
הַמֵּים זֹהֲלִים בְּסִמּוּךְ לָהּ. אֲשֶׁר-אֶצֶל עֵינַי רִגְלָהּ וְאֵבֶן זֹה הִיא עֹמֶדֶת הַיָּכֵן שְׁהִיָּה עֵין שְׁהִיוּ מִכְבָּסִים שֶׁם בְּגָדִים עִי שִׁמְשֻׁפְּשָׁפִים אוֹתָם בְּרַגְלִים
(רש"י, רד"ק) וַיִּקְרָא אֶת-כָּל-אֶחָיו בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלְכָל-אֲנָשֵׁי יְהוּדָה עֲבָדֵי הַמֶּלֶךְ: וְאֶת-נְתָן
הַנְּבִיא וּבְנָיָהוּ וְאֶת-הַגְּבוּרִים וְאֶת-שְׁלֹמֹה אֶחָיו לֹא קָרָא כִּי יָדַע שֶׁנְּתָן הַנְּבִיא נִבְּא שְׁלֹמֹה יִמְלֹךְ
(רש"י), וְאֵם יְבוֹאוּ יִפְרֹסְמוּ זֹאת וַיִּדְעוּ כֹּלָם שֶׁאֵין הַדָּבָר נַעֲשֶׂה בַּפְּקוּדֹת הַמֶּלֶךְ (ע"פ הַמַּלְבִּי"ם): וַיֹּאמֶר נְתָן אֶל-בֶּת-שֶׁבַע
אִם-שְׁלֹמֹה לֹאמַר הֲלוֹא שָׁמַעְתָּ כִּי מָלַךְ אֲדֹנָיָהוּ בֶן-חַגְלִית וּמַעֲוֹרֵר אוֹתָהּ לְהַקִּים אֶת דְּבַר ה' שְׁהִיא
תֵּלֵךְ וּתִבְקֹשׁ עַל בְּנֵהּ, [וְעוֹד, שֶׁאֵם יֵלֵךְ הוּא תַחֲלִילָה אוֹלֵי יִהְרַגְנוּ אֲדוֹנִיָּה (אֶלְשֵׁיךְ)] וְאֲדֹנָיָהוּ דָּוִד לֹא יָדַע שֶׁאֵם יָדַע הִיא מוֹחָה בַּדָּבָר (רד"ק):
יְבִנְעֶתָה לְכִי אֵינְעִיךָ נָא עֲצֵה וּמְלִטִי כִּדֵי שֶׁתִּמְלִטִי וּתְצַלִּי (ט"ד) אֶת-נַפְשִׁיךָ וְאֶת-נַפְשׁ בְּנֵיךָ
שְׁלֹמֹה כִּי אֵם יִמְלֹךְ אֲדוֹנִיָּה בּוֹדָאֵי יִהְרוּג אוֹתָם לְמַעַן לֹא יִהְיוּ לוֹ לְשֹׁטֵן בַּדָּבָר הַמְּלוּכָה (רד"ק): יְגַלְכִי וּבִאֵי אֶל-הַמֶּלֶךְ דָּוִד
וְאָמַרְתְּ אֵלָיו הֲלֹא-אַתָּה אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ נִשְׁבַּעְתָּ לְאִמְתְּךָ כַּדְּבַרֵי רֹז'ל שְׁדוּד נִשְׁבַּע לְבֵת שֶׁבַע שֶׁבְנֵהּ יִמְלֹךְ
תַּחֲתָיו כִּי לֹא הִסְכִּימָה לְהַזְקֵק לוֹ וְרַק לְאַחַר הַשְּׁבוּעָה הִסְכִּימָה (רד"ק) לֹאמַר כִּי-שְׁלֹמֹה בְּנֵיךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב
עַל-כִּסְאִי וּמִדּוֹעַ מָלַךְ אֲדֹנָיָהוּ: יִדְהַנֶּה עוֹרְךָ מִדְּבַרְתָּ שֶׁם עִם-הַמֶּלֶךְ וְאֲנִי אָבוֹא
אַחֲרֶיךָ [ח] וּמְלִאֲתִי וְהִשְׁלַמְתִּי (ט"ד) אֶת-דְּבָרֶיךָ: כִּי נְתָן הַנְּבִיא סִפֵּר לְדוֹד מַעֲשֵׂה אֲדוֹנִיָּה וְשֶׁאֵמְרוּ עָלָיו "יְחִי הַמֶּלֶךְ" אֲדוֹנִיָּהוּ
(עֵינַי טַעַם לֹועִז): טוּ וַתָּבֵא בֶת-שֶׁבַע אֶל-הַמֶּלֶךְ הַחֲדָרָה בְּלֹא רִשׁוּת (רד"ק) וְהַמֶּלֶךְ זָקֵן מְאֹד וְחָלַשׁ מְאֹד
וּבְכָל זֹאת הִתְעוֹרֵר כְּאִישׁ מִלְחָמָה לְהַמְלִיכָה שְׁלֹמֹה (אֲבַרְבִּנְאֵל) וְאֲבִישָׁג הַשְּׁוֹנְמִית מִשָּׂרְתָה אֶת-הַמֶּלֶךְ בַּלְשׁוֹן זָכַר כִּי אֲבִישָׁג
הִיָּתָה אֵילֹנִית וְאֵין לָהּ סִימְנֵי נְשִׁים וְאֵינָה מְסוּגֶלֶת לְלֹדֶת (טַעַם לֹועִז): טז וַתִּקְרַד בֶּת-שֶׁבַע וַתִּשְׁתַּחֲוֶה לְמֶלֶךְ קִידָה עַל אַפְּסֵי,
הַשְּׁתַּחֲוִיָּה זֶה פִּישׁוּט יָדַים וְרַגְלִים (בְּרִכּוֹת ל"ד) וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ מַה-לָּךְ [ו] הֵיָתָה וְלֹא הֵיָתָה רַגְלָהּ לְבֹא אֵלָיו הַבֵּין שִׁישׁ לֵה דַבַּד נְחוּץ (רד"ק):
יז וַתֹּאמֶר לוֹ אֲדֹנָי אַתָּה נִשְׁבַּעְתָּ בִּיהוָה אֱלֹהֶיךָ שְׁהִיא שְׁבוּעָה חֲמוּדָה שֶׁאֵין לָהּ הַתְּרָה לְאִמְתְּךָ וְעוֹד,
שֶׁנִּשְׁבַּעְתָּ לִּי, וְהַנִּשְׁבַּע לְאַחֲרָי אֵין מִתְיָרֵן לוֹ אֵלֹא בְּפָנָיו כִּי-שְׁלֹמֹה בְּנֵיךְ יִמְלֹךְ אַחֲרָי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-כִּסְאִי כִּי
הוּא רֵאוּי לְמַעֲלָה זֹו (מַלְבִּי"ם): יח וְעֵתָה הִנֵּה אֲדֹנָיָה מָלַךְ וְעֵתָה צָרִיךְ לְתַקֵּן הַדָּבָר וְאֵי אֲפֹשֶׁר לְסַמֵּךְ עַל צְוֹאתֶךָ, כִּי אֵם כָּבֵד
עַכְשָׁיו בְּעוֹדֶךָ בַּחַיִּים אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ לֹא יָדַעְתָּ עוֹשִׂים בְּלֹא יָדִיעַתְךָ מַה יִּהְיֶה לְאַחַר מִיתַתְךָ אַחֲרֶיךָ (אֶלְשֵׁיךְ), וְלָכֵן צָרִיךְ תְּגוּבָה מִתַּיִמָּה
וּמִהִירָה: יט וַיִּזְבַּח בְּעוֹד שֶׁאֲבִיו הוֹלָה (מַלְבִּי"ם) שׁוֹר וּמְרִיא- [שׁוֹר מִפּוֹטָם (ת"י)] וְעֶאֱזָן לְרֹב וַיִּקְרָא לְכָל-בְּנֵי
הַמֶּלֶךְ וּלְאֲבִיָּתָר הַכֹּהֵן וּלְיִאָב שֶׁר הַצָּבָא וְלְשְׁלֹמֹה עֲבָדֶיךָ לֹא קָרָא כִּי אֵם לְתוֹמְכָיו זֹוה מַעֲיֵד
שֶׁעֲשֶׂה כָל זֶה לְעֵנֵן הַמְּלוּכָה (רד"ק): כ וְאֶתְּהָ אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אֵל תַּחֲשׁוּב שְׁרׁוּב הָעַם נוֹטָה לְבָבוֹ אַחַר אֲדוֹנִיָּה, אֵלֹא עֵינַי כָּל-יִשְׂרָאֵל
עָלֶיךָ כֹּלָם מִצְפִּים לְשִׁמּוֹעַ מִמֶּךָ (ט"ד) לְהַגִּיד לָהֶם מִי יֵשֵׁב עַל-כִּסֵּא אֲדֹנָי הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו: כא וְהִיָּה

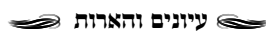
עֵינַיִם וְהָאֲרוֹת

[ח] חז"ל למדו מכאן שמותר לדבר לשון הרע על בעלי מחלוקת. שנאמר ותקד בת שבע אפים, כריעה על ברכים, דכתיב מכרוע על (ירושלמי פאה א,א).
[ו] ויאמר המלך מה לך, ותקד - שנו רבותינו קידה על אפים, ארצה (ברכות ל"ד) (ילק"ש).
[ז] ויאמר המלך מה לך, ותקד - שנו רבותינו קידה על אפים, ארצה (ברכות ל"ד) (ילק"ש).

כְּשֶׁכַּב אֲדֹנֵי-הַמֶּלֶךְ עִם-אֲבֹתָיו וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנֵי שְׁלֹמֹה חֲטָאִים חסרים ומגורשים מן המלוכה הגדולה (רש"י) [1]: **כַּבְּוְהִנֵּה עֹרְנָה** בעוד שהיא (ת"י) **מִדְּבַרְתָּ עִם-הַמֶּלֶךְ וְנָתַן הַנְּבִיא בָּא** לבית החיצון עד שיגידו למלך ויתן המלך רשות שיכנס (ת"י): **כַּבְּוְיִגִּידוּ לַמֶּלֶךְ לֵאמֹר הִנֵּה נָתַן הַנְּבִיא** לבית החיצון, עד שיגידו למלך ויתן המלך רשות שיכנס (ט"ד) **וַיָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁתַּחוּ** בפשוט ידים ורגלים **לַמֶּלֶךְ עַל-אִפְיוֹ אֶרְצָה:** כד' **וַיֹּאמֶר נָתַן אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ** נתן הנביא שואל את דוד המלך האם אדוני המלך **אֵתָּה אֲמַרְתָּ אֲדֹנֵיָּהוּ יְמִלְךָ אַחֲרַי וְהוּא יֵשֵׁב עַל-פֶּסְאִי** כי הוא זבח זבחים והזמין את מקורביו (רד"ק): **כַּהֲכִי | יָרַד הַיּוֹם** אל עין רוגל (רד"ק) לאבן הזוחלת שנמצאת למטה מהעיר (רש"י) **וַיִּזְבַּח שׁוֹר וּמְרִיאַ עֲגִלִים מְפוֹטְמִים (ת"י) וַיִּצְאֹן לָרֶבֶץ וַיִּקְרָא לְכָל-בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וְלְשָׂרֵי הָעָבָא וְלְאֲבִיֹתָר הַכֹּהֵן** ואי אפשר שיעשו כל זה בלא דעת המלך (מלבי"ם) **וְהֵנָּם אֲכָלִים וְשֹׂתִים לִפְנֵיו וַיֹּאמְרוּ יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנֵיָּהוּ:** כו' **וְלִי אֲנִי-עֹבְדֶיךָ וְלִצְדָק הַכֹּהֵן וְלַבְּנֵיָּהוּ בֶן-יְהוֹיָדָע וְלְשְׁלֹמֹה עֲבָדֶיךָ לֹא קָרָא** וזו הראיה שהשמחה נעשתה לשמחת המלוכה (רד"ק): **כַּזְּאֵם מֵאֵת אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ נִהְיָה הַדָּבָר הַזֶּה וְלֹא הוֹדַעְתָּ אֶת-עֲבָדֶיךָ (עֲבָדֶיךָ קָרִי)** תמה אני מאד מדוע לא הודעתני טרם תמליכיהו (רד"ק) **מִי יֵשֵׁב עַל-פֶּסֶא אֲדֹנֵי-הַמֶּלֶךְ אַחֲרָיו** כי לי נאמר בנבואה ששלמה ימלוך (מלבי"ם): **כַּח-וַיַּעַן הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֹּאמֶר קָרְאוּ-לִי לְבַת-שֶׁבַע** כי נתרחקה מעט מחמת צניעות (רד"ק), ושלא ירגיש המלך שבאת בעצתו. וכן כדי לכבד אותה שלא יחשבו שהמלך לא מתחשב בדבריה ורק בדברי נתן הנביא אלא גם למענה (ע"פ מ"ד) **וַתָּבֹא לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ וַתַּעֲמֹד לִפְנֵי הַמֶּלֶךְ:** כט' **וַיִּשְׁבַּע הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר חֲיֵי-יְהוָה אֲשֶׁר-פָּדָה אֶת-נַפְשִׁי מִכָּל-צָרָה: לְכִי כֹּהֵן נִשְׁבַּעְתִּי לָךְ** מאז **בִּיהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר כִּי-שְׁלֹמֹה בְּנִךְ יְמִלְךָ אַחֲרַי** אחרי מותי **וְהוּא יֵשֵׁב עַל-פֶּסְאִי תַּחְתִּי כִּי כֵּן אַעֲשֶׂה הַיּוֹם הַזֶּה** להמליכו מיד בחיי (מ"ד): **לֹא-וַתִּקַּד בַּת-שֶׁבַע אֶפְסִים אֶרְצָן וַתִּשְׁתַּחוּ לַמֶּלֶךְ וַתֹּאמֶר יְחִי אֲדֹנֵי הַמֶּלֶךְ דָּוִד לְעַלְמִם** תתקיים מלכותו ויאריך ימים בעוה"ז (מלבי"ם) ובעוה"ב (רד"ק) וגם כאשר בנו מולך כאילו הוא חי וקיים (מלבי"ם):

שאלות ברש"י על הפרשה

- א. ויהיו חיי שרה מאה שנה ועשרים שנה ושבע שנים – מדוע לא כתוב פעם אחת שנה לכולן? תשובה.....
- ב. ויבא אברהם – מאין בא? תשובה.....
- ג. מדוע נסמכה מיתת שרה לעקידת יצחק? תשובה.....
- ד. לכל באי שער עירו – מדוע באו כולם? תשובה.....
- ה. לא אדוני – מה התכוון עפרון? תשובה.....

[1] אומר האלשיך הקדוש ז"ל: אמר דוד לפני הקב"ה: במה יודע אחרי שבע אחרי, ורמוזה לו בזה, שאם בני שלמה לא מלוך, יאמרו כולם מותי שמחלת לי עלי עוון בת שבע, רק אם ימלוך שלמה בנה של בת שאני ובני שלמה המאים.

ו. הסבר: נתת כסף השדה קח ממני.

תשובה.....

ז. וישקול אברהם לעפרן – מדוע כתוב חסר וא"ו?

תשובה.....

ח. רק את בני לא תשב שמה – מי בן ישוב שמה?

תשובה.....

ט. הסבר: מגמלי אדניו.

תשובה.....

י. הסבר: ארם נהריים.

תשובה.....

יא. הסבר: השוקת.

תשובה.....

יב. ותגד לבית אמה – מדוע לא לאביה?

תשובה.....

יג. וירץ לבן – למה רץ ועל מה?

תשובה.....

יד. ויתן לו את כל אשר לו – איך הוכיח להם זאת?

תשובה.....

טו. הסבר: ואפנה עלימין או על שמאל.

תשובה.....

טז. ויען לבן ובתואל – מה לומדים מכאן?

תשובה.....

יז. וילינו – כמה לילות?

תשובה.....

יח. ויאמר אחיה ואמה – ובתואל היכן היה?

תשובה.....

יט. הסבר: ותאמר אלך.

תשובה.....

כ. הסבר: מבוא באר לחי רואי.

תשובה.....

שאלות מספר בן איש חי שנה א'

א. הסבר: אין מניחים תפילין אלא בשבת.

תשובה.....

ב. מה הוא מקום הנחת התפילין של ראש? ומה הוא מקום הקשר האחורי של תפילין של ראש?

תשובה.....

ג. באיזו יד יניח תפילין של יד אדם שכל מלאכתו עושה בשמאל? ומה יעשה אדם שכותב ביד ימין אבל שאר המלאכות עושה בשמאל?

תשובה.....

ד. מתי חולצים התפילין ומה הוא סדר חליצת התפילין?

תשובה.....

ה. מה דין אבל לענין הנחת התפילין?

תשובה.....

